

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

ІХ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

9-10 листопада 2023 року

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

**МАТЕРІАЛИ
ІХ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ
НАУКИ ТА ОСВІТИ**

9-10 листопада 2023 року

**Львів
2023**

УДК 005

ББК 94.3(0)

Теорія і практика сучасної науки та освіти: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 9-10 листопада 2023 року. – Львів: Львівський науковий форум, 2023. – 124 с.

У даному збірнику представлені тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Теорія і практика сучасної науки та освіти», організованої Львівським науковим форумом. Висвітлюються Теорія і практика сучасної науки та освіти на сучасному етапі становлення, розглядаються сучасні наукові дискусії різних наукових напрямів.

Збірник призначений для студентів, здобувачів наукових ступенів, науковців та практиків.

Всі матеріали представлені в авторській редакції. За повноту та цілісність яких автори безпосередньо несуть відповідальність.

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	6
<i>Карманикова І.Ю.</i> ПАРТИЦИПАТОРНИЙ БЮДЖЕТ — ЯК МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ГРОМАДИ З ВЛАДОЮ ТА ВПЛИВУ ГРОМАДЯН НА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ	6
<i>Кузик Ю.З.</i> МЕТОДИ ОЦІНКИ ВИБУТТЯ ЗАПАСІВ.....	9
<i>Манжай Я.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО НАБОРУ ПІДПРИЄМСТВА	12
<i>Назаревич-Марченко С.В.</i> ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ФАКТОРИ КОРУПЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ	14
<i>Савченко О.В.</i> ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА СПОЖИВЧУ ПОВЕДІНКУ	18
<i>Савчук Т.</i> ІНСТРУМЕНТИ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	21
<i>Хайдарі А.Р.</i> УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ТА НЕВИЗНАЧЕНІСТЮ В ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ	25
МЕДИЧНІ НАУКИ	28
<i>Yanishen I.V., Andrienko K.Y., Pogorila A.V.</i> CLINICAL ASSESSMENT CRITERIA OF THE FINITE ELEMENT METHOD AS AN AUXILIARY METHOD PRODUCTION OF REMOVABLE ORTHOPEDIC STRUCTURES USING DOPED PACKAGING MATERIALS.....	28
МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО	31
<i>Курамишина К.В.</i> КЛОУНАДА ЯК ЗАСІБ ВІДНОВЛЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ У ДІТЕЙ В СИТУАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТРЕСУ	31
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ	34
<i>Диусь І.І., Грицько В.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	34
<i>Пашко Н.В.</i> ЧИМ ВЧИТЕЛЬ З УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА ПРОСЛАВИВСЯ НА ВЕСЬ СВІТ: ІСТОРІЯ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО.....	36
<i>Поплавська А.В.</i> РОЗУМОВИЙ РОЗВИТОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ЦЕГЛИНОК LEGO.....	39
<i>Чемерис Н.А.</i> КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	42

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ.....45

Вуйко О.М. ВИКОРИСТАННЯ БАКТЕРІАЛЬНИХ ПРЕПАРАТІВ ПРИ ВИРОЩУВАННІ ГОРОХУ ПОСІВНОГО.....45

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ.....48

Жиденко А.В. ДОКУМЕНТАЛЬНИЙ МЕДІАКОНТЕНТ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....48

ТЕХНІЧНІ НАУКИ.....50

Андрієнко Є.А. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ПРОЄКТУВАННЯ СУЧАСНИХ СИСТЕМ ЕЛЕКТРОПРИВОДІВ НА ОСНОВІ КОМП'ЮТЕРНИХ ЗАСОБІВ АВТОМАТИЗАЦІЇ.....50

Вініченко Д.О. РОЗВИТОК ТА ВІДМІННІСТЬ КРИВОШИПНИХ ПРЕСІВ ГАРЯЧОГО ШТАМПУВАННЯ.....52

Кітов О.А. ТЕНДЕНЦІЇ ЗНИЖЕННЯ ВПЛИВУ МЕХАНІЧНИХ ПРУЖНИХ ЛАНОК НА ВЛАСТИВОСТІ ЕЛЕКТРОПРИВОДІВ54

Лук'янюк С.В. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДИЗАЙНУ АПАРАТУРИ В ТЕХНОЛОГІЇ ВІДНОВЛЮВАЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА.....57

Поліщук І.В., Субота М.В., Матей А.А. ТЕХНОЛОГІЯ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ОЦІНЮВАННЯ ТА ВИБОРУ ПРОЕКТІВ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я..59

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ61

Богуславський В.В., Рекуненко В.М. ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ.....61

Бузук В. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ63

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ67

Барчук С.В. КРЕАТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНОМУ АНГЛІЙСЬКОМУ МОВЛЕННІ: АНАЛІЗ ЕМОТИВНОСТІ, ГУМОРУ ТА МОВНОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ.....67

Лакомська І.В. ОКАЗІОНАЛЬНЕ СЛОВОТВОРЕННЯ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ У МЕДІАЗАГОЛОВКАХ.....70

Поліщук А.А. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ..73

Поляков Д.А. КЛАСИФІКАЦІЯ ВЕРБАЛЬНИХ ТА НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В АНГЛОМОВНИХ ТЕЛЕНОВИНАХ.....76

<i>Струць М.М.</i> ХУДОЖНЯ КАРТИНА СВІТУ В ЗБІРЦІ МАЛОЇ ПРОЗИ «ЦЕРЕБРО» АНДРІЯ БОНДАРЯ.....	78
<i>Тончий О.Ю.</i> ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК ЕКСПЛІКАТОРИ ГЕНДЕРНОГО СТАТУСУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ).....	82
ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ.....	85
<i>Shekhovtsova-Burianova V.</i> PATRIOTISM AS A KEY FACTOR IN THE FORMATION OF NATIONAL IDENTITY	85
ЮРИДИЧНІ НАУКИ.....	87
<i>Дзундза Л.П., Гребенюк А.І.</i> ТИПИ ПРАВОВИХ СИСТЕМ: ПРАВОВА КУЛЬТУРА РІЗНИХ КРАЇН	87
<i>Крикунов О.В., Зінчук Я.</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	90
<i>Кулик Е.В.</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ.....	94
<i>Кулик Е.В.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....	98
<i>Орлова Н.Г.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО УКЛАДЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ	102
<i>Петрова В.</i> ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ У НАВЧАННІ ПРАВООХОРОНЦІВ В УКРАЇНІ	105
<i>Плаван А.Р.</i> ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АНТИМНОПОЛЬНО-КОНКУРЕНТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ВІДПОВІДНОСТІ ACQUIS ЄС	108
<i>Пояркова Ю.Д.</i> НОВЕЛИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ....	112
<i>Соловійов О.В.</i> ДЕЯКІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	115
<i>Шнур В.В., Крисюк Ю.П.</i> ПРОСУВАННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: ООН, РАДА ЄВРОПИ, ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ	122

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

УДК 336.14

Карманикова І.Ю.,
*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок».*
Науковий керівник: Шепиленко В.Ю., старший викладач.
Державний податковий університет

ПАРТИЦИПАТОРНИЙ БЮДЖЕТ — ЯК МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ГРОМАДИ З ВЛАДОЮ ТА ВПЛИВУ ГРОМАДЯН НА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

Процеси глобалізації докорінно змінили світ шляхом розширення інформаційно-комунікаційного простору, активізування громадської діяльності людини та надали поштовх до вдосконалення демократичного устрою. Тому більшість країн світу, незалежно від політичних систем, традицій, світогляду, в сучасних умовах експериментують з формами місцевого і регіонального управління. Однією з таких форма є партиципаторне бюджетування, завдяки якому у населення є можливість брати участь у процесах регулювання на їх ранніх етапах, а також максимально долучатись до процесів їх безпосередньої реалізації.

Залучення громадськості в процес прийняття рішень на місцевому рівні є важливим елементом демократизації суспільства. Відкритість та відповідальність органів місцевого самоврядування перед громадою сприяють формуванню довіри та підтримці громади у вирішенні важливих питань розвитку території. Залучення громадськості допомагає покращити якість прийнятих рішень і забезпечити більш активну участь громади в процесах місцевого самоврядування.

Науковці вивчають різні аспекти залучення громадськості. Зокрема, О. Сергієнко досліджує роль громадськості в управлінні містами та розвитку місцевого самоврядування. О. Ватаманюк звертає увагу на форми взаємодії громадян з органами місцевого самоврядування та їх вплив на прийняття рішень. Л. Доскіч аналізує практику залучення громадськості в процес розробки та виконання планів розвитку міст. О. Захарченко вивчає роль місцевих громадських організацій у формуванні та реалізації місцевих політик. О. Софій досліджує ефективність залучення громадськості в процес прийняття рішень на місцевому рівні. К. Левітга досліджує роль інформаційних технологій у залученні громадськості.

Згідно зі статтею 2 Бюджетного кодексу України (БКУ) бюджет - це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються відповідними органами влади[1]. Але разом з тим, БКУ та наука державного управління не розглядають такий процес, як партиципаторний бюджет. Незважаючи на те, що приблизно 1500 міст всього світу використовують механізм

бюджету участі, який є втіленням прямої демократії та означає відкриту дискусію та прийняття рішень, у якій кожен з мешканців має право голосу стосовно витрат місцевого бюджету.

Громадський бюджет необхідно розглядати з позиції громади та органів місцевого самоврядування. В першому випадку, це інструмент прямої демократії, за допомогою якого громадянам надається права розподілу коштів з міського бюджету. В другому випадку, це частина бюджету міста, з якої обов'язково фінансуються проекти та пропозиції, подані безпосередньо громадянами.

Проект "Партиципаторний бюджет - можливості для підвищення громадської активності і встановлення належного партнерства з органами влади" було запущено у 2015 році в Україні за підтримки Фондації ПАУСІ. У рамках проекту, впровадження партиципаторного бюджету було реалізовано в чотирьох містах України: Черкасах, Чернігові, Полтаві та Луцьку[2]. Цей проект мав на меті сприяти громадській активності та забезпечити належне партнерство між громадськістю та органами влади.

Для України найкращим прикладом партиципаторного бюджетування є його використання в Польщі, де його зазвичай називають "громадським бюджетом". Вперше він був застосований у Республіці Польща у 2011 році, і з того часу близько 100 муніципалітетів країни практикують партиципаторне бюджетування. Найбільшого розмаху цей процес досяг у муніципалітеті Лодзі. Зокрема, можна навести такі факти: "У 2013 році на потреби громадського бюджету було виділено 20 мільйонів злотих, які у 2014 році зросли до 40 мільйонів злотих. До 2018 року міська влада взяла на себе зобов'язання збільшити асигнування з міського бюджету до 100 мільйонів злотих"[2].

Партиципаторний бюджет передбачає залучення громадськості до процесу прийняття рішень щодо витрати муніципальних коштів. Перед початком процесу бюджетування, жителі населеного пункту мають можливість подати пропозиції та ідеї щодо проектів, які, на їх думку, потребують фінансування.

Тобто, бюджет участі дозволяє: визначити та вирішити незадоволення жителів міст; створити ефективний механізм синергії в роботі органів місцевого самоврядування та населенням; підвищити відкритість в діяльності представників влади; сформувати довіру громади до законовладців.

Щоб зрозуміти необхідність втручання громадян до розподілу коштів бюджету, необхідно розглянути амстердамський експеримент, який показує діаметрально протилежні погляди двох сторін. Дослідники звернулися до місцевої влади та мешканців: "Влада сказала, що йдеться про розвиток Амстердама як культурного міста світового рівня та підтримку фестивалів, культурних заходів і музеїв. Мешканці відповіли, що їх найбільше бентежить собачі експерименти, у які вони попадають під час ранкових пробіжок. Цей приклад показує, наскільки великою може бути прірва між прагненнями влади та бажаннями людей на місцях. Бюджет за участі громадськості може допомогти все це збалансувати.

Таким чином, партиципаторний бюджет сприяє залученню громадськості до вирішення важливих питань розвитку населеного пункту, робить процес бюджетування більш відкритим та прозорим, а також надає можливість громадськості впливати на розподіл муніципальних коштів з урахуванням їх потреб та пріоритетів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 08.07.2010 р. [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
2. Белец Ж.А. Партиципаторне бюджетування як інноваційний демократичний інструмент участі громадян в управлінні справами територіальних громад. / Ж.А. Белец // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. № 1. 2016. С. 1–15. [Електронний ресурс].–Режим доступу: https://el-zbirn-du.at.ua/2016_1/19.pdf

МЕТОДИ ОЦІНКИ ВИБУТТЯ ЗАПАСІВ

Віднесення активу до МШП має значну перевагу, адже підприємство має можливість вибору одного із варіантів оцінки активу при його вибутті, що в свою чергу дозволяє здійснювати управління собівартістю продукції відповідно до потреб та особливостей діяльності підприємства. НП(С)БО 9 "Запаси" передбачено наступні методи оцінки вибуття запасів, їх переваги та недоліки (див. табл.2.1) [1].

Таблиця 2.1

Порівняння методів оцінки вибуття запасів

Метод	Переваги	Недоліки
1	2	3
1) Ідентифіковані собівартості	- найбільш точний метод; - при застосуванні цього методу для кожної одиниці запасів використовується спеціальне маркування, яке дозволяє визначити її собівартість, т. ч. підприємство може регулювати прибуток шляхом реалізації більш дорогих або більш дешевих запасів	- трудомісткість методу; - у результаті використання цього методу однакові запаси обліковуються за різною вартістю, що не завжди зручно
2) Середньозваженої собівартості	- дає об'єктивну картину руху матеріальних цінностей на підприємстві; - при застосуванні цього методу чистий прибуток буде мати середнє значення, яке найбільш відповідає фактичному; - доцільність використання даного методу оцінки запасів також обумовлена рівномірністю їх списання, реальністю стану залишків запасів у балансі та вартості витрачених матеріальних цінностей; - метод полегшує роботу і не вимагає детального обліку руху за кожною одиницею товарів	- не приділяється увага останнім за часом цінам, а вони більш доречні в оцінці доходу й при прийнятті управлінських рішень; - у період підвищення цін метод призводить до того, що оголошують більший прибуток, ніж справедливий, у результаті чого сплачуються над-лишкові кошти у вигляді податків

Продовження табл.2.1		
1	2	3
3) ФІФО	- метод простий у використанні та запобігає можливості маніпулювання прибутком; - залишки невикористаних матеріалів відображаються в активі балансу за цінами, які максимально наближені до реальної ринкової вартості, на дату складання звітності; - вигідно застосувати при плановому скороченні закупок матеріалів та при очікуванні падіння цін на продукцію, що виготовляється; - в період постійного зростання цін метод надає найбільш високий з можливих рівень чистого доходу	- метод призводить до зниження величини витрат, які списуються за закупівельними цінами на собівартість продукції, що реалізується; - у період зростання цін підприємства оголошують більший прибуток, ніж справжній і виплачують надлишкові кошти у вигляді прибуткових податків; - завищує фінансові результати, що в умовах інфляції призведе до зниження частки купівельної вартості.
4) Нормативних витрат	- можливість поточного оперативного обліку витрат шляхом білку відхилень від норм; - відокремлений облік змін норм, тобто контроль за здійсненням режиму економії; - укрупнення об'єктів обліку, оскільки нормативні калькуляції складають по всіх видах виробів, а відхилення враховують за групами однорідної продукції, унаслідок чого зменшується число об'єктів калькулювання; - охоплення нормативними калькуляціями значної частини витрат; - можливість рідше здійснювати інвентаризацію незавершеного виробництва	- постійний перегляд норм використання запасів, праці, виробничих потужностей та діючих цін

Джерело. Складено автором на підставі [1].

Отже, методи оцінки вибуття запасів, які застосовуються в бухгалтерському обліку. Вони встановлені п. 16 НП(С)БО 9.Відповідно застосовують такі методи: 1) ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів; 2) середньозваженої собівартості; 3) собівартості перших за часом надходження запасів (ФІФО); 4) нормативних затрат [1].

Отже, кожен методів оцінки вибуття запасів при їх вибутті має певні переваги та недоліки, тому визначити котрий із методів є найкращим неможливо. Підприємство обирає саме той метод, який би найбільше відповідав поставленим цілям діяльності.

Однак, з метою правильного відображення даних у фінансовій звітності підприємства, доцільним є застосування методу ФІФО, при якому вартість залишків запасів на кінець місяця є максимально наближеною до їх ринкової вартості, що найбільш відповідає принципу обачності в бухгалтерському обліку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» № 246 (зі змінами та доповненнями) від 20 жовтня 1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99>

Манжай Ярослав Володимирович,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 073 «Менеджмент».
Науковий керівник: Хромушина Людмила Анатоліївна,
кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту
імені професора Л.І. Михайлової.
Сумський національний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО НАБОРУ ПІДПРИЄМСТВА

Існуючі умови нестабільності та невизначеності зумовлюють об'єктивну потребу адаптації системи управління підприємством до зовнішніх чинників, змін та викликів. Особливо це актуалізується у процесі стратегічного управління та досягнення визначених цілей, що зумовлює необхідність пошуку дієвих методів прийняття стратегічних управлінських рішень при формуванні стратегічного набору підприємства та реалізації обраних стратегій.

Стратегічним набор є система різних видів стратегій, яка відображає напрям розвитку підприємства та особливості його діяльності як комплекс чітко окреслених заходів досягнення поставлених цілей, і яка визначає стратегічну позицію підприємства в зовнішньому середовищі [1, с. 17].

Стратегічний набір є багаторівневою структурою, у якій загальна (корпоративна) стратегія є ціллю для стратегій нижчих рівнів. У свою чергу, стратегії нижчих рівнів деталізують і конкретизують загальну стратегію та є засобами її досягнення. Важливо, не може бути двох ідентичних стратегічних наборів, навіть для підприємств однієї галузі, оскільки кожне підприємство має свої специфічні умови функціонування: внутрішнє середовище та його відповідність, адаптація до зовнішнього середовища; керівний вплив на внутрішнє середовище підприємства та діяльність підприємства в цілому. Отже, не існує двох однакових підприємств, відтак, не може бути двох однакових стратегічних наборів [2, с. 286]. Водночас сучасна теорія стратегічного управління передбачає певний алгоритм формування стратегічного набору підприємства на основі ієрархічного поділу стратегій.

Складну та багатоаспектну сукупність стратегій підприємства класифікують за різними ознаками. Зокрема, за рівнем управління розрізняють: корпоративну (загальну, портфельну), ділову (бізнес-стратегію), функціональну (яка деталізує, підтримує корпоративну і ділову стратегії), операційну (яка забезпечує досягнення стратегічної мети) стратегії, – ці стратегії утворюють так звану «піраміду» взаємопов'язаних стратегій А. Томпсона та Дж. Стрікланда [3].

До сучасних викликів та загроз, які генеруються нестабільністю та невизначеністю, можна віднести зміни на ринку, політичні, економічні, екологічні загрози, технологічні

зміни та інші непередбачувані події, які впливають на діяльність підприємства. З огляду на це, при формуванні стратегічного набору підприємства у будь-якій комбінації відомих та можливих стратегій доцільно дотримуватися такої послідовності управлінських дій:

1. Систематичний аналіз ситуації: аналіз внутрішніх і зовнішніх факторів, які впливають на підприємство, визначення ключових трендів, ризиків і шансів, оцінка можливих змін умов діяльності підприємства.
2. Розробка альтернативних сценаріїв розвитку подій і відповідного реагування підприємства на них.
3. Забезпечення гнучкості та адаптації стратегії, реагування на зміни умов діяльності підприємства.
4. Інноваційне спрямування, яке дозволить швидше адаптуватися до змін.
5. Співпраця та партнерство з іншими підприємствами (стратегічне партнерство) для зміцнення ринкових позицій.
6. Постійний моніторинг і оцінка результативності реалізації стратегії; внесення коректив у стратегію при необхідності.
7. Комунікація і залучення персоналу до реалізації стратегії.

Отже, формування стратегічного набору підприємства в умовах невизначеності вимагає гнучкості, адаптації і систематичного аналізу. Менеджменту підприємства важливо бути готовими до сприйняття змін і здатними адекватно реагувати на зміни, які відбуваються в середовищі підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Голік В. В. Стратегічний набір як ефективний інструмент забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 2. С. 15–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_2_4 (дата звернення: 03.11.2023).
2. Якубів В. М., Боришкевич І. І. Стратегічний набір як невід’ємний інструмент розвитку сільськогосподарських підприємств. Проблеми економіки. 2017. № 1. С. 284–289. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2017-1_0-pages-284_289.pdf (дата звернення: 04.11.2023).
3. ManagerHelp. Управління і менеджмент. Класифікація стратегій підприємства. URL: <http://www.managerhelp.org/hoks-646-1.html> (дата звернення: 03.11.2023).

Назаревич-Марченко С.В.,
здобувач вищої освіти 3 курсу.
Науковий керівник: **Ожелевська Т.С.,**
кандидат економічних наук, доцент.

Київський державний торговельно-економічний університет

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ФАКТОРИ КОРУПЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ

У сучасному світі корупція залишається однією з найбільших загроз для стабільного та ефективного економічного розвитку. Вона підриває демократичні інституції, сповільнює економічне зростання та сприяє створенню соціальної нерівності. Корупція є не лише правовою, але й інституціональною проблемою, оскільки її корені лежать в структурних недоліках систем управління, недостатній прозорості та відсутності ефективних механізмів громадського контролю.

Корупція як поняття ми звикли застосовувати в контексті неправомірної діяльності чиновників державного апарату. Та й боротьба з корупцією теж сконцентрована в цьому напрямку.

Але факт залишається фактом, і там де є владні повноваження і права, пов'язані з посадою залишається місце для отримання особистої неправомірної вигоди. І чим далі бенефіціари від реальних важелів управління, тим вище ймовірність корупції і найголовніше більше можливостей. Корпоративна корупція також багатогранна, винахідлива і руйнівна [1].

Дослідження має на меті не тільки визначити і проаналізувати інституціональні фактори, які сприяють корупції, але й запропонувати можливі шляхи зміцнення інституціональної структури для ефективної боротьби з цим явищем. Такий підхід передбачає застосування аналізу, який стане основою для розробки стратегії, що може забезпечити довготривалий економічний розвиток та соціальну стабільність.

У контексті повномасштабного російського вторгнення в Україну, первинною метою українського суспільства залишається забезпечення державності та територіальної недоторканності. Супроводжуючі війну виклики становлять серйозну загрозу для суспільної стабільності та безпеки, підривають фундамент правової держави, демократичних принципів та верховенства права. У той же час, корупція, яка продовжує бути актуальною й наразі не вирішеною проблемою, спільно з військовим конфліктом, загрожує безпековій стабільності країни, процесам демократизації та втіленню етичних цінностей у життя суспільства.

В країнах, де проживання важке, високі показники корупції часто призводять до зниження стандартів життя. Свіжі аналітичні оцінки впливу корупції підкреслюють її вплив на обсяг інвестицій, стабільність управління, індикатори розвитку людського потенціалу тощо. 33 бали зі 100 можливих отримала Україна в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) за 2022 рік. Наш показник зріс на один бал, і тепер Україна посідає 116 місце зі 180 країн у CPI [2].

Агресія з боку росії стала своєрідним іспитом для усіх українських державних інституцій, у тому числі й для органів антикорупційної системи, створених уже після Революції Гідності. Робота антикорупційних органів, попри деякі обмеження, зумовлені воєнним часом, все одно відбувалася, а її результати були помітними. Також саме у 2022 році українська влада зрештою виконала низку обіцянок щодо антикорупційної сфери, які давала раніше.

Серед безперечних позитивів минулого року можна згадати ухвалення державної Антикорупційної стратегії, довгоочікуване призначення керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП), що стало рушійною силою для активізації розслідувань щодо топ-корупції. Також свою ефективність показав Вищий антикорупційний суд України – за 2022 рік суд розглянув 49 справ, із яких 37 – із винесенням вироків [2].

У розвитку України було б більше прогресу, а результати боротьби проти корупції були б явнішими, якби процес вибору голови САП завершився вчасно у 2021 році, щойно стало відомо ім'я переможця. Так, раніше розпочалися б антикорупційні розслідування. Також, якби парламент своєчасно ухвалив Антикорупційну стратегію, це надало б Україні чіткий курс на протидію корупції значно раніше.

Ефективність антикорупційних заходів була б вищою, якби органи, що борються з корупцією, мали належні оперативні та інституційні ресурси, такі як можливість для НАБУ проводити прослуховування, доступ до компетентних судових експертиз, збільшення повноважень САП та забезпечення аудиту всіх антикорупційних структур. Така підсилена антикорупційна система була б ефективнішою навіть умовах війни.

Прогрес України у світовому Індексі сприйняття корупції протягом останнього десятиліття свідчить про те, що впровадження позитивних змін можливе при наявності політичної волі. Незважаючи на значне зростання в індексі, міжнародне співтовариство підтверджує, що перед Україною ще багато викликів.

2022 рік приніс ряд антикорупційних розслідувань, актуалізуючи проблему корупції як внутрішньої загрози, з якою потрібно боротися невинно. Відповідно, зросли суспільні вимоги до жорсткішого покарання для корупціонерів, а суспільство та медіа активізували моніторинг корупційних схем, необхідний особливо під час війни, з максимальним розкриттям даних, якщо це не загрожує національній безпеці.

Найближчі роки будуть критичними для України, яка стоїть перед завданнями не лише перемогти у конфлікті з Росією, але й пройти складний шлях до повноцінної інтеграції з ЄС. Цей шлях абсолютно неможливий без кардинальних антикорупційних реформ.

Позитивним моментом стала прийнята в червні 2022 року Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки, яка відображає високий рівень корупційної активності в країні [3]. Опитування, проведене у 2020 році, разом із іншими дослідженнями стану, трендів та обсягу корупції в Україні, а також аналіз успіхів у впровадженні антикорупційної політики, представлені у Антикорупційній стратегії, підкреслюють, що головним пріоритетом у боротьбі проти корупції повинно стати очищення судової системи. Іншими ключовими сферами, що вимагають невідкладних антикорупційних заходів, є охорона здоров'я (38%), правоохоронні органи та прокуратура (37%), державний сектор економіки (27%), податкова і митна служби (32%), а також фінансування політичних партій та виборчих кампаній (25%) [4, с.26–27].

Усвідомлення повної вагомості корупційних викликів, особливо у контексті потенційного зростання цього явища в постконфліктний час, підкреслює важливість розробки ефективного законодавства. Таке законодавство має забезпечити стійкість правової системи країни, використовуючи для цього найкращі міжнародні зразки та стандарти.

До основних причин високого рівня корупції в державі належать, зокрема такі: досить давня традиція неформальних і дуже часто корупційних відносин у суспільстві; низький рівень розвитку інклюзивних закладів; злиття бізнесу та влади; низький рівень розвитку демократичних інститутів і, відповідно, демократизації суспільства; низький рівень правової культури населення, так зване «правове свавілля» представників правоохоронних органів та судової гілки влади; переважання родової системи організації соціально-економічних відносин; високий ступінь бюрократизації державного і громадського управління.

Враховуючи активні проєвропейські зусилля України, необхідно активно реформувати ті сфери суспільної діяльності, де наша держава має ряд ідентифікованих загроз. Відповідно зміна методів і шляхів реалізації державних інтересів у сфері економіки, права та соціальної сфери дозволить активно інтегруватися в європейське суспільство.

Боротьба з корупцією в Україні – складний процес, який вимагає системного підходу. Ось кілька ключових кроків, які необхідно виконати, на нашу думку, для ефективної боротьби з корупцією:

- прийняття та вдосконалення антикорупційного законодавства, яке відповідає б міжнародним стандартам;
- створення чіткого та прозорого механізму відповідальності за корупційні злочини;
- зміцнення незалежності антикорупційних інституцій (НАБУ, САП тощо), у тому числі через забезпечення належного фінансування та захисту від політичного втручання;
- розширення повноважень та ресурсів для проведення ефективних розслідувань та притягнення до відповідальності.

Прозорість та доступ до інформації можна досягти через:

- забезпечення відкритості державних реєстрів, угод та державних закупівель;
- створення систем, які сприяють громадському контролю та участі в антикорупційних заходах;
- розвиток механізмів захисту та підтримки осіб, які повідомляють про корупційні злочини (так звані «вибухівці»);
- впровадження ефективних антикорупційних навчань та кампаній з підвищення обізнаності;
- створення та впровадження системи внутрішнього аудиту в державних органах;
- активне залучення міжнародних партнерів та експертів для оцінки ситуації, надання рекомендацій та моніторингу виконання зобов'язань;
- забезпечення незалежності та об'єктивності судів, що є ключовим фактором для ефективного розслідування та судочинства в корупційних справах;
- встановлення високих стандартів етичної поведінки для держслужбовців і посадових осіб, враховуючи чесність, прозорість та відповідальність.

Враховуючи складність корупційного середовища в Україні, виконання цих кроків вимагає чіткої стратегії, політичної волі, а також активної підтримки та участі громадськості.

У разі впровадження нових механізмів боротьби з корупцією можлива суттєва зміна ситуації та поліпшення якості життя в Україні шляхом усунення однієї з основних перепон на шляху до правової держави - корупції. Це новий виклик для країни, але є впевненість у тому, що міжнародна спільнота підтримає Україну не тільки у досягненні перемоги у військовому конфлікті, але й у вирішенні корупційного виклику як частини відновлення держави, ґрунтуючись на демократичних засадах та принципі верховенства права, які є ключовими для європейського співтовариства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тарасюк С. Корупція всередині бізнесу. *LIGA ZAKON Бизнес*. 2020. 9 жовтня. URL: https://biz.ligazakon.net/aktualno/8073_korporativna-koruptsya-yak-viyaviti-kradzhki-ta-vdkati-vseredin-bznesu (дата звернення: 29.10.2023).
2. Індекс сприйняття корупції–2022. Transparency International Ukraine. Transparency International: website. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 31.10.2023).
3. НАЗК 2.0. Антикорупційна політика – 2022: Антикорупційна стратегія до 2025 року, Державна антикорупційна програма та опитувальник Європейської Комісії. Національне агентство з питань запобігання корупції: офіційний сайт. 2023. 30 січня. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-2-0-antykorrupsijna-polityka-2022-antykorrupsijna-strategiya-do-2025-roku-derzhavna-antykorrupsijna-programa-ta-opytuvalnyk-yevropejskoyi-komisiyi/> (дата звернення: 29.10.2023).
4. Бурда О.М. Запобігання проявам корупції в умовах воєнного стану в Україні. Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (Харків, 17 лютого 2023 р.). Харків: Юрайт, 2023. С. 25-31.

Савченко Олена Володимирівна,
*студентка 3 курсу спеціальності 075 «Маркетинг»
Ірпінського фахового коледжу НУБіП України*

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА СПОЖИВЧУ ПОВЕДІНКУ

Споживча поведінка - це комплексна система дій, реакцій, виборів та прийняття рішень, які виявляються споживачем у процесі вибору, придбання, використання та оцінки товарів і послуг. Вона включає в себе різноманітні аспекти, такі як обрання бренду, витрати на покупку, сприйняття якості, вплив реклами та під впливом оточення та інші фактори, що визначають, як споживач взаємодіє з ринком і приймає рішення про покупку.

Споживча поведінка в контексті соціальних мереж відображає спосіб, яким індивіди та споживачі взаємодіють з маркетинговими впливами, товарами та послугами, а також взаємодіють один з одним на платформах соціальних мереж.

Основні аспекти споживчої поведінки в цьому контексті включають:

1. Пошук інформації: Соціальні мережі стали важливими джерелами інформації для споживачів. Вони шукають рекомендації, відгуки та порівнюють продукти або послуги перед покупкою.

2. Вплив від знайомих: Споживачі можуть бути сильно під впливом рекомендацій своїх друзів, родичів або колег, які є активними користувачами соціальних мереж. Ця форма соціального впливу може суттєво впливати на їх вибір.

3. Взаємодія з брендами: Споживачі часто взаємодіють з брендами через їхні сторінки в соціальних мережах. Вони можуть ставити лайки, писати коментарі, висловлювати свої побажання та скарги, а також приймати участь у різноманітних акціях та конкурсах.

4. Створення контенту: Споживачі активно генерують власний контент, такий як відгуки, фотографії та відео, які стосуються продуктів або послуг. Цей контент може впливати на інших споживачів.

5. Віртуальний торг: Деякі соціальні мережі надають можливість прямої покупки товарів або послуг безпосередньо на платформі, що робить їх важливим каналом продажу.

6. Тенденції споживачів: Соціальні мережі дозволяють споживачам демонструвати свої статусні та стильові уподобання через обрання товарів і брендів, а також спільні змистовність, що впливає на їхню споживчу поведінку.

Вивчення впливу соціальних мереж на споживчу поведінку відомо своєю багатоаспектністю та комплексністю. Розроблено різні теоретичні підходи для аналізу цього важливого явища. Деякі з них фокусуються на психологічних аспектах впливу, досліджуючи мотивацію та вплив на споживача, в той час як інші акцентують увагу на соціокультурних та комунікаційних аспектах взаємодії на соціальних мережах. Теорії також можуть досліджувати важливість відносин між споживачами, впливовими особами, брендами та платформами соціальних мереж. Розуміння цих теоретичних підходів є важливим для глибокого аналізу впливу соціальних мереж на споживчу поведінку та розробки відповідних стратегій маркетингу та комунікацій.

Сучасні тенденції у маркетинговій взаємодії з аудиторією на соціальних мережах визначаються швидким розвитком цього середовища та змінами в споживчому

поведінці. Однією з головних тенденцій є персоналізація контенту та комунікації, де бренди стараються надати індивідуальний підхід до кожного споживача, використовуючи дані та аналітику для створення релевантного контенту.

Іншою важливою тенденцією є зростання впливу відеомаркетингу, де відео контент стає основним засобом комунікації на соціальних мережах. Крім того, розвиток реального часу відображається у стрімах, вебінарах та інтерактивних форматах, які дозволяють безпосередньо взаємодіяти з аудиторією.

Також, зростає роль впливових осіб, які можуть стати послідовниками та амбасадорами бренду, а також мікро- та нано-інфлюенсерами. Розробка маркетингових стратегій, спрямованих на співпрацю з впливовими особами, стала важливим аспектом взаємодії з аудиторією на соціальних мережах.

Аналіз змін у споживчому поведінці, спричинених соціальними мережами, розкриває важливі зрушення у способі, яким споживачі сприймають і взаємодіють з продуктами та послугами. Соціальні мережі впливають на споживчу поведінку шляхом посилення інформованості споживачів – вони мають доступ до безмежної кількості інформації про продукти, бренди, акції та відгуки інших користувачів, що впливає на їхні рішення. Додатково, споживачі активно вступають у спільноти та групи на соціальних мережах, де вони обмінюються думками та рекомендаціями, а вплив друзів та знайомих часто вирішує вибір продуктів та брендів. Не останню роль відіграють персоналізація та рекомендації, оскільки алгоритми соціальних мереж використовують дані користувачів для надання персоналізованих рекомендацій, допомагаючи споживачам знаходити продукти, які відповідають їхнім індивідуальним потребам і смакам.

Роль взаємодії з аудиторією в формуванні споживчої поведінки є критичною для успіху брендів і підприємств. Взаємодія між брендами та їхньою аудиторією визначає, наскільки споживачі сприймають та реагують на пропозиції, продукти та послуги. Вона допомагає створити певний рівень довіри та відносин між брендом і споживачами, що може вплинути на їхнє рішення щодо покупок та лояльність до бренду.

Крім того, взаємодія сприяє підтримці довгострокових відносин між брендом і аудиторією, що може бути важливим для бізнесу в плані залучення та утримання клієнтів. Активна взаємодія також збільшує залученість споживачів до бренду та його продуктів, що може сприяти збільшенню обсягу покупок і використання послуг. Таким чином, роль взаємодії з аудиторією в контексті споживчої поведінки визначає, наскільки бренд може вплинути на споживачів і забезпечити свій успіх на ринку.

Ефективна взаємодія впливає на споживчу поведінку наступним чином:

1. Побудова довіри: Взаємодія брендів з аудиторією допомагає створити довіру. Комунікація, відповідь на запитання та вирішення проблем споживачів роблять бренд доступним і надійним.

2. Підтримка відносин: Взаємодія дозволяє підтримувати відносини зі споживачами на постійній основі. Це допомагає залучати та утримувати лояльних клієнтів, що впливає на їхню довгострокову споживчу поведінку.

3. Збільшення залученості: Активна взаємодія, включаючи коментарі, відгуки та участь у різних акціях, збільшує залученість споживачів до бренду та його продуктів. Це може призвести до більшого обсягу покупок і використання послуг.

4. Збільшення усвідомленості та рекламація інформації: Взаємодія допомагає брендам відстежувати думки і побажання споживачів, а також отримувати цінні відгуки. Це може призвести до вдосконалення продуктів, послуг та маркетингових стратегій.

5. Сприяння вирішенню проблем: Ефективна взаємодія дозволяє швидко вирішувати проблеми та незадоволеність споживачів, що сприяє збереженню репутації бренда і уникненню негативних наслідків для споживчої поведінки.

Стратегії для соціальних мереж важливі, оскільки вони допомагають спрямовувати зусилля та ресурси на досягнення конкретних цілей, збільшують ефективність комунікації з аудиторією, підвищують упевненість в результатах та допомагають побудувати планований інтернет-маркетинг. Залучення та утримання аудиторії в соціальних мережах вимагає ретельної розробки стратегій, які будуть спрямовані на створення та підтримку позитивних відносин із споживачами. Ось три ключові стратегії, які допоможуть досягти цієї мети:

1. Персоналізований контент: Розробіть стратегію створення контенту, який враховує індивідуальні інтереси та потреби вашої аудиторії. Використовуйте дані про споживачів, щоб надавати персоналізовані рекомендації та пропозиції. Це збільшить відчуття цінності і сприятиме залученості.

2. Активна взаємодія та залучення: Підтримуйте активний діалог із своєю аудиторією через відповіді на коментарі, питання та фідбек. Організуйте опитування, конкурси та віртуальні події, щоб залучити споживачів до участі та створити спільноту. Ця взаємодія сприятиме побудові відносин та зміцненню лояльності.

3. Аналітика та оптимізація: Використовуйте аналітичні інструменти для вимірювання результатів та взаємодії аудиторії з вашим контентом. Аналізуйте дані про популярність публікацій, взаємодію з аудиторією та конверсію. На основі цих даних коригуйте свої стратегії для покращення ефективності та досягнення більшого впливу на аудиторію.

Загалом, вивчення впливу соціальних мереж на споживчу поведінку вказує на глибокі зміни в способі, яким споживачі сприймають та взаємодіють з ринком і брендами. Соціальні мережі стали ключовим каналом для обміну інформацією, рекомендаціями та враженнями про продукти та послуги. Вони створюють сприятливі умови для залучення уваги, взаємодії та впливу на споживачів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Данько Ю. Соціальні мережі як форма сучасної комунікації: плюси і мінуси / Ю. Данько // Сучасне суспільство. 2012. Вип. 2. С. 179- 184.

2. Banerjee and Esther Duflo. More than Good Intentions: How a New Economics is Helping to Solve Global Poverty by Dean Karlan and Jacob Appel. Faith & Economics 59: 65–72.

3. Kotler, P. and Armstrong, G. (2014). Principles of Marketing, 15th ed., Pearson Education, London.

4. Agapito, D., & Brito, Q. P. (2020). A dyadic approach to adolescents' online risky behaviours and parental mediation. Journal of Spatial and Organizational Dynamics, 8(3), 244-266.

5. Цифровий пецыс «Statista». URL: <https://www.statista.com/statistics/273018/number-of-internet-users-worldwide/>

Савчук Тетяна,
*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
спеціальність 072 Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок.
Науковий керівник: **Пернарівський О.В.,**
к.е.н, доцент кафедри фінансових ринків та технологій.
Державний податковий університет*

ІНСТРУМЕНТИ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ризики та кризові явища в національній фінансовій системі зумовлені повномасштабним вторгненням росії на територію України актуалізують питання відновлення стабільності та ліквідності фінансової системи і забезпечення майбутнього економічного зростання.

Значну увагу питанням реалізації грошово-кредитної політики з метою стабілізації національної економіки приділяли у своїх працях українські науковці та практики, зокрема: А. Гальчинський, В. Базилович, В. Козюк, І. Лютий, В. Стельмах та інші.

Динаміка соціально-економічного розвитку країни та стабільність її фінансової системи значною мірою визначаються реалізацією ефективної грошово-кредитної політики. З моменту активної фази воєнних дій макроекономічна ситуація та соціально-економічний стан в Україні характеризуються такими негативними змінами, як: зростання рівня інфляції; девальвація національної грошової одиниці; зростання дефіциту бюджету; збільшення обсягу державного боргу; зростання рівня безробіття. Руйнування енергетичної та транспортної інфраструктури, скорочення обсягів виробництва товарів і послуг, закриття та реолокація бізнесу, анексія території, блокада портів суттєво погіршують економічне зростання та доходи державного бюджету .

Грошово-кредитна, або монетарна, політика спрямовується на забезпечення держави економічно необхідним обсягом грошової маси, досягнення ефективного готівкового обігу, залучення коштів суб'єктів господарювання та населення до банківської системи, стимулювання використання кредитних ресурсів на потреби функціонування і розвитку економіки [1].

Законом України “Про Національний банк України” встановлено, що грошово-кредитна політика України (ГКП) є комплексом заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці України шляхом використання визначених засобів і методів [2]. Основну роль у грошово-кредитній системі України відіграють банки, а НБУ розробляє та реалізує грошово-кредитну політику задля забезпечення стабільності гривні. Головними об'єктами грошово-кредитної політики виступають грошова маса, курс валют, швидкість грошового обігу, відсоткові ставки.

Від початку повномасштабної війни на території України НБУ активно шукає оптимальні інструменти для забезпечення стійкості фінансової системи держави. Для підтримки стабільності економіки України в умовах війни НБУ використовує базовий грошово-кредитний інструментарій: валютний курс, облікова ставка, норми обов'язкових резервів, військові ОВДП, інтервенції на валютному ринку, рефінансування, обмеження обігу грошових коштів, золотовалютні резерви, коридор процентних ставок.

Найпершим рішенням НБУ після введення воєнного стану було запровадження фіксованого курсу гривні, оскільки до цього діяв режим плаваючого валютного курсу. За такого режиму курс валюти залежав від попиту та пропозиції на ринку. З 3 жовтня 2023 року НБУ перейшов до режиму керованої гнучкості обмінного курсу. За поточного режиму НБУ продовжить ретельно контролювати ситуацію на валютному ринку та залишатиметься ключовим гравцем на ньому. НБУ суттєво обмежуватиме курсові зміни, не допускаючи як значного послаблення гривні, так і суттєвого зміцнення [3].

Конституція України (ст. 100) передбачає, що Рада НБУ має самостійно розробляти та затверджувати основні засади грошово-кредитної політики на кожен рік та проводити контроль за їх дотриманням. Від 15 квітня 2022 р. схвалено документ, який має назву “Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану”. Чинний документ засвідчує, що Національний банк України буде фінансувати виключно критичні видатки уряду через купівлю цінних паперів; продовжить зберігати свою інституційну, фінансову й операційну незалежність; стимулюватиме міжнародні фінансові установи припинити будь-яку співпрацю з росією, посилюючи свій економічний тиск на країну-агресора; надалі буде підтримувати українських біженців за кордоном, надавши їм можливість обмінювати гривні на валюту країни, де вони перебувають; продовжить займати безкомпромісну позицію щодо використання гривні як єдиного можливого платіжного засобу; поступово скасовуватиме накладені раніше обмеження на валютні операції у міру покращення ситуації у платіжному балансі України [4].

Одним із багатьох негативних наслідків збройної агресії є зростання темпу інфляції. У 2022 році споживча інфляція була високою, порівняно з попередніми роками (рис.1).

Рис. 1. Індекс інфляції в Україні у 2015–2023 рр.

На нашу думку, основними причинами зростання інфляції стали наступні: значна емісія грошей, порушення процесів виробництва та постачання, а також збільшення витрат компаній, підвищення попиту та пропозиції на окремі товари, зростання цін на продукти харчування та паливо.

Ще одним із вагомих інструментів впливу НБУ на рівень інфляції в Україні є облікова ставка, за допомогою неї Національний банк України встановлює для банків та інших суб'єктів грошово-кредитного ринку орієнтир щодо вартості залучених і розміщених грошових коштів на відповідний період. Ставка впливає на вартість кредитів, які НБУ надає комерційним банкам. Вона визначає відсоток, під який комерційні банки отримують гроші у центрального банку. Чим вона нижча, тим дешевші для банків позики рефінансування та банківські кредити для позичальників [5]. На рисунку 2 можемо простежити зміну облікової ставки з 2015 по 2023 рік.

В Україні зміна облікової ставки НБУ має вплив на рівень інфляції через 9–18 місяців. Тому рішення монетарної політики НБУ не є реакцією на сучасні події, а прогнозованим рішенням на події майбутнього [6]. Відтак можемо прослідкувати, що зменшення облікової ставки відбулось у відповідь на пандемію, а підвищення - з початку дії воєнного стану.

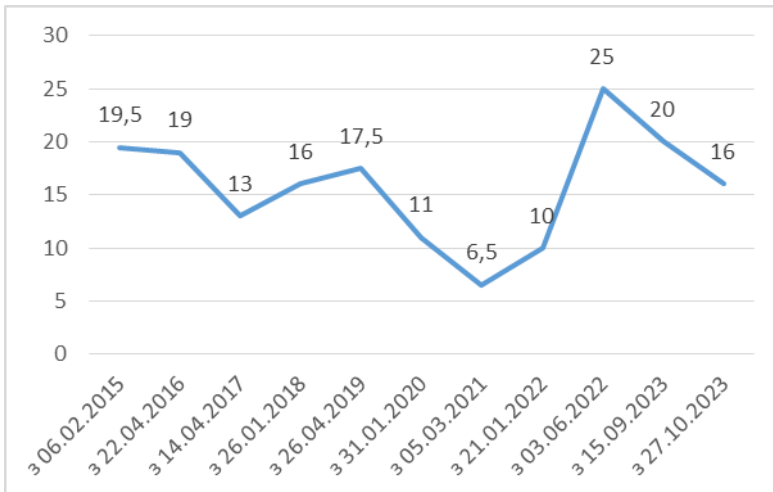

Рис. 2. Облікова ставка НБУ протягом 2015–2023 рр.

З метою впливу на обмінний курс гривні до іноземних валют НБУ може здійснювати валютні інтервенції. Характерними рисами таких операцій є те, що НБУ має лише разовий вплив на обмінний курс шляхом купівлі-продажу іноземної валюти на відповідному ринку. Це забезпечує управління золотовалютними резервами країни.

Експерти МВФ позитивно оцінили всі заходи, які запроваджує НБУ для забезпечення неперервності функціонування фінансової системи під час воєнного стану. Поки що для підвищення ефективності грошово-кредитної політики НБУ необхідно посилити дії регулятора з приводу інфляційних процесів у державі. Також

слід і збільшувати золотовалютні резерви для забезпечення стабільності валютного курсу та можливості проведення міжнародних операцій[7].

На нашу думку, для покращення економічної ситуації в країні потрібно: залучати кошти на внутрішньому ринку, оптимізувати бюджетні видатки, створити умови для підтримки низької інфляції, поступово знижувати облікову ставку, створити фонд для ліквідації наслідків війни.

Наразі актуальними проблемами залишається відновлення територіальної цілісності України, відбудова зруйнованої інфраструктури та відродження економіки. Нинішня економічна система України знаходиться під контролем завдяки НБУ, країнам-партнерам та міжнародним організаціям, які надають фінансову підтримку.

Отже, можемо зробити висновок, що грошово-кредитна політика України виступає життєво необхідним інструментом у регулюванні соціально-економічного розвитку економіки. Підвищення її ефективності надасть можливість здійснити стабілізацію грошово-кредитної сфери, а також чинитиме позитивний вплив на реалізацію ключових пріоритетів розвитку країни в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грошово-кредитна (монетарна) політика. Фінансова абетка. URL: <https://suspihne.media/1461-grosovo-kreditna-monetarna-politika-finansova-abetka/>.
2. Про Національний банк України. Закон України від 20.05.1999 р. No 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.
3. НБУ впроваджує керований гнучкий курс. Мінфін - все про фінанси: новини, курси валют, банки. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2023/10/02/113588387/>.
4. Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану від 15 квітня 2022 року. Київ, 2022. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MPG-ml_2022.pdf?v=4.
5. Fond gharantuvannja vkladiv fizychnykh osib (2020) Oblikova stavka: shho ce oznachaje i na shho vplyvaje [Discount rate: what it means and what it affects]. Retrieved from: <https://www.fg.gov.ua/articles/49630-oblikova-stavka-shcho-ce-oznachaje-i-na-shcho-vplyvaye.html>.
6. Савлук М. І. Гроші та кредит [Текст] : підручник / [М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та ін.] ; за наук. ред. М. І. Савлука. 6-те вид., перероб. і доп. Київ : КНЕУ, 2011. 589 с.
7. Інструменти грошово-кредитної політики України в умовах воєнного часу | Стащук | Світ фінансів. URL: <http://sf.wnu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1587/1595>.

Хайдарі А.Р.,

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»,
Науковий керівник: Фасолько Т. М., к.е.н., доцентка,
доцентка кафедри фінансів, банківської справи страхування та
фондового ринку.*

*Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова*

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ТА НЕВИЗНАЧЕНІСТЮ В ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ

В умовах сучасного економічного розвитку, невизначеність та ризик стали невід'ємною складовою прийняття стратегічних управлінських рішень. У сфері господарських організацій вищого та середнього рівня, часто виникає необхідність формулювання та впровадження управлінських рішень в умовах неповної або недостовірної інформації. Результати виконання управлінських рішень не завжди відповідають передбаченим планам, що вносить додаткові виклики у процесі управління. Даний процес є важливим на всіх рівнях управління та вимагає ретельного аналізу та розуміння зовнішніх факторів. Низка соціально-економічних та політичних аспектів впливає на стабільність суб'єктів господарювання, створює ситуації ризику та посилює ступінь невизначеності, а тому потрібно вміти правильно оцінювати стан невизначеності та ризику під час прийняття рішень.

Загалом, поняття «невизначеність» та «ризик» тісно пов'язані між собою, невизначеність – це термін, який відображає об'єктивну неможливість отримання абсолютного знання про внутрішні та зовнішні умови їх функціонування, неоднозначність параметрів. Ризик – це ймовірність виникнення витрат, збитків та недоотримання запланованих доходів або ж прибутку [3]. Взаємозв'язок між даними термінами полягає у тому, що невизначеність впливає на ризик. Коли інформація обмежена або невизначеність велика, рішення приймають на основі обмеженої інформації, що може збільшувати ризик неправильних рішень. Іншими словами, невизначеність може створювати більший ризик непередбачуваних наслідків.

Прийняття рішення включає в себе аналіз і оцінку ризиків, які виникають в умовах невизначеності. Керівники повинні розуміти, як різні фактори можуть впливати на рішення, а також вміти правильно ними керувати. Ризик, на відміну від невизначеності, може бути керованим та зменшуватися за допомогою стратегій управління ризиками, а для визначення впливу факторів невизначеності на ситуацію використовують різноманітні інструменти, які є особливо актуальними тоді, коли неможливо точно передбачити наслідки того чи іншого рішення.

У своїй праці Кабаченко Д.В визначає, що методологія прийняття рішень в умовах невизначеності та ризику передбачає побудову «матриці рішень» (табл.1). Матриця рішень – це інструмент, який використовують для аналізу та порівняння альтернативних рішень на основі ряду параметрів. Вона допомагає ухвалити найбільш оптимальне рішення, враховуючи різні аспекти, а також їх значимість.

Таблиця 1.

Матриця рішень, вибудована в процесі прийняття рішень в умовах ризику та невизначеності.

Варіанти альтернатив прийняття рішення	Варіанти ситуацій розвитку подій			
	C1	C2	...	Cn
A1	E11	E12	...	E1n
A2	E21	E22	...	E2n
...	...	...	...	...
An	En1	En2	...	Enn

Джерело: [2].

У цій матриці значення A_n характеризують кожен з варіантів альтернатив прийняття рішення, значення C_n – кожен з можливих варіантів ситуації розвитку подій, а E_{nn} – конкретний рівень ефективності вирішення, який є відповідним певній альтернативі при певній ситуації розвитку подій [2].

Даний інструмент є базовим та допомагає структурувати і систематизувати інформацію про варіанти альтернатив та можливі ситуації розвитку подій, щоб чітко обґрунтувати вибір, який буде найбільш ефективним в кожній конкретній ситуації.

Існує низка основних критеріїв, якими варто керуватися в процесі прийняття рішень в умовах невизначеності [4]:

- критерій Вальда – критерій, який покликаний мінімізувати можливі витрати та ухвалити рішення, яке максимізує мінімальний очікуваний результат;
- критерій «максімакс» - підхід, що полягає у виборі рішення, яке максимізує максимальний очікуваний результат;
- критерій Гурвіца – критерій, який враховує баланс між консервативністю та ризиковістю та використовується для максимізації зваженого середнього між критеріями Вальда та «максімакса»;
- критерій Севіджа – показник, що спрямований на вибір рішення, яке мінімізує ризик втрати і враховує ймовірність кожного можливого результату.

Дані критерії свідчать про важливість розуміння та використання різних підходів до керування ризиками та прийняття найбільш оптимальних рішень. Вибір критерію залежить від конкретних поставлених обставин, завдань та цілей. Так критерій Вальда може бути корисним в ситуаціях, де головний акцент робиться на уникненні можливих ризиків, критерій «максімакс», коли підприємство готове піти на ризики заради можливого високого прибутку. Тобто, керівники можуть вибрати стратегію, що найкраще відповідає їхнім потребам.

Отже, невизначеність та ризик є взаємопов'язаними поняттями, необхідними для аналізу та управління процесом прийняття рішень. Використання інструментарію, такого як матриця рішень та критеріїв для прийняття оптимальних рішень, сприяє формуванню обґрунтованих та оптимальних стратегій, які стають ключовими елементами ефективного управління та сприяють стійкості та сталому розвитку в умовах сучасного економічного середовища. Маневреність в обранні стратегій прийняття рішень в умовах невизначеності дарує керівникам можливість гнучкої адаптації до різноманітних обставин, де вони можуть обирати оптимальні стратегії, ґрунтуючись на конкретних цілях компанії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Юдович А.С., Деліні М.М. Процес прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності на прикладі ТОВ «Ласуня». Економіка і суспільство. №7. 2016. С. 542-545.
2. Кабаченко Д.В. Прийняття управлінських рішень у мовах невизначеності та ризику. Економічний вісник. №2. 2017. С. 107-115.
3. Решетило В.П., Федотова Ю.В. Невизначеність та ризик: співвідношення понять та специфіка прийняття рішень. Економіка та управління підприємствами. №3(77)-2. 2020. С. 149-154.
4. Дитина О. Проблема розробки та прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності. Інноваційний розвиток та безпека підприємств в умовах неоіндустріального суспільства. 2020. С. 627-628.

МЕДИЧНІ НАУКИ

Yanishen Igor Volodymyrovish,

MD, Professor

ORCID: 0000-0003-4278-5355.

Head of Department of Prosthetic Dentistry,

Kharkiv national medical University

Kharkiv, Ukraine

iv.yanishen@knmu.edu.ua

Andrienko Karina Yuriivna,

ORCID: 0000-0002-5453-6834.

Assistant of Department of Prosthetic Dentistry,

Kharkiv national medical University

Kharkiv, Ukraine

0636903378

ky.andriienko@knmu.edu.ua

Alla Volodymyrivna Pogorila,

ORCID: 0000-0002-9335-2704.

Associate Professor of the Department of of Prosthetic Dentistry,

Kharkiv National Medical University,

Kharkiv, Ukraine

av.pohorila@knmu.edu.ua

CLINICAL ASSESSMENT CRITERIA OF THE FINITE ELEMENT METHOD AS AN AUXILIARY METHOD PRODUCTION OF REMOVABLE ORTHOPEDIC STRUCTURES USING DOPED PACKAGING MATERIALS

Introduction. One of the main tasks in modern orthopedic dental rehabilitation by means of removable structures of dental prostheses is to solve the issue of uniform distribution of chewing pressure from the base of the prosthesis to the adjacent tissues of the prosthetic area, which in turn depends on the quality of the packaging material used for the production of working plaster models [1].

The accurate transfer of the microrelief of the oral mucosa to the inner side of the base of the removable orthopedic structure (hereafter ROC) allows to improve the indicators of its fixation and stabilization, and thus to reduce the activity of inflammatory and atrophic processes of the tissues of the prosthetic area. The quality of the surface of the working model, its compliance with the microrelief of the mucous membrane of the oral cavity depends on the roughness and porosity of the model, and is one of the important factors in the manufacture of removable lamellar prostheses [2,3].

The purpose was a comparative assessment of the results of the indicators of the clinical criteria for the evaluation of the finite element method on the prosthetic area of patients whose removable structures were made with the help of doped packing materials.

Research materials and methods. The study was conducted at the Department of Prosthetic Dentistry, based on the University Dental Center of the Kharkiv National Medical University.

To solve the tasks, 25 patients aged from 50 to 80 years were examined and treated.

For a detailed study of the dynamics of the inflammatory processes of the oral mucosa under the bases of ROC made with the help of doped packing material and the study of the traumatic effect on the soft and hard tissues of the prosthetic area of the bases of removable lamellar prostheses of a full set of teeth, special attention is paid the impact of biomechanical properties on the tissues of the prosthetic area, and as a result, the distribution of masticatory pressure.

Thanks to a detailed study of the basics of biomechanics, namely, the determination of stress and deformation data that occur under the action of masticatory loads in the system "dental prosthesis - tissue of the prosthetic area", we investigated the influence of the distribution of the patient's prosthetic bed on the mucous membrane of the oral cavity and determined the most correct method distribution of masticatory pressure by the bases of ROC, based on the results of the mathematical calculation of the finite element method (Fig. 1.).

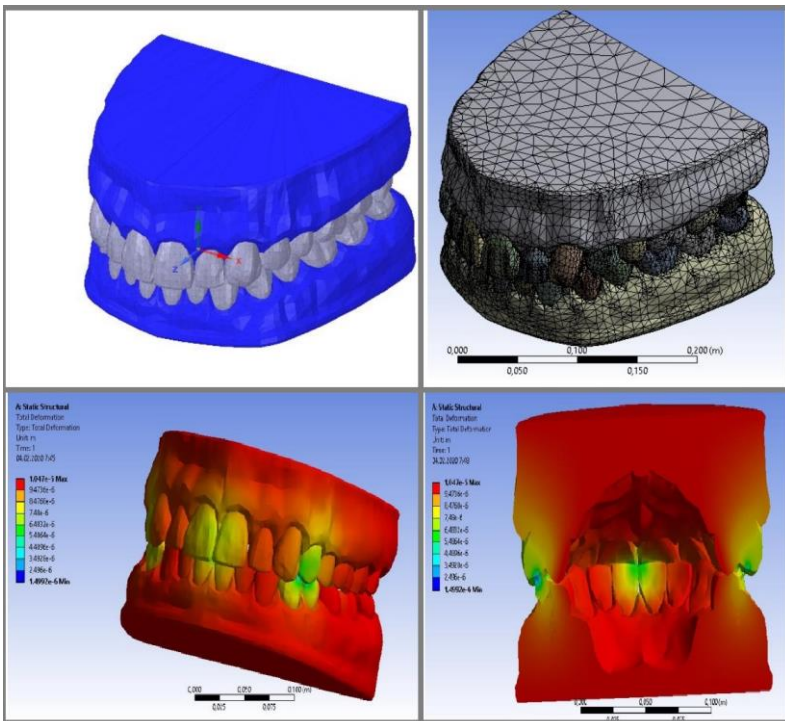

Figure 1. Scheme of the method of finite elements in the calculation distribution of masticatory pressure

The results. At the clinical stage of placing denture structures, we performed a 3D scan of the patient's upper jaw and lower jaw and produced complete removable orthopedic structures on the upper and lower jaws using the inEos X5 Dentsply Sirona extraoral scanner for dental models.

Cross-section M1 had the result of a general plane with a lower degree of load (357089.2 ± 1.7 m2K), a plane with increased pressure – (712977.2 ± 3.4 m2K). The highest values were shown by segment M2 with values of groups (492924.12 ± 2.15 m2K) and (979298.1 ± 3.3 m2K).

The most compressive stresses occur in the contact zone of the prostheses of the upper and lower jaw with the results of the values for PM1 – ($302.2E \pm 0.7$ mm/mm); PM2- ($329.4E \pm 0.7$ mm/mm); M1 – ($320.1E \pm 0.7$ mm/mm); and M2- ($438.6E \pm 0.7$ mm/mm). At the same time, in the area of the alveolar process, an order of magnitude lower stresses are observed, the values for PM1 were ($101.0E \pm 0.7$ mm/mm); PM2 - ($107.2E \pm 0.7$ mm/mm); M1 ($110.3E \pm 0.7$ mm/mm); and M2 ($147.3E \pm 0.7$ mm/mm); which indicates a uniform distribution of the external load over the area of the alveolar ridge.

Conclusions. This study provided statistical confirmation of the feasibility of using the theory of finite elements and its influence on the principles of biomechanics of the oral cavity, and as a result - the maximum compliance of the tissues of the prosthetic bed produced by ROC with the help of doped packing materials.

We used the obtained data to substantiate and develop methods for mathematical calculation of material volume, volumetric deformation, potential data and elasticity theory as an auxiliary element in the manufacture of removable orthopedic structures and, as a result, to improve the quality of orthopedic treatment of patients in the clinic of orthopedic dentistry.

REFERENCES:

1. Yanishen IV, Zapara PS, Fedotova OL, Khlistun, NL. Saliya LG. Study of hemodynamics of the mucous membrane of the prosthetic area at the stages of treatment of patients with removable dentures according to the improved technique. Polish Med J. 2022;295:391–395.
2. Yanishen IV, Andrienko KYu, Pereshivailova IO, Salia LG, Berezhna OO. Evaluation of patient's quality life with joint and muscle dysfunction. Med Mews. 2020;8(7):1350-4. PMID: 32759418. doi: 10.36740/WLek202007108.
3. Silva ME, Magalhães CS, Ferreira EF. Complete removable prostheses: from expectation to (dis) satisfaction. Gerodontology. 2018;26(2):143-149. doi: 10.1111/j.1741-2358.2008.00243.x

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

*Кураמיшина Катерина Василівна,
студентка Київської муніципальної академії
естрадного і циркового мистецтва,
магістрантки групи СМ-М 222Г*

КЛОУНАДА ЯК ЗАСІБ ВІДНОВЛЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ У ДІТЕЙ В СИТУАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТРЕСУ

Останнім часом арт-терапія все ширше застосовується в умовах освітнього процесу закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО). Використання методів арт-терапії активно займає свою нішу у професійній діяльності вихователів дітей дошкільного віку. За останні роки психологічного стресу та виснаження збільшилася кількість як артистів-волонтерів так і установ, які потроху починають запозичувати позитивний зарубіжний досвід «лікування мистецтвом клоунади» та навіть вводять до переліку методів роботи вихователів ЗДО подібну клоун-терапію. В будь-якому разі вихователь сучасного ЗДО, який працює з дітьми дошкільного віку, має володіти методами та прийомами декількох видів арт-терапії. І хоча не можна стверджувати, що саме клоун-терапію вихователі застосовують під час занять, але саме клоун-терапія є найбільш дієвою для дітей з точки зору їх психологічного оздоровлення. Але про це – нижче.

Навчальні та розвиваючі програми ЗДО приділяють особливу увагу впровадженню в освітньо-виховний процес таких технологій, які дають змогу проводити навчання та виховання дітей в цікавих різноманітних формах, забезпечують фізичне, соціально-емоційне, духовне, інтелектуальне благополуччя малюків дошкільного і молодшого шкільного віку.

В умовах дитячого садка та початкової школи педагоги можуть впроваджувати різноманітні оздоровчі та профілактичні технології інноваційного характеру. Важливо при цьому враховувати індивідуальні особливості вихованців.

Практика показала ефективність технологій терапевтичного спрямування, а саме: сміхотерапії, арт-терапії, пісочної, музичної та ігрової терапії, казкотерапії, кольоротерапії тощо.

Терапія означає «лікування», але в умовах дитячого садка і молодших класів впровадження таких технологій зазвичай передбачає профілактику

різних захворювань, корекцію порушень розвитку та мовлення, поліпшення психоемоційного стану дошкільнят.

Можна припустити, що саме клоун-терапевтичні технології адекватні у використанні для розв'язання проблем комунікативної компетентності, розвитку внутрішньо-сімейної взаємодії, психічної і гендерної ідентичності членів сім'ї, підвищення самооцінки, активності, впевненості в поведінці. Основний акцент в клоун-терапії сім'ї може робитись на вивчення структурно-функціональних особливостей сім'ї – на проникності її зовнішніх (особистих) меж.

Для людини творчість – одна з можливостей проникнути у власний внутрішній світ і пізнати себе. Вона звертається до кращих аспектів нашої душі, до найсвітліших, багатших і ширших. Коли людина сміється, це дозволяє їй розслабитися, розкритися і хоча б ненадовго опинитися в гармонії – гармонії з собою. Крім того, маска «доброго клоуна» є ефективним методом по лікуванню психіки, який може застосовуватись у практичній психології під назвою клоун-терапія.

Термін клоун-терапія утворений від англійських слів clown – «клоун» і therapy – «лікування, терапія» і дослівно розуміється як терапія мистецтвом клоунади. На думку автора, основними завданнями клоун-терапії можуть бути: дати соціально прийнятний вихід агресії та інших негативних почуттів, полегшити процес лікування (психотерапії) в якості допоміжного методу, опрацювання пригнічених думок і почуттів, встановлення контакту, розвиток самоконтролю, концентрація уваги на відчуттях і почуттях, розвинення творчих здібностей і підвищення самооцінки.

На відміну від узагальненого терміну «арт-терапія» одними з ключових понять в клоун-терапії превалюють сублімація і трансформація. Адже сублімація є виразом несвідомих інстинктів і потягів (часом деструктивних) за допомогою трансформації їх в сміх; водночас інші види арт-терапії можуть одночасно «направити в інше русло» і виразити також почуття злості, болю, тривоги, страху.

Аналіз наукових досліджень В. Кан-Калика, Н. Кухарева, В. Решетько, С. Сисоевої дозволив виділити авторці такі основні типи розв'язання за допомогою клоун-терапії професійних завдань, залежно від суб'єктивності/об'єктивності ситуації: педагогічну імпровізацію та інновацію.

Імпровізація може полягати в ефективному застосуванні набутого досвіду в нових умовах, в удосконаленні, раціоналізації, модернізації відомого відповідно до нових завдань; в умінні бачити «поле варіантів» розв'язання однієї проблеми; в умінні трансформувати методичні рекомендації, теоретичні положення в конкретні педагогічні дії тощо. Інновація ж передбачає відкриття, виявлення раніше не пізнаних закономірностей теорій навчання і виховання, розробку високоефективних методик, що в свою чергу може сприяти розв'язанню проблем сучасної освіти, прогнозуванню тенденцій її розвитку. Критерій оригінальності розкриваємо через синонімічний ряд – своєрідність, природність, самостійність, індивідуальність, «справжність» (не підробка), автентичність. Тобто, у творчій професійній діяльності проявляється неповторна особистість людини-«клоуна» (в даному випадку - педагога або професійного артиста, який працює з дітьми), його життєвий та професійний досвід, реалізується прагнення до самореалізації. А оригінальність кожного окремо взятого клоуна-волонтера або педагога ЗДО унеможливає копіювання чужого педагогічного творчого досвіду, визначає, що він завжди здобувається індивідуально.

Під час організації різноманітних видів діяльності вихователю необхідно враховувати особливості особистості дошкільника, для якої характерні специфічні вікові особливості: індивідуальність, активність, постійний розвиток, вибірковість до сприйняття педагогічного впливу.

Тут треба зазначити, що дошкільне дитинство суттєво відрізняється від усіх наступних вікових періодів життя людини низкою характерних особливостей, а саме:

- відносною свободою: діяльність, якою займається дитина, здебільшого обирається за її бажанням, вона емоційно насичена, дає простір для уяви та творчості. Це означає, що реальний педагогічний вплив клоуна (волонтера, вихователя, педагога) менш запланований та регламентований, що в свою чергу підвищує необхідність імпровізації;

- акселерацією інтелектуального розвитку сучасних дошкільників. Це явище можна пояснити перебуванням дітей в інформаційно-насиченому просторі суспільства і характеризувати широкою за обсягом емпіричною поінформованістю їх у всіх сферах життя. У зв'язку з цим висувається важлива вимога до «клоун-терапевтів»: вони мають виступати передусім не носіями інформації для дітей, а партнерами з її обробки, трансформації та інтеріоризації дітьми. Такий клоун-волонтер або педагог виступає для дитини координатором, коментатором, опонентом і своєрідним фільтром усіх виховних впливів.

Специфічною особливістю дітей 6 – 12 років є низький рівень довільності пізнавальних процесів та несформованість вольових якостей, що компенсується за рахунок природної дитячої допитливості. Це означає, що в основі успішної клоун-терапії в групі лежить інтерес дітей. Організація цікавої діяльності у поєднанні з клоунським гумором, маскою, враховуючи безпосередність та низький самоконтроль таких дітей, у свою чергу потребує від клоун-терапевта чималих творчих зусиль.

Отже, на основі вищевикладеного можна зробити висновок, що професійна креативність клоунів-волонтерів або клоунів-педагогів є суб'єктивною передумовою та інтегрованою здатністю до майбутньої творчої професійної діяльності, яку можна трактувати як здатність до актуалізації творчих пізнавальних процесів, рефлексії, саморегуляції творчої діяльності, реалізації розумових дій й операцій у творчому розв'язанні педагогічних завдань та потреби у творчій самореалізації й емоційному задоволенні від творчої діяльності за допомогою клоун-терапії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Газолишин В. Арт-терапія: Мистецтво бачити. / В. Газолишин – Херсон, 2007. – 75 с.
2. Лепетченко М. В. Особливості й значення впливу казки на формування творчих проявів дітей дошкільного віку із порушеннями мовлення / М. В. Лепетченко // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Збірник наукових праць / за ред. В. М. Синьова, В. Гаврилова. – Вип. II. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори – 2006, 2011. – С. 112-121
3. Титаренко О. І. Використання арт-терапії в психолого-педагогічному супроводі освітнього процесу // Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp6/tytarenko.pdf Дата звернення: 08.10.2023 р.

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

*Диусь Іванна Іванівна,
здобувачка освіти Початкової освіти,
Грицько Вікторія Василівна,
доктор філософії, викладачка.*

ВСП «Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж МДУ»

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Загальновідомим є те, що кожен народ має свою сформовану систему вихання, яка дає молоді зберігати і продовжити національні звичаї та традиції. Тому, питання виховання юнаків і дівчат, зокрема, студентської молоді є надзвичайно важливим, адже відбувається процес становлення нації в умовах формування сучасної освітньої програми, яка зорієнтована на глобальний освітній простір. Відбуваються суттєві зміни в теорії педагогічної науки й у практиці реалізації виховного процесу в закладах вищої освіти. Виховання національно свідомої молоді є складовою частиною національної системи виховання громадянина України.

Національна система виховання – це створена народом та історично обумовлена система поглядів, переконань, ідей, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованої на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, виховання їх у душі природно-історичного розвитку матеріальної і духовної культури нації [1].

Надзвичайна роль у вирішенні цих завдань, безумовно, належить педагогіці. Адже, українська педагогіка намагається сформувати досконалу людину, яка мала б стійку національну свідомість, а держава їй у цьому сприяє, тому що створює досить сприятливі політичні, психологічні та інші умови для вільного розвитку мови, культури, традицій, звичаїв та духовності. Все це відображається у концепціях та нормативних документах, що визначають стратегічні завдання, головну мету національного виховання, пріоритетні шляхи та напрями його реформування (Закон України «Про вищу освіту» [2], Указ президента України від 18.05.2019 р. № 286 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей і молоді» [3] та інші.).

З огляду на це, головною метою національно-патріотичного виховання молоді є сприяння виховання у молодого покоління почуття патріотизму, формування особистості на засадах духовності, моральності, толерантності, забезпечення створення умов для інтелектуального, культурного та фізичного розвитку, реалізації науково-технічного та творчого потенціалу молоді [4].

Національно-патріотичне виховання молоді ґрунтується на таких принципах:

- демократичності;
- гуманізації;
- єдності навчальної та виховної діяльності;

- послідовності;
- системності диференціації та індивідуалізації виховного процесу;
- єдності теорії та практики;
- врахуванні цілісної природи людини, соціально-психологічних особливостей.

Зважаючи на все це, завданням української педагогіки є внести в систему виховання ознаки та властивості національного характеру, сприяти творчому формуванню їх у дітей та молоді. Засобів і шляхів для реалізації цього вистачає. Зокрема, українська мова та література, історія, культурологія, національна міфологія, фольклор, мистецтво, українська символіка, звичаї та традиції, обряди, родинно-побутова культура та релігія тощо. Цілком зрозуміло, що реалії сьогодення вимагають від багатьох наук, зокрема, і від педагогіки пошуку нових, або форматуванню добре забутих методологічних засад національно-патріотичного виховання, не тільки на національних цінностях, а й на духовних та гуманістичних.

Саме тому, процес виховання повинен організовуватись у єдино цілісному комплексі та становити гармонійне поєднання всіх його складових і слугувати основному призначенню – формуванню духовно багатой, національно свідомой, професійно розвиненої особистості [5]. Головне, що повинна усвідомити сучасна вища школа – це те, що вона може і повинна бути дієвим чинником і середовищем, яке виховує дітей та молодь на кращих гуманістичних цінностях, традиціях та звичаях українського народу, духовності, історії, мови та культури як українського народу, так і народів світу. А отже, від того, наскільки вони будуть виховані, без перебільшення, залежить майбутнє українського народу та суспільства загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузь В.Г., Руденко Ю.Д., Сергійчук З.О. Основи національного виховання: концептуальні положення: у 2-х ч. – Київ.: Інформ-вид. центр «Київ», 1993. – Ч. 1. – 152 с.
2. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
3. Указ президента України від 18. 05. 2019 р. № 286 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей і молоді» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>.
4. Горбенко М.І., Лой Б.І. Національно-патріотичне виховання студентської молоді засобами спортивного туризму в вищому навчальному закладі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ephseir.uhsp.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/4631/1.pdf?sequence= &isAllowed=y>.
5. «Теорія та практика сучасної науки та освіти». – Дніпро.: СПД «Охотнік», 2019. – Ч. 2. – 414 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.academia.edu/41851579/%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D1%82%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B8_%D1%82%D0%B0_%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8_2019_%D0%A7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0_2.

УДК 37(092)

Пашко Надія Володимирівна,
студентка 41-А групи.

Науковий керівник: к. пед. н., доц. **Кравець Л.М.**

ЧИМ ВЧИТЕЛЬ З УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА ПРОСЛАВИВСЯ НА ВЕСЬ СВІТ: ІСТОРІЯ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Анотація. У статті розглянуто життя та внесок видатного українського педагога, публіциста Василя Сухомлинського, його педагогічну діяльність, історичні обставини часів Другої світової війни, які сильно позначилися на його поглядах. Звернено увагу на ключові принципи педагогічної філософії Василя Олександровича, такі як любов до дітей, об'єднання навчання та виховання, та використання літературних творів у вихованні.

Ключові слова: Василь Сухомлинський, українська педагогіка, виховання дітей, педагогічні ідеї, гуманізм, любов до дітей, виховання особистості, український педагог, педагогічна спадщина.

Abstract. The article the life and contribution of the outstanding Ukrainian teacher, publicist Vasyl Sukhomlynskyi, his pedagogical activity, historical circumstances of the Second World War, which strongly influenced his views. World War II, which greatly influenced his views. Attention is drawn to the key principles of Vasyl Sukhomlynsky's pedagogical philosophy, such as love for children, the unification of education and upbringing, and the use of literary works in education.

Keywords: Vasyl Sukhomlynskyi, Ukrainian pedagogy, upbringing of children, pedagogical ideas, humanism, love for children, education of the individual, Ukrainian teacher, pedagogical heritage.

Українська педагогіка завжди відзначалася своєю унікальністю та важливістю у світовому контексті. Ім'я Василя Сухомлинського є втіленням цієї важливої спадщини, історія якого надихає покоління педагогів та навчальних закладів по всьому світу.

Василь Олександрович Сухомлинський ім'я, яке в Україні і за її межами асоціюється з великим педагогом, поетом і публіцистом. Василь Сухомлинський народився 8 січня 1918 року в селі Василівка на Полтавщині. За своєю освітою він був учителем, але за своєю душею і внутрішньою сутністю - він був справжнім вихователем і великим гуманістом.

Сухомлинський закінчив Полтавське педагогічне училище і працював учителем в рідному селі. Проте найбільший вплив на його педагогічний погляд справили події Другої світової війни, під час якої він опинився в окупованому нацистами Києві. Це стало для нього жахливим досвідом, який побачив на власні очі внаслідок гітлерівського режиму [4].

Після закінчення війни, Василь Сухомлинський повернувся в рідне село і працював учительською професією, сповнений бажання впроваджувати свої педагогічні ідеї. Він вважав, що найголовніше в роботі вчителя - це любов до дітей і віра в їхній потенціал.

Сухомлинський активно вивчав дитячу психологію і впроваджував новаторські підходи до виховання. Його методи базувалися на принципах гуманізму, і він акцентував увагу на розвитку не лише інтелектуальних, але й емоційних та моральних якостей дітей. Серед найважливіших понять у педагогіці Сухомлинського були любов, довіра, взаємодопомога та гармонія між вчителем і учнем.

Історія Василя Сухомлинського – це історія видатного педагога, який прославився на весь світ завдяки своїм унікальним методам навчання та виховання дітей. Він присвятив своє життя вихованню нового покоління гідних громадян і всього світу.

Однією з основних рис педагогічної філософії Василя Сухомлинського була любов до дітей. Він вважав, що тільки люблячи своїх вихованців, вчитель може допомогти їм вирости в гідних особистостей. Сухомлинський вірив у потенціал кожної дитини і намагався розкривати її таланти та здібності. Сухомлинський завжди наголошував на важливості виховання та освіти дітей, стверджуючи, що діти – це найбільше багатство нації. Він надихав своїх учнів створювати власні газети, організовувати шкільні конференції та навіть вести щоденники [3].

Доречно сказати, що однією з педагогічних ідей діяча було об'єднати навчання та виховання. Він прагнув формувати гармонійну особистість, розвивати не тільки розумові здібності, а й моральні цінності. Сухомлинський активно використовував літературні твори в своїй роботі з дітьми, адже вони сприяли розвитку естетичного смаку та допомагали зрозуміти життя та людей. На його думку, кожна дитина - це індивідуальність з власними потребами та обдарованістю. Він акцентував увагу на розвитку особистості, беручи до уваги її особливості.

Василь Сухомлинський працював учителем і директором шкіл у селах, де він впроваджував свої інноваційні методики, такі як "Літературні ранки", де діти мали можливість самовираження через літературну творчість, та "Школа життя", де навчання було пов'язане з практичними навичками та вихованням [2].

Василь Олександрович був також видатним письменником. Він опублікував своє перше оповідання в 1947 році під псевдонімом Василь Білозір. Вони вразили багатьох, і це стало початком його успішної літературної кар'єри. Також написав багато нарисів та статей про свій педагогічний досвід, про виховання та навчання дітей в селі. Його твори стали популярними не тільки в Україні, а й за її межами. Вони були перекладені багатьма мовами й знайшли визнання серед педагогів і батьків усього світу [1].

Сухомлинський також був активним громадським діячем і публіцистом. Він публікував статті з питань освіти, виховання та дитячої психології. Його ідеї та методи виховання стали джерелом натхнення для багатьох педагогів і батьків.

Смерть Василя Сухомлинського сталася в 1973 році, але його ідеї продовжують жити в діяльності педагогів та учнів по всьому світу й зберігаються в навчальних програмах та педагогічних практиках.

Отже, Василь Сухомлинський є прикладом вчителя з українського села, який прославився на весь світ завдяки своїй педагогічній майстерності та глибокому розумінню дитячої природи. Його ідеї та творчість продовжують надихати покоління педагогів, розвиваючи традиції української педагогіки та роблячи світ кращим для дітей. Його спадок живе і досі. Його ім'я стало символом високої моральної цінності та глибокої людяності в педагогіці. Історія Василя Сухомлинського - це історія вчителя, який прославився на весь світ завдяки своїй великій любові до дітей і вірі в їхній незмірний потенціал. Ідеї та методи виховання Василя Олександровича продовжують надихати вчителів та батьків у всьому світі, і його життя є відмінним прикладом відданості, глибокої людяності і безмежної любові до дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар Л. С. Василь Олександрович Сухомлинський: висока духовність і професіоналізм учителя. Педагогіка і психологія. 2008. № 3-4. С. 27-33.
2. Дічек Н. П. Духовні домінанти В.О. Сухомлинського. Рідна школа. 2008. № 9. С. 5-7.
3. Омельчук В. В. Педагогіка В. О. Сухомлинського. Рідна школа. 2013. № 8-9. С. 28-30.
4. Савченко О. Вивчаємо спадщину В. О. Сухомлинського. Рідна школа. 2005. № 12. С. 11-12.

Поплавська А.В.,
*студентка 4 курсу факультету дошкільної,
початкової освіти і мистецтв
Вінницького державного педагогічного університету
імені М. Коцюбинського*

РОЗУМОВИЙ РОЗВИТОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ЦЕГЛИНОК LEGO

Питанням розумового розвитку дітей переймалися науковці різних часів. Актуальність пошуку і впровадження нових методів і прийомів навчання задля розумового розвитку спонукала до відповідних досліджень. Це відображено в постійному зростанню вимог до системи освіти, що забезпечує зосередження уваги на тих проблемах навчання і виховання, які вважаються основними з боку питань всебічного розвитку молодшого школяра, здійснення його систематичного і результативного прогресу й успішності в навчанні та в прояві власного потенціалу.

Основна умова розумового розвитку є активна розумова діяльність, яка представляє собою систему психічних процесів, що сприяють освоєнню учнями елементів науки, культури та соціального досвіду. Розумові пізнавальні процеси, такі як сприйняття, пам'ять, мислення та уява, визначають ефективність різних сфер людської діяльності.

Задатки до розумової діяльності притаманні кожній людині з народження і є фундаментом для розвитку пізнавальних процесів та загального розумового потенціалу. Пам'ять, відчуття, сприйняття, мислення, уява та увага – це основні психічні процеси. Їх специфічна організація, включаючи когнітивні стилі та схеми, орієнтацію на конкретний вид діяльності та мобілізацію особистих ресурсів, грають ключову роль у досягненні потрібного результату з мінімальними витратами.

В наш час перед педагогами і вчителям виникає питання об'єднати моделі «дитини, яка засвоїла інформацію», «дитини, яка може аналізувати» і «дитини, яка застосовує все на практиці», адже всебічно розвинена особистість – це особистість, якій притаманна гнучкість, оригінальність мислення, самостійність, ініціативність, здатність діяти і навчатися впродовж життя.

Реформування української школи внесло значні зміни до структури навчання молодшої ланки, спрямовані на максимальне врахування та розвиток розумових здібностей дітей. Це передбачає спеціальну організацію процесу навчання і виховання, спрямовану на підтримку звичної для дитини допитливості та правильний розвиток її пізнавальних здібностей.

В початковій школі з початку 2017 року було впроваджено програму з використання LEGO як інструменту для підготовки дітей в даний момент до майбутнього. LEGO є однією з інноваційних технологій, яка сприяє створенню нового освітнього середовища, мотивує дітей до навчання, сприяє пізнавальному сприйнятті, беручи участь в науковій діяльності, а також сприяє втіленню принципів Нової української школи. Головною

метою використання LEGO-конструювання в навчально-виховному процесі є розвиток логічного мислення, уяви, бажання до дослідження, експериментувати та винаходити.

На сьогодні педагоги та учні Нової української школи користуються наборами «Шість цеглинок», наданими безкоштовно від The LEGO Foundation, для кожного учня, а також наборами «LEGO Play Box» чи «LEGO Six Bricks» для кожного класу. Наведені набори розглядаються як специфічні засоби для використання освітньої методики LEGO «Шість цеглинок» у початкових класах Нової української школи під час уроків та позаурочного часу [2, с. 41].

LEGO – на даний момент один з відомих і поширених педагогічних систем, що допомагає конструювати моделі світу-реальності та забезпечує предметно-ігрове середовище навчання для розвитку учня. Головним його принципом є «Навчання через дію» — діти впроваджують власне бачення поставленого завдання втілюючи у побудові моделей з конструктора.

Конструктори LEGO – це неординарний інструмент, який стимулює дитячу фантазію, уяву, розвиває дрібну моторику. LEGO-конструювання спрямовує дітей втілювати свої задуми в власні роботи, конструювати і залучати фантазію, працювати із захоплення і спрямовуватись на позитивний результат.

За допомогою конструктора LEGO можна вирішувати завдання освітньої діяльності початкової школи у таких напрямках: розвиток дрібної моторики рук, що сприяє подальшому розвитку загальної мовленнєвої компетентності та когнітивних навичок; навчання вмінні орієнтуватися в просторі; дотичність до математичних концепцій та вирішення математичних та логічних завдань; розширення уявлень про світ навколо, в архітектурі, транспорті, ландшафті; розвиток уваги, пам'яті та творчого мислення; формування навичок діалогічного мовлення та розширення словникового запасу; розвиток навичок спільної роботи у групі, комунікації та толерантності до однокласників; створення атмосфери змагання для стимулювання навчальної активності [3].

Методика «Шести цеглинок» представляє собою інструмент, який сприяє навчанню в Новій українській школі через гру та активну діяльність. Аналіз показує, що цей підхід сприяє командній роботі, співпереживанню однокласникам, досягненню командних результатів, впродовж навчання у ровесників, прослуховуванню їхніх ідей і пропозицій, розподілу ролей та обов'язків, вирішенню проблем, оцінці ризиків і прийняттю рішень. З використанням шести блоків, вчені виділили такі особливості ігрових завдань:

- завдання спрямовані на розвиток кількох навичок одночасно (вони можуть починатися з розвитку математичних навичок, але завершуються розвитком мовних навичок);
- будь-яке завдання можна адаптувати до віку, навичок і потреб конкретного учня, наприклад, змінюючи кількість блоків або час, відведений на виконання завдання;
- кожне завдання надає можливість учням вправлятися у повторному виконанні одного й того ж завдання, зміцнюючи їхню впевненість у своїх здібностях;
- завдання включає можливість відкритого завершення, де учень може надати кілька варіантів виконання, і кожен варіант є правильним (головне, щоб учень міг пояснити своє бачення);
- шестиблочні завдання можна інтегрувати в будь-який вид діяльності та форму роботи завдяки міжпредметному характеру цього інструмента.

Підхід «шість цеглинок» не лише сприяє розвитку здібностей учнів Нової української школи, але й надає вчителям можливість впроваджувати авторський підхід та позбавляє від застарілих методів впливу. Ця методологія є новою та відповідає сучасним вимогам, оскільки надає учасникам процесу можливість для самовираження, випробування нових ролей, а для вчителів – шанс стати дизайнером творчого процесу [4, с. 43 - 44].

На уроках математики LEGO-технології допомагають вчителів:

- показати утворення чисел, порівнювати їх;
- знайомити учнів з арифметичними діями, сприяння обчислювальних навичок;
- ознайомлення зі складом числа;
- показати як утворюються числа;
- знайомити з геометричним матеріалом;
- розвивати логічне мислення;
- вивчати дробові числа;
- вчити орієнтуватися в просторі і на площині.

Завдяки LEGO-конструктору кожен урок математики зможе стати яскравим і цікавим. В 1 – 4 класах можна використовувати LEGO в математичних, графічних диктантах, розв'язуванні складних арифметичних задач, для усного рахунку, для вивчення таблиці множення, дробів [1, с. 5 - 19].

Отже, LEGO-конструктор як ефективний засіб навчання відіграє ключову роль в розвитку розумових здібностей дитини і дозволяє творчо підходити до вивчення навчального матеріалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Єрб О. В. Використання конструктора LEGO на уроках у початковій школі. Комплекс вправ 1-4 клас : метод. розроб. Одеса, 2018. 24 с.
2. Король Н. М. Розвиток інтелектуальних здібностей учнів молодшого шкільного віку засобами LEGO-технологій. Педагогічні обрії. 2020. № 5(113). С. 40 – 45.
3. LEGO-система в освітньому просторі нової початкової школи URL: <https://www.schoollife.org.ua/586-2018/>.
4. Фетісова Т. С. Педагогічний потенціал LEGO як засобу навчання молодших школярів : кваліфікац. робота. Ізмаїл, 2023. 88 с.

Чемерис Наталія Андріївна,
здобувач другого ступеня (магістерського) вищої освіти.
Науковий керівник: Скрипнікова Софія Віталіївна,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри етики та естетики.

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Казкотерапія, розвиваючий терапевтичний підхід, який використовує силу оповіді та уяви, привертає все більшу увагу через свій потенціал у пом'якшенні тривоги серед дітей старшого дошкільного віку. У цій віковій групі тривога є поширеною проблемою, яка впливає на когнітивне, емоційне та соціальне функціонування. Оскільки тривога може мати тривалий вплив на психологічне благополуччя, академічні досягнення та міжособистісні стосунки, вкрай важливо досліджувати інноваційні терапевтичні стратегії, адаптовані до унікальних потреб розвитку дітей старшого дошкільного віку. Казкотерапія, завдяки своїй здатності залучати дітей до захоплюючого та творчого розповідання історій, пропонує творчий та відповідний розвитку шлях для полегшення симптомів, пов'язаних із тривогою, на цій критичній фазі раннього розвитку дитини.

Почати варто з того, що казкотерапія – це дуже суттєва терапевтична модальність, яка використовує внутрішню привабливість казок і творчого оповідання для вирішення емоційних і психологічних проблем у дітей, особливо в контексті управління тривогою у дітей старшого дошкільного віку. Вкорінений у ширшій сфері нарративної терапії, цей підхід розгортає наративи, байки та фантастичні казки як засіб терапевтичного залучення [2, с. 58].

Насамперед слід розуміти, що казкотерапія прагне створити структуровану та творчу основу, за допомогою якої діти можуть викласти свої тривоги, страхи чи занепокоєння на героях і подіях казки, згодом полегшуючи їх розуміння та вирішення.

Окрім того, казкотерапія надає дітям безпечну та не загрозливу платформу для екстерналізації своїх тривог і страхів. Проектуючи свої хвилювання на персонажів і події в казці, діти можуть дистанціюватися від власних проблем, що може бути менш страшним, ніж обговорення їх безпосередньо. Цей процес екстерналізації дозволяє дітям формулювати та досліджувати свої тривоги в більш контрольованому та керованому контексті.

Не менш вагомою перевагою цього методу є те, що казкотерапія сприяє емоційному вираженню та катарсису. Залучаючись до історії та її героїв, діти заохочуються ідентифікувати себе з переживаннями та емоціями героїв. Така ідентифікація полегшує вивільнення стриманих емоцій і слугує терапевтичним виходом для емоційного хвилювання дитини [5, с. 18]. Наприклад, вихователь може допомогти дитині виразити власне занепокоєння через подорож персонажа в казці, дозволяючи їй обробити та осмислити свої емоції.

Також відзначаємо, що казкотерапія сприяє когнітивній та емоційній регуляції. Діти вчаться орієнтуватися в перипетіях розповіді, застосовувати навички вирішення проблем і адаптуватися до різних сценаріїв в історії. Це когнітивне залучення не тільки відволікає

їхню увагу від тривоги, але й надає їм життєво важливі механізми подолання. Крім того, у міру того, як історія розв'язується, діти стають свідками того, як можна подолати труднощі, надаючи відчуття надії та розширення можливостей у їхньому власному житті.

Не можна не зазначити, що гра уявою в рамках казкотерапії заохочує розвиток емпатії та навичок сприйняття перспективи. Вживаючись у різні ролі та персонажі в історії, діти вчаться бачити ситуації з різних точок зору. Це не тільки допомагає їм зрозуміти причини їхньої тривоги, але й сприяє розвитку емпатії, що може підвищити їхній соціальний та емоційний інтелект.

Як можемо засвідчити, задля подолання тривожності, дітям можна запропонувати створити власні казки або змінити вже існуючі, щоб краще відображати їхні тривоги та бажані результати. Також можна використовувати рольові вправи, під час яких діти розігрують сценарії або беруть участь у творчій грі, яка відображає події в казці, дозволяючи їм обробляти свої емоції за допомогою структурованого та образного середовища [3, с. 67].

Таким чином, в освітньому процесі ЗДО, старшим дошкільникам доцільно, задля подолання тривожності, впроваджувати такі вправи:

1. Індивідуальна казка. Запропонувати дитині разом з вихователем створити персоналізовану казку, яка відображає її хвилювання та бажані результати. Ця вправа заохочує їх висловлювати свої страхи та надії в контексті історії.

2. Рольова гра. Використовувати рольову гру, щоб оживити казку. Діти можуть виконувати ролі героїв історії та розігрувати різні сценки. Це не тільки покращує їхнє розуміння оповіді, але й дає їм змогу досліджувати свої емоції та тривоги через досвід героїв.

3. Тривожні монстри. Досліджувати зображення тривоги дитини, наприклад, «тривожного монстра», використовуючи художнє приладдя. Заохочувати дитину описати монстра, його характеристики та те, які він викликає у них почуття. Потім вихователь з дитиною разом шукають способи приборкати та подолати тривожного монстра в контексті казки.

4. Альтернативні кінцівки. Досліджувати різні можливі кінцівки для казки, дозволяючи дитині вибрати результат, який вона вважає найбільш втішним або додає сил. Ця вправа дає відчуття контролю та волі над їхніми тривогами та допомагає їм передбачити позитивні рішення.

5. Уважне оповідання. Долучати методи уважності до процесу оповідання. Заохочувати дитину до виконання вправ на глибоке дихання або розслаблення під час слухання казки. Це може допомогти їм впоратися зі своєю тривоною в реальному часі та розвинути навички релаксації.

6. Малювання та письмо. Надати дитині приладдя для малювання, щоб вона могла намалювати сцени чи персонажів із казки або написати власну історію, пов'язану з темами казки. Творче самовираження через мистецтво та письмо може запропонувати додатковий вихід для обробки емоцій.

7. Щоденники персонажів. Заохочувати дитину вести щоденник з точки зору персонажа казки. Вони можуть писати про свої думки, почуття та досвід, дозволяючи їм досліджувати свої тривоги структуровано та творчо.

8. Творча гра: Надати іграшки та реквізит, пов'язані з казкою, дозволяючи дитині брати участь у творчій грі, яка відображає події історії. Цей практичний підхід є особливо ефективним, допомагаючи їм переробляти емоції та розвивати стратегії подолання [4, с. 19].

Важливим у цьому процесі є постать самого вихователя. Він є керуючою особою у казкотерапії та повинен чітко розуміти її принципи, складові та виклики. Оскільки провідною діяльністю дитини у дошкільному віці є ігрова діяльність, то фантазія, казка, вигадка пронизує усю роботу вихователя з дітьми, як механізм заохочення, мотивації до гри та інших видів діяльності та навчання.

Заданий метод вимагає від вихователя вміння вибирати або створювати казки, які резонують з емоційним ландшафтом дитини та її етапом розвитку, узгоджуючи розповідь із потребами дитини. Крім того, чутливість до унікальних етапів розвитку дітей дошкільного віку має першорядне значення, оскільки вихователь повинен визнати, що тривога в цій демографічній групі проявляється інакше, ніж у старшому віці.

Емоційний інтелект педагога та емпатія є ключовими інструментами у створенні терапевтичного альянсу. Створення безпечного, сприятливого й незасуджувального середовища дозволяє дітям відкрито висловлювати свої тривоги. Завдяки емпатії вихователі вибудовують довіру та стосунки з дитиною, що є основоположним елементом терапевтичного успіху. Гнучкість і адаптивність є однаково важливими рисами. Казкотерапія є динамічним і творчим процесом, і вихователь повинен бути готовий модифікувати втручання, історії та вправи відповідно до мінливих потреб і вподобань дитини [1, с. 52].

Слід зауважити, що одним із серйозних завдань, з якими стикається вихователь, є комплексне розуміння тривожності дітей дошкільного віку. Це передбачає розпізнавання потенційних тригерів, симптомів і різноманітних способів прояву тривоги. Вихователям важливо визначити, коли дитині може знадобитися додаткова підтримка або направлення до спеціалізованого спеціаліста з психічного здоров'я. Не менш важливим є дотримання етичних міркувань, збереження конфіденційності, повага до автономії дитини та забезпечення її благополуччя в будь-який час.

Таким чином, казкотерапія є цінним і ефективним інструментом для допомоги дітям старшого дошкільного віку в подоланні тривоги. Завдяки використанню ретельно розроблених наративів і розповіді, яка відповідає віковим особливостям, цей підхід не тільки залучає увагу маленьких дітей, але й забезпечує їм безпечне та структуроване середовище для дослідження та аналізу своїх страхів і тривог. Ототожнюючи себе з близькими персонажами та ситуаціями, діти можуть розвивати стратегії подолання, покращувати емоційну регуляцію та розвивати стійкість, що якісно сприяє зменшенню тривоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дубчак М. А. Підбір методів казкотерапії для подолання тривожності дітей старшого дошкільного віку. Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки: збірник матеріалів Регіональної науково-практичної Інтернет-конференції студентів, молодих науковців, педагогів-практиків. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023. С. 51–54.
2. Дуткевич Т. Дитяча розвивально-корекційна психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 304 с.
3. Кобзева І. Подолання психічної травми у дітей засобами казкотерапії. Вісник Дніпровської академії неперервної освіти «Філософія. Педагогіка». 2022 р. № 1 (2). С. 66–72.
4. Котова Т. О. Казкотерапія як сучасний метод відновлювально-розвивального впливу на дошкільників. Логопед. 2015. № 3. С. 17–20.
5. Ксьонз Н. Тривожна дитина: як розпізнати та чим зарадити. Практичний психолог: дитячий садок. 2017. № 9. С. 16–21.

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

Вуйко О.М.,

*аспірант кафедри землеробства, ґрунтознавства та агрохімії
Вінницький національний аграрний університет*

ВИКОРИСТАННЯ БАКТЕРІАЛЬНИХ ПРЕПАРАТІВ ПРИ ВИРОЩУВАННІ ГОРОХУ ПОСІВНОГО

Ріст і розвиток сільськогосподарських культур є однією з найвагоміших агробіологічних особливостей, яка відображає взаємодію генетичного потенціалу рослини із комплексом технологічних прийомів та агрокліматичних ресурсів зони вирощування [3,9].

Отримання високих врожаїв сільськогосподарських культур в цілому та гороху зокрема значно залежить від вчасного проходження ними фаз розвитку, які визначаються як сортовими особливостями культури, так і погодно-кліматичними умовами років. Дослідження останніх років свідчать, що врожайність гороху залежить від багатьох елементів технології, зокрема від сорту, рівня мінерального живлення та інокуляції насіння [6,7].

Науковими спостереженнями виділено, що основною проблемою з якою зіштовхуються аграрії при вирощуванні гороху є недотримання науково-обґрунтованої технології вирощування культури із використання застарілих технологій вирощування та низькопродуктивних, малостійких до хвороб та шкідників, вилягання та осипання зерна рослин сортів [5].

Одним з важливих завдань у вирішенні низки проблем є підвищення врожайності та якості насіння культури шляхом впровадження високопродуктивних сортів гороху та застосування біопрепаратів, стимуляторів росту, хімічних препаратів, що уможлиблює підвищення урожайності та якості сільськогосподарської продукції. [1,8].

В останні роки отримані нові бактеріальні препарати, які мають штами проти грибкових хвороб та шкідників, сприяють підвищенню ефекту стимуляції росту і розвитку рослин. З їх допомогою можна знизити негативну дію пестицидів на рослину, збільшити врожайність і поліпшити якість вирощеної продукції [2,4].

Дослідження показали, що всі використані нами препарати в технології вирощування гороху є досить ефективним. Бактеризація вказаними вище препаратами стимулювали ростові процеси як на початку проростання насіння, так і протягом вегетаційного періоду бобової культури, що підтверджується біометричними вимірюваннями, що до врожайності сортів гороху, то вона залежала від сумісного застосування бактеріальних препаратів, комплексних мікродобрив для позакореневого підживлення та погодних умов в роки проведення досліджень.

У середньому за 2021–2023 роки урожайність насіння сортів гороху коливалась в межах 2,05–3,61 т/га у соту Гайдук та 2,28–3,94 т/га у сорту Карені.

Середня урожайність залежно від досліджуваних елементів технології вирощування становила 2,90 т/га у сорту Гайдук та 3,05 т/га у сорту Карені.

Таблиця 1

Урожайність сортів гороху залежно від передпосівної обробки насіння, системи живлення та захисту, т/га (2022-2023 рр.)

Система живлення та захисту	Передпосівна обробка насіння	Сорти			
		Гайдук		Карені	
		т/га	+/- до контролю, т/га	т/га	+/- до контролю, т/га
Без обробки	Без обробки	2,05	-	2,28	-
	Андеріз	2,12	0,07	2,31	0,03
	Біомаг-горох	2,22	0,17	2,39	0,11
	Оптимайз Пульс	2,36	0,31	2,48	0,2
N30P60K60 (фон)	Без обробки	2,48	0,43	2,61	0,33
	Андеріз	2,59	0,54	2,75	0,47
	Біомаг-горох	2,79	0,74	2,89	0,61
	Оптимайз Пульс	2,91	0,86	3,05	0,77
Фон +А*	Без обробки	3,14	1,09	3,18	0,9
	Андеріз	3,24	1,19	3,24	0,96
	Біомаг-горох	3,26	1,21	3,36	1,08
	Оптимайз Пульс	3,39	1,34	3,42	1,14
Фон +В**	Без обробки	3,42	1,37	3,51	1,23
	Андеріз	3,46	1,41	3,68	1,4
	Біомаг-горох	3,49	1,44	3,75	1,47
	Оптимайз Пульс	3,61	1,56	3,94	1,66

Примітка: А – у фазі бутонізації – Хелпрост Соя (1 л/га); В** – у фазі бутонізації – Вуксал Мікроплант (1 л/га);*

НІР 0,05 т/га; А – сорт; В – передпосівна обробка насіння; С – система живлення та захисту. 2021–2023 рр. А – 0,21; В – 0,22; С – 0,13; АВ – 0,34; АС – 0,35; ВС – 0,56; АВС – 0,73.

Джерело: сформовано на основі власних результатів досліджень

В роки дослідження за бактеризації насіння препаратами показник врожайності в середньому підвищився на 0,15-0,24 т/га в усіх сортів. Застосування мінеральних добрив в нормі N30P60K60 підсилило дію бактеріальних препаратів. Отже, збільшення врожайності на цих варіантах спостерігалось на 0,77-0,86 т/га, відповідно до контролю.

Максимальну урожайність була отримана у варіанті із застосуванням передпосівної обробки посівного матеріалу біологічним препаратом Оптимай Пульс на фоні мінерального удобрення N30P60K60 та проведенні позакореневого підживлення посівів у фазі бутонізації добривом Вуксал Мікроплант, що становила 3,61 т/га у сорту Гайдук та у сорту Карені – 3,94 т/га.

Висновки. За результатами досліджень встановлено, що використання мінеральних добрив сприяє кращому засвоєнню бактеріальних препаратів, в результаті підвищенні продуктивності гороху.

Отримані експериментальні дані можуть бути використані при розробці системи застосування бактеріальних препаратів на сортах гороху, на сірих лісових ґрунтах, що дозволить найбільш повно розкрити біологічний потенціал культури і стабілізувати високий рівень продуктивності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Голопятов М.Т. Влияние минеральных удобрений, микроудобрений и биологически активных веществ на использование сортами гороха нового поколения питательных элементов почвы и удобрений. Зернобобовые и крупяные культуры. 2019. № 1(29). С. 10-15.
2. Глянько А.К., Митанова Н.Б., Макарова Л.Е.. Влияние азотосодержащих соединений на рост клубеньковых бактерий в культуре и их взаимодействие с корнями проростков гороха Сельскохозяйственная биология. 2009. № 1. С. 83-88.
3. Данильченко О.М. Продуктивність зернобобових культур залежно від застосування бактеріальних препаратів та фонів мінерального живлення. Вісник СНАУ. 2010. Вип. 4 (19). С. 120-123.
4. Коваленко О. А., Ключник М. А., Чебаненко К. В. Застосування біопрепаратів для обробки насіннєвого матеріалу пшениці озимої. Екологія. 2015. Вип. 244. Т. 256. С. 74-77.
5. Конончук, О. Б. Ростові процеси та бобово-ризобіальний симбіоз сої культурної за передпосівної обробки насіння рістрегуляторами Регоплант і Стімпо . Агробіологія. 3б. наук. праць БЦНАУ. 2012. Вип. 9 (96). С. 103-107.
6. Мурач О.М., Волкогон В.В. Формування симбіотичного апарату гороху за впливу бактеріальних препаратів, мікроелементів і стимулятора росту. Агроекологічний журнал. 2014. №4. С. 55-59.
7. Мусатов А.Г., Сидоренко Ю.Я., Бочевар О.В. Ефективність передпосівної обробки гороху гумат-мікроелементними препаратами в умовах північної підзони Степу. Бюлетень Інституту сільського господарства Степової зони НААНУ. 2010. № 38. С. 64-67.
8. Пилипенко В. С., Гончар Л. М., Каленська С. М. Формування продуктивності гороху залежно від елементів технології вирощування. Міжвідомчий тематичний науковий збірник "Землеробство". 2016. №91. Том 2. С.51-55.
9. Плотніков В.В., Гильчук В.Г., Гуменний М.Б. Урожайність та якість зерна гороху при комплексному застосуванні системи агрохімікатів в сучасних конкурентоспроможних технологіях його вирощування. Корми і кормовиробництво. 2008. Вип. 62. С 155-162.

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

*Жиденко Анастасія Володимирівна,
студентка спеціальності «Журналістика».*

*Національний авіаційний університет
nastyazh.nau@gmail.com*

ДОКУМЕНТАЛЬНИЙ МЕДІАКОНТЕНТ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Під час формування інформаційного суспільства постало питання про ефективне подання журналістського матеріалу аудиторії. Усе це привезло до глобальних трансформацій у медіасередовищі. Саме візуальний контент став рушійною силою у розвитку сучасного комунікаційного середовища. Наразі головним є достовірність фактів, історичність, актуальність та доступність інформації. Але слід звернути увагу й на фактор залучення аудиторії у сюжет журналістського матеріалу, тобто створення емоційного взаємозв'язку між глядачами та подією. Через це виникає потреба у використанні елементів телевізійної документалістики для впливу на громадську думку та підвищення свідомості аудиторії щодо соціальних та культурних питань.

За словами Кияницької Є. О., «медіаконтент – це змістовно значуще наповнення цифрових ресурсів, що інтегрує різну за формою подання та кодування інформацію, орієнтовану на задоволення соціальних, інформаційних та емоційних потреб людини» [1]. Основними його завданнями є не тільки надання аудиторії цікавої інформації, але й спонукання до позитивного або негативного сприйняття матеріалу через психологічні та режисерські прийоми. Усе це впливає на емоційний стан глядачів. Тобто медіаконтент здатен змінювати свідомість та погляд людини на життя. У результаті формуються ціннісні орієнтири молоді та дорослих.

Враховуючи особливості розробки концепції сучасного медіаконтенту, слід зазначити про вагомую роль телевізійної документалістики у процесі журналістської діяльності. Під час створення різноматимичних екранних творів працівники засобів масової інформації мають нетипову форму подачі матеріалу. Журналісти інформують про актуальні та важливі проблеми через призму документалістики, ретранслюючи явища сучасності. Саме тому набуває популярності документальний фільм, який використовує потенціал кінематографа для відображення реального життя.

Якщо поглибитися в історію, то засновником документалістики у журналістиці та кіноіндустрії вважається Джон Грірсон, який характеризував документальний фільм як «нову форму мистецтва» [2]. На його думку, тільки «справжні» сцени та актори створюють найкращий медіапродукт. Саме робота «Рибальські судна» (Drifters, 1929 р.) Джона Грірсона є першою спробою у світі відтворити специфіку документалістики. Фільм не тільки фіксує факти, але й передає емоції та атмосферу. Усе це допомагає навести паралель між сучасним та традиційним способом рибальства, демонструючи

контраст між жорсткою реальністю моря та захопливими пригодами. Саме цей витвір мистецтва став символом культурних та соціальних змін після Першої світової війни.

Справжня сучасна документалістика характеризується роботами українського журналіста, режисера та сценариста Валерія Гриценка. Автор має свій авторський підхід, глибоко аналізує та емоційно передає реальність. У своїх документальних фільмах журналіст звертає увагу на психологічні аспекти життя персонажів. Слід зазначити про його дебютну драматичну стрічку 2018 року «Можливо, я повернуся». У сюжеті розповідається про українців, які поїхали до Польщі, щоб знайти краще життя. У фільмі досліджуються внутрішні конфлікти персонажів та психологічні фактори відносин. Усе це спонукає глядачів до глибоких роздумів.

Таким чином, документальний медіаконтент є потужним інструментом журналістській діяльності, бо надає змогу працівникам засобів масової інформації ефективно візуалізувати інформацію та керувати громадськими переконаннями через емоційну змістовність важливих історій сучасного світу. Саме тому журналісти проводять довготривалі розслідування, щоб перетворити складну інформацію на більш доступну для усієї аудиторії та висвітлити події у деталях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кияниця, Є. О. Фактори формування та сприйняття медіаконтенту сучасними аудиторіями. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. № 3. С. 210-215.
2. Коробко, В. І. Телевізійна документалістика та її види. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціальні комунікації». 2017. № 11. С. 30-35.

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Андрієнко Є.А.,

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
спеціальність 141 «Електроенергетика, електротехніка та
електромеханіка».*

Науковий керівник: Задорожня І.М.,

к.т.н., доцент кафедри електромеханічних систем автоматизації.

Донбаська державна машинобудівна академія

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ПРОЄКТУВАННЯ СУЧАСНИХ СИСТЕМ ЕЛЕКТРОПРИВОДІВ НА ОСНОВІ КОМП'ЮТЕРНИХ ЗАСОБІВ АВТОМАТИЗАЦІЇ

Сучасний темп життя, обсяги робіт і зацікавленість в економічній вигоді спонукає до перекладання частини робіт на системи автоматизації, що загалом дозволяє забезпечити швидкодію виконання виробничих завдань, а у випадку електричного обладнання ще і високу енергоефективність. При цьому найбільшими споживачами електроенергії виступають електричні двигуни, функціонування систем автоматизації яких істотно впливає як на стан локальної енергосистеми, так і на стабільність енергопостачання в цілому в масштабах країни.

Для цього сучасні електроприводи (ЕП) і інші електротехнічні системи та комплекси проєктують за новітніми технологіями з використанням сучасних методів автоматизації, а для старих здійснюють модернізацію до належного рівня. В останньому випадку необхідна кваліфікована експертна оцінка стану існуючого обладнання для визначення масштабів та обсягів модернізації. Інколи є сенс в заміні всієї системи, наприклад, всього ЕП, а не тільки автоматики. Це питання індивідуальне і рішення щодо нього приймається з урахуванням багатьох факторів, що дозволяє визначити обсяг проєктних робіт й обрати оптимальний варіант нової системи автоматизації. Для цього оцінюється тип процесу, який необхідно контролювати, будь то освітлення доріг, яке необхідно ввімкнути дистанційно, вентиляція, яка повинна підтримувати потрібний рівень кисню та двоокису вуглецю, чи швидкість обертання барабану сушарки. І згідно з характером навантаження необхідно обрати обладнання, що при мінімальній собівартості забезпечить надійний контроль параметрів обладнання та показників технологічного процесу [1].

Сьогодні безліч виробників пропонує великий асортимент обладнання, як вітчизняного виробництва так і всесвітньо відомих закордонних корпорацій. Зараз значна доля автоматизованих систем працює на базі програмованих логічних контролерів (ПЛК), що можуть проводити автономні розрахунки і контроль цільового обладнання згідно своєї програми, яку змінюють під кожне завдання індивідуально. Це допомагає зменшити площу, яку займає система автоматизації, зробити її більш гнучкою, і дозволяє перенести машино-людський інтерфейс на новий рівень. Проте для уникнення помилок при

проектуванні систем контролю, спеціаліст з автоматизації спирається на порядок виконання технологічного процесу і створює функціональну схему автоматизації, на якій зображуються усі елементи досліджуваної ділянки. Це допомагає зрозуміти, що і як саме повинно взаємодіяти між собою. Для цієї ж мети також створюється і електрична принципова схема всіх пристроїв, які будуть використані. І в деяких випадках, наприклад для регулювання параметрів електродвигунів, згодом допомагає створити функціональну і структурну схему ЕП, на базі чого здійснюють розрахунки всіх функцій, коефіцієнтів і зворотних зв'язків, які потім вносяться у ПЛК [3].

Якщо є доцільним і система автоматизації потребує візуалізації стану і процесу виробництва, здійснюють побудову SCADA-програми [4], яка в умовах масштабної цифровізації майже витіснила застарілий метод фізичної побудови структурних схем на панелі оператора. Відтепер на дисплеї комп'ютера відтворюється графічне відображення виробничої ділянки з усім обладнанням, що використовується і у реальному часі відбувається візуалізація показань усіх датчиків та систем, що загалом дозволяє оператору або будь-якому іншому користувачу покращувати сприйняття інформації, швидше й чіткіше уявляти та розуміти процеси, які контролює система автоматизації. При цьому завдяки протоколу Ethernet або, наприклад, Modbus, SCADA програму або органи керування можна транслювати не лише до панелі оператора, а у будь-яку частину цеху, підприємства або, навіть, напряму на персональний комп'ютер керівника. Подібні методи дозволяють безперервно передавати інформацію на значні відстані, що дозволяє працювати дистанційно. Також подібна система надає можливість збирати статистичні дані для подальшої обробки на рівні всього підприємства, що дозволяє швидко вносити зміни у хід технологічного процесу залежно від мінливих умов, або використовувати штучний інтелект для максимально ефективного використання ресурсів.

При коректному варіанті постановки системи автоматизації можливе її масштабування без значних витрат і зусиль, а це в свою чергу дозволяє оперативнo та максимально ефективно використовувати виробничі та технологічні ресурси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Задорожний Н. А. Взаимосвязи и оптимизация параметров двухмассовых электромеханических систем: монография / Н. А. Задорожний, И. Н. Задоронья. – Краматорск : ДГМА, 2015. – 202 с.
2. Автоматизовані системи керування технологічними процесами: Підручник / За редакцією І. О. Фурмана. – Харків: Факт, 2006. – 317 с.
3. Денисенко В. В. Комп'ютерне управління технологічним процесом, експериментом, обладнанням. – М.: Горяча лінія-Телеком, 2009. – 608 с.
4. Пупена О. М. Розроблення людино-машинних інтерфейсів та систем збирання даних з використанням програмних засобів SCADA/HMI: Посібник. – Київ, Ліра-К, 2020. – 594 с.

Вініченко Д.О.,

магістрант групи 8.1332

Інженерного навчально-наукового інституту ім. Ю.М. Потебні

Запорізького національного університету

РОЗВИТОК ТА ВІДМІННІСТЬ КРИВОШИПНИХ ПРЕСІВ ГАРЯЧОГО ШТАМПУВАННЯ

Технологія штампування розвивалася на основі технічного прогресу та необхідних потреб виробництва. Початок прориву у використанні цих машин збігається з промисловою революцією 18 століття. У цей час дуже гостро постала потреба у великій кількості дрібних металевих виробів, виготовлених методом кування. Перші преси були полірувальними молотками, що приводилися в рух енергією води, а наступним кроком була заміна енергії води енергією водяної пари.

Класи штампувального обладнання, яке відокремилось у свою гілку від інших пресів, можна навести у схемі представленої на рисунку (Рис.1).

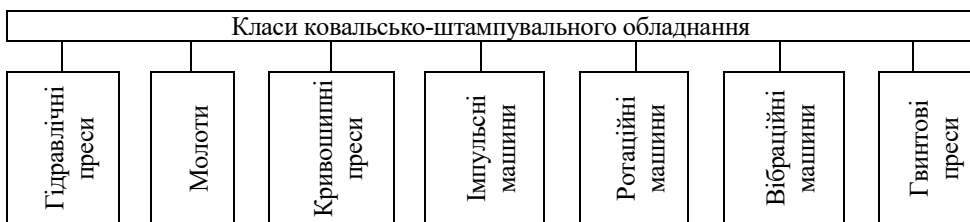

Рис.1 – Класифікація ковальсько-штампувального обладнання

Основою для створення кривошипних пресів стала поява електродвигуна. Кривошипні преси поділяються на кривошипні преси гарячого кування та кривошипні преси холодного кування.

Робота кривошипних пресів відрізняється від роботи гідравлічних пресів або молоткових пресів, так – деталь приймає потрібну форму лише за один удар, тому на кривошипних пресах можна виготовляти деталі вагою до 100 тон. Головний ж принцип дії кривошипних пресів тому, що вони, в більшості своїй, працюють від електроприводу, в передавальному механізмі якого має присутній кривошипний механізм, а робочий орган з закріпленим інструментом – це повзун, який виконує основну операцію технологічного процесу. Цей повзун називається головним повзуном, а механізм, який приводить в дію головний повзун – кривошип й кінематичний ланцюг, що їх з'єднує – головний виконуючий механізм [1].

Умовно, кривошипні преси, виходячи зі схеми зображеної на рисунку 1, можна віднести до третього класу, у яких швидкість ходу робочих частин – до 0,6 м/с, а й також за час робочого ходу вони мають жорстку криву зміни швидкості, форма якої залежить від кінематики приводу [2].

Головну оцінку пресів треба поділяти за чотирма групами показників, а саме [3]:

1) прогресивності технологічного процесу, що виконується на машині, та прогресивності її конструкції;

- 2) економічності конструктивних рішень;
- 3) експлуатаційним характеристикам;
- 4) технологічність рішень.

Велику роль у та експлуатації кривошипних пресів відіграє: стандартизація, уніфікація й нормалізація основних вузлів і деталей та технологічних параметрів. Уніфікація конструкцій важлива як для виробників пресів, так саме й для експлуатаційників з ремонтним персоналом. Уніфікація починається з колінчастих валів, бо навіть при різних величинах ходів повзуна дещо змінюються моделі станин і це стосується майже кожного вузла [1].

Преси гарячого штампування є найпоширенішими з кривошипних пресів. Їхнє призначення – це для гарячого об'ємного штампування й штампування видавлюванням. Штампування на пресах гарячого штампування проводиться так само, як і на гідравлічних чи механічних молотах та у багатострумкових штампах, проте продуктивність пресів гарячого штампування з якістю виробів, що отримуються на ньому, виходять значно вище, чим при штампуванні на молотах та штампах. При обробці на пресів гарячого штампування заготовка в кожному струмку обжимається тільки один раз, як зазначалося у цій роботі, у той час як на молоті для цього потрібно від восьми до десяти ударів. Основним же недоліком роботи пресів гарячого штампування є те, що гарячий метал стикається зі штампом значно довше, чим на молоті, тому штамп під впливом високих температур поступово деформується значно швидше і відповідно – швидше виходить з допустимих технологічних параметрів та розмірів, які необхідно витримати у технологічному процесі [4].

До загальних ж недоліків цих пресів треба віднести: більша вартість та менша універсальність ніж у молотів, а також при роботі бувають випадки заклинювання [4].

Не дивлячись на мінуси, сучасні кривошипні преси гарячого штампування при роботі створюють менший шуму через те, що робота не супроводжується ударами, тому їм не треба дорогих фундаментів [4]. Також вони мають різноманітні прогресивності своїй конструкції та вдосконалені пристрої: встановлення заготовок, подачу заготовок і видалення готових деталей, пристрої для заміни технологічних елементів, а також показники технологічних параметрів, що забезпечують їх хорошу продуктивність і низьку собівартість виготовленої ними продукції [5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Плєснецов Ю. О. КОВАЛЬСЬКО-ШТАМПУВАЛЬНЕ ОБЛАДНАННЯ МЕХАНІЧНІ ПРЕСИ : навч. посіб. Харків : НТУ «ХПІ», 2014. 236 с.
2. 1.3 Класифікація ковальсько-штампувального обладнання. Головна | Elib LNTU. URL: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/elektro_KShO/page6.html (дата звернення: 09.11.2023).
3. 2.3 Вимоги, що ставлять до ковальсько-штампувальних машин. Головна | Elib LNTU. URL: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/elektro_KShO/page7.html (дата звернення: 09.11.2023).
4. Амонс А. В. ТЕХНОЛОГІЧНЕ УСТАТКУВАННЯ ЛИВАРНИХ, КОВАЛЬСЬКОПРЕСОВИХ І ТЕРМІЧНИХ ЦЕХІВ : курс лекцій. Бердянськ : БЕРД. МАШИНОБУД. КОЛЕДЖ ЗАПОРІЗЬ. НАЦ. ТЕХН. УН-ТУ, 2016. Т. 2 : Технологічне устаткування ковальсько-пресових цехів. 112 с.
5. NKMZ. NKMZ. URL: <http://nkmz.com/ua/crank-presses-ua/> (date of access: 09.11.2023).

Кітов О.А.,

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
спеціальність 141 «Електроенергетика, електротехніка
та електромеханіка»*

Науковий керівник: Задорожня І.М.,

к.т.н., доцент кафедри електромеханічних систем автоматизації.

Донбаська державна машинобудівна академія,

ТЕНДЕНЦІЇ ЗНИЖЕННЯ ВПЛИВУ МЕХАНІЧНИХ ПРУЖНИХ ЛАНОК НА ВЛАСТИВОСТІ ЕЛЕКТРОПРИВОДІВ

В промисловості та побуті головну роль відіграє електрична енергія, що є необхідним джерелом механічного руху в багатьох приладах і пристроях, отримати який неможливо без електроприводу (ЕП). Сучасний регульований ЕП є основним структурним елементом автоматизації технологічних машин.

ЕП інтегрував в собі всі технічні досягнення в області електромашинобудування, силовій перетворювальної електроніки, засобів систем управління та обчислювальної техніки), але суттєвий вплив на властивості приводів продовжують спричиняти додаткові динамічні навантаження, що є слідством коливань у пружних ланках електромеханічних систем (ЕМС).

Аналіз чисельних публікацій та наукових праць таких дослідників, як Акімов Л. В., Борцов Ю. А., Бургин Б. Ш., Бурдаков С. Ф., Долбня В. Т., Задорожній М. О., Ключев В. І., Кожевников С. Н., Колотіло В. І., Кузнецов Б. І., Толочко О. І., свідчить про те, що і раніше і сьогодні багато досліджень присвячено обґрунтуванню необхідності врахування та оцінки впливу пружних ланок в механічних передачах на характер перехідних процесів в ЕП, особливостям досягнення динамічної стійкості та статичної точності ЕП технологічних машин, впливу кінематичних зв'язків та пружної піддатливості на динаміку ЕП тощо [1-6]. Враховуючи те, що негативний вплив пружних ланок проявляється в істотному зростанні динамічних навантажень коливального характеру на електричне та механічне обладнання з відхиленням перехідних процесів від тих, що вимагає технологія, приводить до скорочення терміну служби деталей механічних передач та їх зносу й витривалості, метою дослідження є аналіз та узагальнення підходів до зниження впливу пружних ланок на ЕП.

Під час руху механічної системи під впливом зовнішніх сил у ній виникають механічні коливання та вібрації, які загалом впливають на функціонування механізму і часто погіршують його експлуатаційні характеристики: знижують точність, зменшують ККД і довговічність машини, збільшують нагрівання деталей, знижують їхню міцність, шкідливо впливають на людину-оператора.

Розробки в галузі активного управління вібраціями включають системи силового зворотного зв'язку, що використовують інформацію про деформації пружних елементів. Це дозволяє компенсувати вплив пружних ланок та покращити динамічну стабільність ЕП.

Проведений аналіз та узагальнення методів та підходів для зниження впливу пружних ланок на ЕП наведено у таблиці 1.

На підставі цих основних методів є спроби їх комбінації. Так, методика «Гібридні рішення для ефективних приводів: Інтеграція механічних та електронних компонентів» є одним із комплексних підходів до проектування ефективних ЕП. Вона заснована на інтеграції механічних та електронних компонентів для зниження впливу пружних ланок за для підвищення загальної продуктивності та передбачає:

- раціональне використання жорстких матеріалів та конструктивних елементів для мінімізації деформацій у пружних ланках;
- впровадження сучасних систем керування, включаючи алгоритми машинного навчання та адаптивне керування, для оптимізації роботи ЕП в реальному часі;
- використання високоточних сенсорів для моніторингу параметрів системи та детектифікації деформацій у пружних елементах.

Таблиця 1

Методи зниження впливу пружних ланок

Методи зниження впливу пружних ланок	Принцип	Ефект від застосування
Активне керування вібраціями	Системи зворотного зв'язку управління деформаціями	Змінні навантаження, динамічна корекція параметрів
Використання амортизаторів	Застосування амортизаторів для поглинання енергії	Стабільність руху, зниження вібрацій
Використання жорстких матеріалів	Застосування матеріалів із підвищеною жорсткістю	Висока точність, мінімальні деформації
Пасивні системи компенсації	Використання пасивних систем для автоматичної компенсації	Простота та надійність
Оптимізація параметрів управління	Використання оптимальних параметрів зниження впливу	Математичні моделі, оптимізація продуктивності
Прогнозування та запобігання деформаціям	Алгоритми машинного навчання та датчики для передбачення та запобігання	Оперативна реакція на зміни, попередження проблем
Інтеграція динамічних компенсаторів	Використання антивібраційних систем зниження впливу	Підвищення стабільності та ефективності в умовах змінних навантажень

Перспективним є напрямок синтезу ЕМС на основі максимального демпфування пружних коливань засобами ЕП є налаштування ЕМС на основі стандартних форм характеристичних поліномів з використанням ефекту резонансної електромеханічної взаємодії [7]. Також зниженню впливу пружних ланок на ЕП може сприяти інноваційний алгоритм обробки сигналів, який дозволяє виявляти навіть найменші деформації пружних елементів. Завдяки застосуванню цього алгоритму в режимі реального часу можливо виявляти деформації в пружних елементах ЕП та автоматично

коригувати параметри керування для мінімізації їхнього впливу. Детально питання обробки сигналів висвітлено в роботі Є. Ваврука [8].

Отже, задача мінімізації впливу пружних механічних ланок на властивості ЕМ є актуальною проблемою сьогодення, а підходи зниження впливу пружних ланок на ЕП базуються на пасивних системах компенсації, оптимізації параметрів управління, прогнозування та запобігання деформацій. Слід зазначити, що враховуючи сучасний рівень цифровізації та автоматизації увагу слід приділити впровадженню точних систем обробки даних, застосовуючи можливості штучного інтелекту, який буде корегувати та спостерігати за технічним процесом, забезпечуючи протікання оптимальних процесів в ЕП.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ключев В. И., Жильцов Л. В., Калашников Ю. П. Состояние и перспективы развития теории электропривода с упругими механическими связями // *Электричество*. – 1981. – №7. – С. 29-32.
2. Кожевников С. Н. Динамика машин с упругими звеньями / С. Н. Кожевников. – К.: Изд-во АН УССР, 1961. – 160 с.
3. Задорожний Н. А. Оптимизация процессов преобразования энергии электромеханического взаимодействия в электроприводах с упругими связями / Н. А. Задорожний, И. Н. Задорожная // Тематический выпуск «Проблемы автоматизированного электропривода. Теория и практика» научно-технического журнала «Электроинформ». – Львов: Экоинформ, 2009. – С. 80-81.
4. Борцов Ю. А. Автоматизированный электропривод с упругими связями / Ю. А. Борцов, Г. Г. Соколовский. – СПб.: Энергоиздат, 1992. – 228 с.
5. Бургин, Б. Ш. Анализ и синтез двухмассовых электромеханических систем / Б. Ш. Бургин – Новосиб. электротехн. инст., Новосибирск, 1992. – 192 с.
6. Кузнецов В. В. Оптимизация по динамическим нагрузкам электромеханических систем с адаптивным фаззи-регулятором / В. В. Кузнецов, А. В. Данилин, В. М. Чермалых // *Вісник Кременчуцького державного політехнічного університету*. – Кременчук, 2006. – Вип. 3/2006 (38), ч. 2. – С. 180–181.
7. Задорожній М. О., Задорожня І. М. Оптимізація та взаємозв'язок параметрів двомасових електромеханічних систем: монографія. Краматорськ : ДДМА, 2021. – 216 с.
8. Алгоритми та засоби обробки сигналів: навч. посібн. / Ваврук Є., Лашко О., Попович Р. – Львів: СПОЛОН, 2021. – 240 с.

ЛУК'ЯНЮК С.В.,
старший науковий співробітник
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДИЗАЙНУ АПАРАТУРИ В ТЕХНОЛОГІЇ ВІДНОВЛЮВАЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА

Пошук стратегій сталого виробництва став першочерговим глобальним імперативом. Центральне місце в цьому прагненні посідає прийняття екологічно свідомих принципів на етапі проектування, що зазвичай називають екодизайном. Екодизайн передбачає цілеспрямований фокус на підвищенні ефективності та результативності відновлювального виробництва. По суті, відновлювальне виробництво означає ретельний процес відновлення вживаних виробів до стану, що нагадує їхні первозданні, абсолютно нові аналоги, з одночасним наданням їм гарантій, паралельних тим, що пропонуються для оригінальних предметів.

Важливість відновлювального виробництва полягає в його подвійній здатності приносити прибуток, водночас завдаючи мінімальної шкоди навколишньому середовищу порівняно з традиційними виробничими парадигмами. На жаль, відновлювальне виробництво залишається дещо непомітним у глобальному економічному ландшафті, здебільшого через те, що такий вид виробництва з'явився відносно нещодавно у сфері наукових досліджень та промислової практики. Тому фундаментальне розуміння принципів відновлювального виробництва, а саме концепції дизайну (DfRem - Design for Remanufacturing) з урахуванням принципів відновлювального виробництва є актуальним питанням сьогодення.

Концепція DfRem привернула значну увагу дослідників, насамперед через виклики, що виникають під час процесів у відновлювальному виробництві. Ці проблеми виникають через недосконалість дизайну виробів, зокрема, через складнощі, пов'язані з розбиранням виробів. DfRem, як зазначається у науковій роботі [1], слугує ключовим підходом у підтримці цілей сталого виробництва на підприємствах. Варто відмітити, відновлювальне виробництво є кращою екологічною альтернативою переробці, оскільки воно передбачає відновлення продукту до його робочого стану замість того, щоб перетворювати його на сировину. Критичний огляд DfRem [2], виявив кілька фундаментальних проблем у його практичній реалізації. По-перше, серед дизайнерів існує повсюдний брак знань і розуміння тонкощів DfRem. По-друге, навіть якщо концепція зрозуміла, існує дефіцит продуктів, що проходять процес відновлення, і ще менше продуктів, спеціально розроблених з урахуванням вимог для відновлювального виробництва. Нарешті, арсенал інструментів, доступних для DfRem, значно обмежений. Для вирішення цих проблем науковій спільноті вкрай важливо вкладати інвестиції в подальші дослідження та розробки. Для поширення знань про DfRem серед дизайнерів слід розробити вдосконалені освітні ініціативи та навчальні програми. Крім того, необхідні узгоджені зусилля, щоб стимулювати дизайн та відновлювальну промисловість до активної співпраці, сприяючи

створенню продуктів, спеціально пристосованих для цілей відновлювальної переробки. Також існує нагальна потреба в розробці та поширенні передових інструментів і методологій, які сприятимуть інтеграції принципів DfRem у практику проєктування продукції. Комплексне вирішення цих питань може значно згладити шлях до сталого виробництва через відновлювальне виробництво.

Відсутність активної участі виробників оригінального обладнання у процесі відновлення є значною перешкодою для розробки виробів, придатних для відновлення. Відсутність такої участі призводить до ускладнень на етапі розбирання - ключовому етапі відновлення, де ретельне розбирання має першорядне значення. Неадекватне розбирання може призвести до подальшого пошкодження серцевини виробу, що посилює проблеми, з якими стикаються під час відновлення.

Обнадійливим є те, що інтеграція виробників оригінального обладнання у ландшафт відновлюваного виробництва обіцяє суттєве покращення дизайну продукції. Коли виробники обладнання беруть активну участь у процесі відновлення, вони мотивовані вдосконалювати дизайн продукції, щоб пом'якшити проблеми, які виникають під час процесу відновлення. Розбирання, будучи початковим і найбільш критичним етапом реконструкції, вимагає ретельної уваги. Якщо його не виконати з відповідною точністю, це може призвести до непоправної шкоди важливим компонентам виробу.

Отже основна мета проєктування виробів, придатних до повторного використання, полягає в тому, щоб забезпечити ефективне розбирання. Такий підхід полегшує збереження матеріалів, придатних для вторинної переробки, і забезпечує безпечну утилізацію компонентів, що не підлягають переробці. Слід зазначити, що лише окремі компоненти певних продуктів можуть бути відновлені, що вимагає від виробників ретельного підходу до їхнього вибору. У цих сценаріях цілісний підхід до розбирання стає необхідним. Відновлювальне виробництво, хоча і пов'язане з екологічними проблемами, також зазнає значного впливу від економічних факторів, особливо тих, що пов'язані з сервісом та технічним обслуговуванням [3].

Для розвитку галузі відновлювального виробництва вкрай важливо сприяти активній співпраці між виробниками обладнання, дослідниками та зацікавленими сторонами у галузі. Ця співпраця має бути зосереджена на розробці інноваційних методів розбирання, вивченні досягнень матеріалознавства та інтеграції економічних міркувань у структуру відновлення. Синергетичне поєднання цих аспектів дозволить реалізувати бачення сталої та економічно життєздатної індустрії відновлюваного виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ijomah W.L., McMahon C.A., Hammond G.P., Newman, S.T. Development of design for remanufacturing guidelines to support sustainable manufacturing. Robot. Comput. Manuf., 23, pp.712–719, 2007.
2. Hatcher G.D., Ijomah W.L., Windmill J.F. Design for remanufacture: A literature review and future research needs. J. Clean. Prod., 19, pp.2004–2014, 2011.
3. Güngör A. Evaluation of connection types in design for disassembly (DFD) using analytic network process. Comput. Ind. Eng., p.50, 2006.

*Поліщук І.В.,
асистент кафедри програмного забезпечення систем,
Субота М.В.,
магістр кафедри програмного забезпечення систем,
Матей А.А.,
аспірант кафедри програмного забезпечення систем.
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ТЕХНОЛОГІЯ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ОЦІНЮВАННЯ ТА ВИБОРУ ПРОЕКТІВ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Дослідження спрямоване на підтримку прийняття рішень щодо фінансування проектів охорони здоров'я структурними фондами, політика яких передбачає зменшення розриву в розвитку між різними регіонами та країнами Європейського Союзу, а також досягнення економічної та соціальної згуртованості. Нечітка модель підтримки прийняття рішень оцінювання та вибору проектів сфери охорони здоров'я повинна проранжувати проектні заявки вибраного регіону, враховуючі побажання інвестора щодо регіонального коефіцієнту з метою зменшення розриву розвитку у регіонах. Модель з одного боку оцінює проектні заявки на основі підібраних критеріїв, які є структуровані, слабо структуровані чи не структуровані, а з іншого боку поєднує рівень розвитку охорони здоров'я в регіоні. Отриманий ранжувальний ряд підвищує ступень обґрунтованості рішення щодо вибору проектів для фінансування інвесторами враховуючи розвиток регіону, де буде реалізований проект.

За рахунок структурних фондів ЄС є можливість для села, міста, регіону чи держави отримати кошти на модернізацію, розвиток сфери охорони здоров'я та всіх процесів, що з цим пов'язано. Поряд з тим, фінансування таких проектів для їх реалізації – це ризикова діяльність. Для мінімізації ризиків необхідно мати адекватні системи підтримки прийняття рішень оцінювання як проектних заявок, а також регіональної політики де буде реалізований проект. Як показує досвід, що у розвиненіших регіонів, або у столиці більше таких проектів отримують фінансування. Це впливає із якості проектною заявки. Бувають ситуації, коли менш розвиненішому регіоні проектна заявка має меншу кількість балів, притому, що в межах своїх можливостей при фінансуванні проекту, він був би успішно реалізований. При таких подіях менш розвинений регіон не здатний зменшити розрив розвитку з кращими регіонами.

Основною метою даного дослідження є розроблення технології підтримки прийняття рішень оцінювання та вибору проектів сфери охорони здоров'я.

Нехай маємо: $P = \{P_1; P_2; \dots; P_n\}$ – множина проектів у сфері охорони здоров'я деякого регіону для оцінювання та вибору інвесторами щодо їх фінансування; C_P – інформаційна модель критеріїв оцінювання проектів чи наукових розробок у сфері

охорони здоров'я; C_R – інформаційна модель критеріїв оцінювання регіонів де планується реалізація проектів; M_P – комплексна нечітка математична модель оцінювання проектів у сфері охорони здоров'я враховуючи регіон реалізації проекту.

Тоді системну теоретико-множинну модель задачі оцінювання та вибору проектів сфери охорони здоров'я, що сприяє зменшенню розриву в розвитку між регіонами, представлено наступним чином [1]:

$$\{P, C_P, C_R, M_P | Y(f)\} \quad (1)$$

В результаті отримуємо вихідні оцінки $Y(f)$, на основі яких приймаються рішення щодо фінансування проектів у сфері охорони здоров'я враховуючи рівень розвитку регіону. $Y(f) = \{\mu(P), \Delta(R), KR\}$, де $\mu(P)$ – бальна оцінка проектної заявки у сфері охорони здоров'я; $\Delta(R)$ – рівень розвитку регіону де буде реалізовуватися проект; KR – «побажання регіонального коефіцієнту» інвесторами, що дозволить підтримати проекти в менш розвинених регіонах, тим самим зменшити розрив в розвитку між регіонами [1].

Структурна схема технології підтримки прийняття рішень оцінювання та вибору проектів сфери охорони здоров'я наводиться у вигляді, рис. 1.

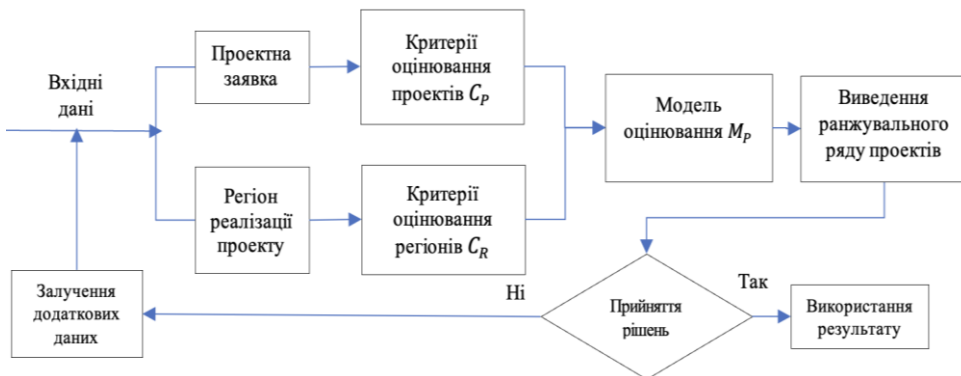

Рис. 1. Структурна схема

Рис. 1. відображає структурну схему оцінювання проектів у сфері охорони здоров'я. Після оцінювання та виведення ранжувального ряду проектів йде прийняття рішення щодо вибору. Якщо рішення не задовольняє інвесторів, є можливість залучити додаткові показники та дані для оцінювання. На виході буде ранжувальний ряд проектів.

В основу дослідження покладений апарат нечітких множин, що дозволяє підвищити ступінь обґрунтованості рішень. Цінність технології є те, що дозволяє отримувати кількісну оцінку проектів по вхідним нечітким експертним даним, враховуючи побажання інвестора на різних етапах оцінювання, політики щодо зменшення розриву в розвитку між регіонами, побажання інвестора щодо регіонального коефіцієнту.

Список використаних джерел:

1. Gavurova B., Kelemen M., Polishchuk V., Mudari T. and Smolanka V. (2023) A fuzzy decision support model for the evaluation and selection of healthcare projects in the framework of competition. *Frontiers in Public Health* 11:1222125. doi: 10.3389/fpubh.2023.1222125

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ

*Богуславський Віктор Володимирович,
завідувач кафедри спеціальної фізичної підготовки,
доцент, канд. юрид. наук, майор поліції.*

*Рекуненко Владислав Миколайович,
курсант навчальної групи ПД-231, рядовий поліції.*

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ.

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ

Ефективність боротьби зі злочинністю у великій мірі залежить від якості професійної підготовки працівників Національної поліції України. Перспективним напрямом удосконалення професійної підготовки майбутніх поліцейських у закладах вищої освіти МВС України є орієнтація навчання не тільки на здобуття професійно-практичних знань, що впливають зі специфіки правоохоронної діяльності, але й на впровадження сучасних методик розвитку фізичних якостей, а також формування навичок і вмій їх застосування. Достатній рівень розвиненості фізичних якостей є ключовим фактором ефективного формування у майбутніх правоохоронців навичок правильної техніки виконання поліцейських заходів примусу. Дослідження фізичної підготовки працівників поліції та студентів університетів є темою досліджень багатьох учених. Ґрунтовний їх аналіз свідчить, що серед учених існують різні думки щодо спрямованості та етапності фізичної підготовки поліцейських.

Так, науковець Ю. А. Компанієць стверджує [1], що розвиток фізичних якостей майбутніх поліцейських є складним педагогічним процесом, між окремими компонентами якого існують багатосторонні й різнорівневі зв'язки. Вчений наголошує, що практична спрямованість фізичної підготовки є одним із ключових чинників, який визначає зміст, форми та методи навчання. Тобто, ефективне управління навчально-тренувальним процесом із фізичної підготовки майбутніх поліцейських вимагає чіткого визначення пріоритетів розвитку тих чи інших фізичних якостей та добору найефективніших організаційних форм, засобів і методів навчання. Чинним нормативним документом, який регулює зміст та вимоги до проведення фізичної підготовки поліцейських, є наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26 січня 2016 року № 50, що затверджує Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України. [2] Згідно Положення – фізична підготовка є видом службової підготовки і визначається як комплекс заходів, спрямований на формування та вдосконалення рухових умінь і навичок, розвиток фізичних якостей та здібностей поліцейського з урахуванням особливостей професійної діяльності.

На початковому етапі навчання курсантів передбачається розвиток силових якостей за допомогою інтервального методу з використанням тривалих навантажень та

подразнень з незначною та середньою силою. Застосування змагального методу та методу повторного виконання рухових дій з найбільшою швидкістю сприятиме всебічному розвитку швидкісних вмінь майбутніх поліцейських на початковому етапі навчання. Ігровий метод тренування включає в себе розвиток витривалості під час спортивних і рухливих ігор, де ситуації постійно змінюються.

Отже, перший етап фізичної підготовки майбутніх працівників поліції спрямований на розвиток їхніх фізичних можливостей та формування міцного фундаменту для вивчення навичок та вмінь в застосуванні поліцейських заходів примусу. Особливість цього етапу полягає в акценті на зміцненні м'язів опорно-рухового апарату, створенні базового потенціалу сили та витривалості, досягненні високого рівня функціональної стійкості серцево-судинної та дихальної систем організму, а також у розвитку швидкості, координаційних здатностей та гнучкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Компанієць Ю. А. Аналіз стану системи фізичної підготовки майбутніх правоохоронців та перспективні напрямки її вдосконалення. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту.
2. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : наказ МВС України від 26.01.2016 № 50.

Бузук Валерія,
*Вінницький державний педагогічний університет
ім.М. Коцюбинського*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

Анотація. У статті розглядається конкретне питання формування в учнів молодших класів навичок здорового життя. Необхідно приділити належну увагу питанню формування культури здоров'я та здорового способу життя, збереження та зміцнення здоров'я учнівської молоді та її гармонійного розвитку. Приділити особливу увагу питанню створення оптимальних педагогічних умов для сприяння підвищенню ефективності виховання та навчання, пов'язаних з формуванням навичок здорового життя учнів початкової школи.

The article deals with the specific issue of forming healthy life skills in students of junior grades. It is necessary to pay due attention to the issue of forming a culture of health and a healthy lifestyle, preserving and strengthening the health of schoolchildren and their harmonious development. Pay special attention to the issue of creating optimal pedagogical conditions to promote the improvement of the effectiveness of education and training related to the formation of healthy life skills of primary school students.

Ключові слова: здоровий спосіб життя, навички, культура здоров'я, учнівська молодь, навчально-виховний процес, педагогічні умови.

Здоров'я людини завжди вважалося однією з найвищих цінностей суспільства, основою економічного і духовного розвитку держави. Здоров'я – це єдиний засіб, який дає людині можливість досягти благородної мети – реалізації всіх талантів і здібностей, закладених у ній від народження. Однак умови, які ми встановлюємо, звички, яких ми дотримуємося, можуть завдати шкоди та спричинити негативні наслідки для здоров'я.

У XX столітті серед пріоритетних завдань української освіти виховання в учнів свідомого ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих було найвищою соціальною цінністю, формування духовних потреб і навичок здорового способу життя, збереження та розвиток фізичної активності дітей, психічне, соціальне та моральне здоров'я. (Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті. – К.: Шкільний світ, 2001. – 23 с)

В Енциклопедії освіти здоров'я визначається як «динамічний стан організму, що характеризується високим енергетичним потенціалом, оптимальним пристосувальним реагуванням на зміни зовнішнього середовища, що забезпечує гармонійний фізичний, психологічний і соціальний розвиток особистості». , активне довголіття, благополучне життя, здатність ефективно боротися з хворобами»

Стан здоров'я сучасної молоді серйозно погіршився, внаслідок впливу соціально-економічних та екологічних факторів. Фактори, що визначають доцільність проблеми формування навичок здорового способу життя.

Проте однією з найактуальніших проблем сучасності є необхідність збереження та зміцнення здоров'я учнів початкової школи. Адже є багато учнів нижчого рівня, які проводять час у стінах навчальних закладів. Це період життя, коли закладаються основні фізичні та психологічні якості особистості. Діти в цьому віці розуміють важливість свого здоров'я. Тому необхідно визначитися з умовами, змістом, формами і методами, які ефективні у навчанні та вихованні здорового способу життя учнів початкової школи.[1]

Світова наука припускає комплексний погляд на здоров'я як на феномен, що об'єднує принаймні чотири його сфери чи компоненти: фізичну, психічну (духовну), соціальну (суспільство) та духовну. Усі ці компоненти неможливо відокремити один від одного, вони тісно пов'язані між собою і разом визначають стан здоров'я людини. Щоб полегшити дослідження та створити сприятливі умови для методу вивчення явищ здоров'я, наука розрізняє поняття фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я, але в реальному житті практично завжди присутній неодмінний вплив цих компонентів.

Фізичне здоров'я визначається такими факторами, як особистість особливостей анатомічної будови тіла, фізіологічних функцій організму за різних умов спокою, руху, навколишнього середовища, генетики, рівня фізичного розвитку органів і систем організму.

Сфера **психічного здоров'я** включає індивідуальні особливості психічних процесів і характеристики людини, наприклад, збудження, емоційність, чутливість. Психічне життя людини включає потреби, інтереси, потяги, мотивації, установки, цілі, ідеї, емоції тощо. Психічне здоров'я пов'язане з особливостями мислення, особистості та здібностей. Можна сказати, що всі ці компоненти і фактори визначають специфіку реакції кожного індивіда на однакові життєві ситуації, ймовірність стресів і впливів.

Духовне здоров'я залежить від духовного світу кожної людини, усвідомлення складових духовної культури людства – освіти, науки, мистецтва, релігії, моралі, етики. Свідомість людини, її психологія, критичне самосвідомість, ставлення до сенсу життя, оцінка реалізації власних здібностей і можливостей у контексті ідеалів і світоглядного Я – усе це визначає стан психічного здоров'я особистості.[5]

Слід ще раз підкреслити, що в реальному житті всі чотири компоненти - фізичний, психічний, духовний і соціальний - діють одночасно і їх сукупний вплив визначає стан здоров'я людини як цілісного, комплексного явища.

Сьогодні сферою формування здорового способу життя дітей та підлітків є система освіти. Відповідно до державної програми «Освіта» (Україна XXI століття) та «Національної освітньої доктрини України XXI століття» стратегічним завданням освіти є виховання освіченої, творчої особистості, всебічний розвиток особистості людини, формування його духовного, психічного та фізичного здоров'я. Тому знання про формування, збереження та зміцнення здоров'я мають бути обов'язковою частиною національної системи освіти.[6]

У системі освіти школи є найціннішим надбанням кожної країни. Вона становить основу освіти країни і багато в чому визначає ефективність наступних освітніх кроків. У школі виховний процес спрямований на всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток талантів, розумових і фізичних здібностей тощо. Тому питання формування здорового способу життя молодого покоління посідає провідне місце в шкільній практиці. Це питання постійно обговорюється на державному

рівні. В Україні прийнято низку важливих державних документів, спрямованих на зміцнення, формування та збереження здоров'я дітей, підлітків і дорослих, формування активної, фізично та психічно здорової особистості.[2]

Велику роль у формуванні здорового способу життя відіграє сучасна школа. 80% навчального часу витрачається на інтелектуальний розвиток і лише 20% – на фізичний. У школах не завжди створені сприятливі умови для навчання та відпочинку, умови повітря, відповідна температура, обладнання тощо. У школах спостерігаються високі показники використання, не проводиться організація тривалих канікул, знижується рухова активність.

Формування здорового способу життя через освіту та створення освітнього середовища, що зберігає здоров'я, є одним із пріоритетних напрямків державної політики у сфері освіти. У цьому контексті завдання сучасної школи: використовувати технології навчання, що зберігають здоров'я; дотримання режиму дня, поєднання рухового і статичного навантаження; організувати збалансоване харчування; замінити авторитарний стиль спілкування на стиль співпраці, створюючи емоційно сприятливу навчальну атмосферу; формування в учнів та батьків усвідомлення цінності здоров'я, виховання здоров'я тощо.

Однією зі складових здорового способу життя та його правильного формування є фізичне виховання. Фізичне виховання не лише зміцнює здоров'я, а й пробуджує в людині бажання жити, рухатися, творити добро та бути активним членом здорового суспільства. Під час навчального процесу молодь має постійно розвивати не лише свої потреби, а й навички здорового життя. Фізична культура – це не лише спорт, перемоги та змагання, а й підтримка духовного життя людини, прагнення до досконалості та здоров'я. Нові вимоги до фізичного виховання учнів викладено в удосконаленій програмі фізичного виховання (загальноцільова програма «Національна фізична культура – здоров'я»). Він відповідає за формування в учнів звички займатися самостійно, озброюючи їх необхідними для цього знаннями, уміннями та навичками. Це завдання виконується послідовно протягом усього процесу навчання.

Використання фізичного виховання в шкільній програмі посідає центральне місце в системі профілактичних заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я, рівень яких пов'язаний з наслідками урбанізації. зменшений [3, с. 30]. Важливо, щоб учні усвідомлювали важливість фізичного виховання та відчували його необхідність, адже фізичне виховання поступово перетворюється на безглузді фізичні вправи, взяті з культури, спорту, ігор, щирого спілкування та стосунків. Як наслідок, знижується інтерес до занять фізичними вправами, діти не готові переходити до організації самостійних форм занять фізичною культурою.

Висновки. Отже, здоровий спосіб життя – це сукупність оздоровчих заходів, які забезпечують гармонійний розвиток, зміцнюють здоров'я та підвищують продуктивність праці. Фактом є те, що діти абсолютно неграмотні щодо здорового способу життя та його цінності, тому необхідно створити інституційну систему, де молодь матиме можливість отримати якісні консультації з питань здоров'я, питань охорони здоров'я, а також його цінностей та робоче місце. Потрібні подальші дослідження, щодо вивчення можливостей кожного предмета щодо здоров'язбережувального впливу та визначення ефективних форм і методів професійної підготовки вчителів до створення охоронних середовищ здоров'я в загальноосвітньому навчальному закладі.

Здоровий спосіб життя - це комплекс оздоровчих заходів, які забезпечують гармонійний розвиток, зміцнення здоров'я та підвищення продуктивності праці. Це форми і методи повсякденного життя, відмова від шкідливих звичок, фізична підготовка, оптимальний режим фізичних навантажень. Особливо важливе значення має здоров'я дітей та підлітків, оскільки близько 80% захворювань дорослих є результатом неправильного способу життя в дитинстві та підлітковому віці.

Це питання стає ще більш актуальним для сучасної школи, про що свідчать документи Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Адже погіршення здоров'я студентів має негативну тенденцію. Однією з головних причин є недостатня взаємодія педагогічного колективу з батьками, відсутність розуміння цього питання з боку батьків, свідомого ставлення до здоров'я як учнів, так і батьків, нерозуміння вчителями правильних форм та методи формування, закріплення та зміцнення здоров'я учнівської молоді, тому питання формування здорового способу життя дітей шкільного віку залишається актуальним і своєчасним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баєва Т. Формування здорового способу життя в особистісноорієнтованому виховному процесі життя / Т. Баєва // Соціальнопедагогічні проблеми сучасної середньої та вищої освіти в Україні. – Житомир : ЖДПУ, 2002. – С. 172–173.
2. Бермудес Д. Використання ритмічної гімнастики в системі підготовки вчителів фізичної культури / Д. Бермудес // Молода спортивна наука України. – Львів : НВФ «Українські технології», 2007. – Вип. 11. – С. 27–35.
3. Брилін Б. А. Педагогічні проблеми організації вільного часу /Б. А. Брилін // Психологія і педагогіка. – 1996. – № 4. – С. 72–76.
4. Булич Є. Г. Валеологія. Теоретичні основи валеології : навч. посібн. Є. Г. Булич, І. В. Муравов. – К. : ІЗМН, 1997. – 224 с.
5. Волошин О. Р. Здоровий спосіб життя – через школу нового типу / О. Р. Волошин // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Х. :ХДАФК, 2007. – Вип. 11. – С. 13–15.
6. Доля Т. //Формування здорового способу життя школярів як актуальне завдання професійної діяльності вчителя/ Проблеми підготовки сучасного вчителя № 5 (Ч. 1), 2012
7. Жабокрицька О. В. Педагогічні умови виховання основ здорового способу життя підлітків у позакласній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. Наук : спец. 13.00.07 «Теорія виховання» / О. В. Жабокрицька. – Кіровоград, 2003. – 20 с.
8. Єрмакова Т. Основні напрями формування здорового способу життя школярів у навчально-виховному процесі/ Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди/2009
9. Кудрявцева Е. Н. Здоровье человека: понятие и реальность/Е. Н. Кудрявцева // Общественные науки и здравоохранение. – М. :Наука, 1987. – С. 32–48.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Барчук Сніжана Вікторівна,

магістр

Вінницький державний педагогічний університет

ім. Михайла Коцюбинського

КРЕАТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНОМУ АНГЛІЙСЬКОМУ МОВЛЕННІ: АНАЛІЗ ЕМОТИВНОСТІ, ГУМОРУ ТА МОВНОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ

Фразеологізми – це стійкі вирази або фрази, які мають фіксований лексичний склад і не можуть бути розірвані на окремі компоненти без втрати значення. Вони стали невід'ємною частиною мови та культури кожної нації, і їх використання може надати тексту барвистості, глибини і індивідуальності. У сучасному англійському мовленні фразеологізми активно використовуються з метою створення емоційно насичених висловлювань, гумору та вираження мовної індивідуальності.

Актуальність дослідження полягає в тому, що в сучасному інформаційному суспільстві мовна індивідуальність стає все важливішою, і велику роль в її формуванні відіграє креативне використання фразеологізмів. У столітті соціальних мереж, інтернет-мемів та віральних відео, важливо володіти здатністю виразно та гумористично висловлюватися. Фразеологізми дозволяють вибрати найточніший вираз для передачі почуттів, емоцій та інтенцій мовця. Також, вони можуть викликати сміх, роблячи спілкування більш привабливим і цікавим для аудиторії.

Дослідження креативного використання фразеологізмів у сучасному англійському мовленні: аналіз емотивності, гумору та мовної індивідуальності.

Для проведення дослідження креативного використання фразеологізмів у сучасному англійському мовленні використовуються різні методи, включаючи лінгвістичний та когнітивний аналізи. Також в рамках роботи використовувалися прийом семантичної та фразеологічної ідентифікації, метод компонентного аналізу та метод узагальнення. Матеріалом дослідження є українські фразеологічні одиниці, відібрані методом суцільної вибірки.

Фразеологія стала науковою дисципліною лише нещодавно. Кілька десятиліть тому були опрацьовані основні засади фразеології, що дало можливість відокремити її від лексикології, стилістики та синтаксису [1]. Вивченню фразеологізмів і загалом стійких словосполучень надається велика важливість у лексикографічній практиці, яка охоплює значний період часу. Вже з давніх часів стійкі словосполучення привертало увагу дослідників. Перші лексикографи ставили перед собою кілька основних завдань: 1) збирати та зберігати для майбутніх поколінь народні скарби, включаючи прислів'я, приказки, максими, образні вислови тощо; 2) чітко визначати та пояснювати їх значення з точки зору стилістичних аспектів; 3) вказувати на джерела їх виникнення та інше.

У сучасному мовознавстві наразі відсутнє єдине визначення поняття «фразеологізм», адже думки вчених стосовно даної дефініції різняться, наприклад: 1) «фразеологізм є самостійною мовною одиницею, яку характеризують відповідні диференційні ознаки: фразеологічне значення, компонентний склад та граматичні категорії» [5, с. 96]; 2) «фразеологізми – це група слів зі встановленим значенням, які не можуть бути обчислено шляхом додавання окремих значень частин» [6, с. 219]; 3) фразеологізм (фразеологічна одиниця) – загальна назва семантично пов'язаних сполучень слів і речень, які на відміну від подібних за формою семантичних структур не відтворюються відповідно до загальних закономірностей вибору і комбінації слів при організації висловлювання, а відтворюються у мовленні у фіксованому співвідношенні семантичної структури і певного лексико-семантичного складу [4, с. 29] та інші.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що в сучасній лінгвістиці накопичено чималий доробок, присвячений дослідженню емоцій у тексті. Цілком переконливою виглядає думка У.В. Кемінь про те, що «емоційна система є однією з найскладніших систем людини, оскільки в появі, розвитку і вияві емоцій беруть участь практично всі інші системи людини – сприйняття, фізіологічні реакції, інтелект, фізичні системи (моторика, що охоплює міміку) і навіть мова» [3, с. 56].

На думку Я.В. Гнезділової, емотивність є мотивованою, заздалегідь спланованою експресивною мовленнєвою діяльністю, ретельно продуманою у плані вибору мовних засобів і мовленнєвих стратегій і тактик, розрахованих на емоційний вплив адресата [2, с. 17]. Зокрема вона властива фразеологічному рівню мовної системи, адже фразеологічні одиниці як найменування реалій пропущені крізь призму психоемоційного стану людини.

В англійській мові наявні фразеологізми, які описують: 1) **емоції, пов'язані з поганими речами**: смуток – «*down in the dumps*», нещастя – «*to cry over spilled milk*», горе – «*to drown in sorrow*», сум – «*to feel blue*», відчай – «*to swallow in self-pity*»; 2) **емоції, пов'язані з гарними речами**: радість – «*to bubble with joy*», щастя – «*on cloud nine*», задоволення – «*to be pleased as punch*», захват – «*to be thrilled to bits*», збудження – «*in high spirits*»; 3) **емоції, пов'язані з людьми, які зробили погані вчинки, викликаючи негативну реакцію**: ярість – «*to foam at the mouth*», злість – «*to see red*», гнів – «*in a fit of rage*», лють – «*to boil with rage*», божевілля – «*to go berserk*»; 4) **емоції, пов'язані із самооцінкою**: каяття – «*to eat humble pie*», сором – «*cringe in humiliation*», гордість – «*to burst with pride*»; 5) **емоції, пов'язані із ставленням до оточуючих**: кохання – «*to head over heels in love*», ненависть – «*to hate someone's guts*», повага – «*to hold in high esteem*», заздрість – «*green with envy*» тощо.

Гумор і фразеологізми часто мають взаємозв'язок у мові і літературі. Гумор часто виявляється в англійській фразеології завдяки креативному використанню слів та виразів, як, наприклад, фразеологізм «*to break a leg*» вживається для побажання успіху комусь, особливо артистам перед виступом на сцені. Ідіома є альтернативою звичайному «*good luck*» і має гумористичний елемент, оскільки воно здається, наче бажається негативне («переломити ногу»), але насправді виражає надію на успіх. Ще одним прикладом є фразеологічний вираз «*the ball is in your court*», який вказує на те, що тепер на людину покладено відповідальність або її чекає прийняття рішення. Гумористичний момент полягає в тому, що вираз використовує метафору зі спорту, де м'яч може перебувати в іншій половині майданчика.

В мовній індивідуальності людини фразеологізми реалізуються завдяки: 1) стилю мовлення мовця, який впливає на вибір фразеологізмів, адже деякі особи можуть відзначатися використанням формальних або народних виразів, в залежності від їхнього стилю мовлення; 2) регіональним особливостям, адже різні регіони мають власні унікальні фразеологізми; 3) певним професіям і галузям, в яких можуть існувати спеціалізовані фразеологізми, які відображають професійну індивідуальність мовця; 4) наявності власних улюблених фразеологізмів та висловів, які мовці використовують через особливі уподобання, досвід чи характер; 5) гумору та іронії, що можуть виявлятися в використанні гумористичних фразеологізмів, що стають частиною мовної індивідуальності мовця.

Креативне використання фразеологізмів у мовленні, на нашу думку, реалізується завдяки: 1) творчій асоціації, під час якої можна створити цікаві асоціації або метафори, наприклад, *«we're in the same boat»* може бути використано для підсилення спільного досвіду або проблеми; 2) створенню заголовків та слоганів; 3) літературній та мистецькій діяльності, де автори, поети та художники можуть використовувати фразеологізми для створення високоякісних літературних або мистецьких творів, надаючи їм глибший смисл та багатий контекст.

Отже, креативне використання фразеологізмів у сучасному англійському мовленні відкриває безмежні можливості для вираження емоцій, гумору та вираження мовної індивідуальності. Фразеологізми допомагають зробити комунікацію більш яскравою та виразною, виражати різноманітні емоції, надавати смішним ситуаціям глибину і іронію, а також підкреслити унікальність мовця і його стиль мовлення. Такий підхід дозволяє кожному мовцю виразити себе і виявити свою мовну індивідуальність в оригінальний та цікавий спосіб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баран Я. А., Зимомря М. І. Теоретичні основи фразеології. Ужгород: Ужгородський державний університет, 1999. 172 с.
2. Гнезділова Я. В. Емоційність та емотивність сучасного англomовного дискурсу: структурний, семантичний і прагматичний аспекти : автореф. дис. канд. філол. наук: Київ, 2007. 20 с.
3. Кемінь У. В. Фразеологізми як маркери емотивності у контексті мовотворчості Марії Матіос. Закарпатські філологічні студії. 2022. № 21 (1). С. 55-60.
4. Кравцова І.І. Фразеологізми в сучасній англійській мові: визначення, підходи, класифікації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2016. № 20 (2). С. 29-32.
5. Ланчак І.Ю. Фразеологічні одиниці міфологічного походження. Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства : матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів фак-ту іноземної філології та соціальних комунікацій, Суми, 19-20 квітня 2012 року. Суми : СумДУ, 2012. Ч.1. С. 95-96.
6. Lattey E. Pragmatic Classification of Idioms as an Aid for the Language Learning. IRAL. 1986. № 24 (3). P. 217-233.

Лакомська Інна Валеріївна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та
мовної підготовки іноземців.

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ОКАЗІОНАЛЬНЕ СЛОВОТВОРЕННЯ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ У МЕДІАЗАГОЛОВКАХ

Поява нових лексичних одиниць у мові в усі часи привертала увагу мовознавців. Лексичні новотвори свідчать про динамічний характер мови, про здатність до змін і збагачення її словникового складу, особливо в період активних перебудов, що відбуваються в економічному, політичному та культурному житті суспільства сьогодні. Появу okazіональних слів у медіатекстах можна пояснити необхідністю надати певним явищам, предметам чи дії експресивного відтінку, більшої образності з метою привернення уваги читача до повідомлення та впливу на його свідомість. Наведене увиразнює актуальність звернення до проблеми ефективності медійного повідомлення та використання мовних засобів, що сприяють цій меті, зокрема okazіоналізмів.

Явищу okazіональності, зокрема okazіональному словотворенню, питанням співвідношення його зі словотвірною нормою, розуміння потенційного та okazіонального слова як результату неузвального словотворення, аналізу способів творення okazіоналізмів присвячено цілу низку досліджень (К. Бузашшвіова, О.С. Захарова, Є.А. Карпіловська, Н.Ф. Клименко, Ж.В. Колоїз, О.Г. Ликов, В.В. Лопатін, О. Мартинцова, Р.Ю. Намітокова, Е.І. Ханпіра, К. Хрущинська, Х. Ядацька, Н.О. Янко-Триницька та ін.).

Серед визначень дотримуємося усталеного в українському мовознавстві: «Оказіоналізм – незвичне, здебільшого експресивно забарвлене слово, утворене з порушенням законів словотворення чи норми мовної й існує лише в певному контексті, в якому воно виникло. Оказіоналізми зіставляються зі словами узвальними, від неологізмів відрізняються тим, що зберігають свою новизну незалежно від реального часу їх утворення» [3, с. 451–452]. Як зазначає Л.П. Кислюк, основні критерії надання слову статусу okazіоналізму: 1) структурний тобто, визначення порушення словотвірної норми у структурі (будові) словотвірної моделі чи утворення за унікальною моделлю – словом-зразком (слово може нагадувати звичайне, або ж бути унікально-незвичним); 2) функціональний – «прив'язаність» okazіоналізму до контексту чи до конкретної ситуації, події – обмеженість функціонування в часі та просторі; 3) прагматичний – okazіоналізми створюють і для оцінки (передусім), і для номінації поняття, не категоризованого в словотвірній нормі мови [1]. Дослідниця також зауважує, що може відбуватися активізація словотвірної моделі завдяки багатозначності дієслова, як у моделі, де основа іменника поєднується з дієслівною основою *-над*. У загальномовних словниках засвідчено декілька прикладів природних явищ на зразок *зорепад*, *листопад*, *снігопад*. Однак дієслово падати має не лише пряме, а й переносні значення, що й

засвідчено у декількох десятках нових композитних одиниць. Перші основи таких складних іменників цілком прозорі, але з'ясування семантики таких композитів вимагає фонових знань, оскільки вони вказують на конкретні події в країні. Такі похідні дають оцінку процесам зміни влади, декомунізації, боротьби з корупцією, реформам суспільного устрою то що, наприклад: *зброєпад, ленінопод, доларопад, банкопад, регіонопад, літакопад, ректоропад, цінопад, депутатопад, чиновникопад* [2, 146–148].

Об'єктом нашого дослідження послуговували електронні ресурси ЗМІ, де фактичним матеріалом стали заголовки українських онлайн-видань. Проаналізовані приклади okazіonalіzmів у межах медіазаголовків дають підстави стверджувати, що такі одиниці є досить продуктивним засобом втілення авторських інтенцій. Нами зафіксовано такі приклади у заголовках ЗМІ: «Осінній рашистський **«танкопад»**: що відомо про наступ орків під Авдіївкою» (<https://www.umoloda.kiev.ua>, 25.10.2023), «**Ракетопад**: ввечері 3 травня по Україні було завдано значної кількості ракетних ударів» (<https://ukrain.com>, 04.05.2022), «Новий **банкопад**“ розпочався? З'явився список із 5 банків, які можуть оголосити про банкрутство» (<https://borgexpert.com>, 17.02.2023) «Січневий **головопад**: чому українській владі варто почистити ряди» (<https://www.unian.ua>, 26.01.2023). Як бачимо, наведені новотвори вказують на актуальні події, зокрема життя країни у воєнний час або економічні процеси, суспільні явища.

Активна модель творення віддієслівних іменників опредметненої дії на *-ізація(а)*, реалізована в низці новотворів і поповнюється новими okazіonalіzmami *однаковізація, оесбебізація, скопусовізація, тітушкізація, сватизація, швондери зація, теледебілізація* та ін. Категорійне значення цих похідних, як зазначає Л.П. Кислюк, — опредметнена дія, а додатковий компонент до нього, заданий основою, формує лексичне значення таких іменників з негативною оцінкою дії [1, с. 34].

У нашому матеріалі це такі приклади: «**Сватизація**» країни: *Держкіно розпускає експертну комісію, яка заборонила сотні російських фільмів* (<https://prm.ua>, 24.01.2020). Або у заголовку «*Пам'ятаючи про „прихвати́зацію“*» (<https://svoboda-news.com>, 20.04.2023), де okazіonalіzm реалізує своєрідну гру слів, що надає прагматичний ефект повідомленню.

Також слід зазначити про спосіб утворення нових лексичних одиниць, який полягає в накладанні довільних фрагментів кількох вихідних компонентів [4]. Телескопія – це такий спосіб словотворення, при якому в результаті злиття першої вихідної основи (у скороченій або нескороченій формі) з кінцевим (повним або скороченим) другим елементом, утворюється нове слово, яке зберігає на даному етапі розвитку мови бінарність структури. Значення нового слова, утвореного за допомогою телескопії, повністю або частково включає в себе значення структурних компонентів, що входять до нього. Нерідко в самій будові контамінованих утворень відчувається прагнення передати каламбур, жарт, натяк і т.д. Серед okazіonalіzmів, утворених способом контамінації або телескопії (коли одна одиниця проникає в іншу, наприклад у заголовку «**Толстоевський** і пушкіністи: правда про міфічне «велічє» москальської культури» (<https://www.umoloda.kiev.ua>, 06.09.2023), де відбувається накладання прізвищ Толстой + Достоевський. У заголовку «**СИРйозна** справа: у Швейцарії сировар Тетяна Дядечко пов'язує своє майбутнє тільки з Україною» (<https://www.umoloda.kiev.ua>, 21.06.2023)

телескопія наявна у слові СИРйозна (СИР+серйозна), що створює ефект порушення мовної норми та привертає увагу читача.

Отже, у текстах ЗМІ, зокрема у заголовках як найвпливовіших концентрах повідомлення, творення okazіonalіzmів є важливими у відображенні мовної картини світу спільноти, суспільства, бо прив'язані до певної події чи ситуації. Такі яскраві зразки мовотворчості залишаються у сфері okazіonalіzmu словотворення, реалізують індивідуальну творчу компетенцію мовця, що створює прагматичний ефект медіаповідомлення та впливає на читача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кислюк Л.П. Узуальне й okazіonalіzmu словотворення в різностильовій мовній практиці. Українська мова. 2020. № 2 (74). С. 31—44. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2020.02.031>
2. Кислюк Л.П. Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку: Монографія. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 424 с.
3. Пустовіт Л.О., Клименко Н.Ф. Okazіonalіzm. Українська мова. Енциклопедія. Київ, 2007. С. 451—452
4. Теглівець, Ю. В. Телескопія як новітній метод словотворення суспільно-політичної лексики. Нова філологія, (85), (2022). С. 277-282. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-85-39>

Поліщук А.А.,
магістр.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент кафедри англійської філології
Забужанська І.Д.

Вінницький державний педагогічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Кожна мова є дзеркалом свого народу. В мові відображаються народна мудрість, культурні надбання, характер людей, історія розвитку, емоції, думки, а також творчість. Вона є способом вираження народу. І тому в кожній мові наявні різні художні засоби, які допомагають у творчій та яскравій формі описувати явища та події з життя. Одним із таких є фразеологізм.

Англійська мова не стала виключенням, адже вона має низку фразеологічних одиниць. Мовознавці налічують близько 25 тисяч фразеологізмів. Варто зазначити, що в англійській мові ці вирази називають ідіомами.

В наш час немає єдиного точного визначення терміну «фразеологізм», однак декілька з них потрібно навести.

Фразеологізм – це окрема незалежна одиниця мови, що характеризується фразеологічною значимістю, компонентним складом, граматичними категоріями, відтворюваністю.

Фразеологічна одиниця (фразеологізм) – лексико граматична єдність двох і більше нарізнооформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення чи речення, але неподільна лексично, стійка у своєму складі й структурі, яка, маючи цілісне значення, відтворюється в мові [1].

Але перед тим, як аналізувати далі поняття «фразеологізм» та його ознаки, потрібно охарактеризувати науку, яка їх вивчає.

Фразеологія – це розділ мовознавства, який вивчає стійкі сполучення слів, наділені власною семантикою. Ця галузь лінгвістики виникла на початку ХХ ст., що свідчить про її відносно молодий вік та можливості подальшого розвитку. Її основоположником вважається Шарль Баллі. Він бачив, що «якщо в якому-небудь словосполученні кожна графічна одиниця частково або повністю втрачає своє значення й тільки сполучення в цілому зберігає чіткий смисл, то ми можемо стверджувати, що маємо справу з фразеологічним виразом» [2, с. 14]. Крім того, фразеологізми мають властивості, що також вказує на певну системність. Фразеологізми характеризуються семантичною злитістю компонентів, цілісністю значення й автоматичним відтворенням у мовленні.[3]. Саме завдяки цим ознакам можна відрізнити фразеологізми від вільного сполучення слів. Крім того, на основі цих властивостей дослідники розробили класифікації фразеологізмів.

Український дослідник Ю. Прадід працював над класифікацією фразеологізмів, беручи за основу граматичний аспект. В результаті, він умовно згрупував фразеологізми на дві великі групи:

- 1) фразеологізми, які мають граматично домінуючу складову, за допомогою якої можна легко визначити категорійні властивості (як правило, це фразеологізми, де граматичним стрижнем є чи іменник чи дієслово);
- 2) фразеологізми, що включають в себе категорійні ознаки двох і більше частин мови (в основному це фразеологізми, де складно або зовсім неможливо визначити граматично опорну складову).

Також дослідник відмітив важливість семантичного аспекту фразеологізмів. Поєднавши два аспекти, він класифікував фразеологізми в такі підкласи:

- іменникові (субстантивні);
- прикметникові (ад'єктивні);
- дієслівні;
- прислівникові (адвербіальні);
- вигуківі [4, с. 209].

Окрім даних властивостей фразеологізмів, варто звернути увагу й на їхню стилістику. Дослідниця Лабінська Б. класифікувала фразеологізми наступним чином:

1. Розмовні фразеологічні одиниці, які забезпечують комунікацію і використовуються переважно в усному мовленні і мають «знижене» експресивно-стилістичне забарвлення;
2. Книжні фразеологічні одиниці, які функціонують переважно у писемному мовленні і яким властиві «підвищене» експресивно-стилістичним забарвлення;
3. Міжстильові фразеологічні одиниці, які можуть вживатися практично у всіх стилях мови, адже вони стилістично та експресивно не забарвлені, а також загальноновживані. [4, с. 209].

Отже, фразеологія – це галузь лінгвістики, яка виникла у XX ст. завдяки працям Шарля Баллі. Вона досліджує стійкі сполучення слів – фразеологізми. В свою чергу, фразеологізм – це найменша одиниця у фразеології, вираз, який має власне лексичне значення. Щодо семантики ФО, то варто зазначити, що значення фразеологізму не можна, або важко зрозуміти з кожного окремого компоненту, з якого він складається, тобто, зі слів. Тому завдяки фразеологізмам у мові утворюються нові одиниці з унікальним значенням.

Англійська мова багата на фразеологізми, в ній налічується близько 25 тисяч фразеологічних одиниць, або як їх називають в англійській мові «ідіоми».

Як вже було зазначено, Шарль Баллі дав початок для вивчення фразеології. Він побачив певну системність під час досліджень даної галузі лінгвістики. Незважаючи на відносно юний вік даного розділу мовознавства, філологи зробили великий крок вперед та сформулювали теоретичні засади фразеології та фразеологізмів. В основу теоретичних знань про ФО було закладено те, що фразеологізми володіють такими ознаками як стійкість, відтворюваність та цілісність значення. Ці властивості і відрізняють фразеологізм від, наприклад, вільного сполучення слів. Також мовознавці класифікують ФО завдяки їхнім властивостям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Микитюк В. І. Порівняльний аналіз фразеологізмів-кolorонімів англійської і французької мов. URL: https://theses.oa.edu.ua/DATA/2498/Микитюк%20Порівняльний-аналіз-фразеологізмів-кolorонімів-англійської-і-французької-мов_Микитюк-Василина%20.pdf (дата звернення: 23.04.2023).
2. Денисова А. С. Проблема дослідження класифікацій фразеологічних одиниць у лінгвістиці. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. : Філологічні науки. 2015. № 6. С. 13-21.
3. Гуляс В. В., Зозуля І. Є. Українські фразеологізми та їхнє відтворення в англійському перекладі. Молодь в науці: дослідження, проблеми, перспективи : всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. Вінниця, 2020.
4. Кравчук М. В. Підходи до класифікації фразеологічних одиниць. Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації: Збірник наукових праць. 2018. С. 207-210.

*Поляков Данило Андрійович,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
філологічного факультету.
Науковий керівник: професор закладу вищої освіти
кафедри загального та прикладного мовознавства,
доктор філологічних наук **Крисанова Т.А.***

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

КЛАСИФІКАЦІЯ ВЕРБАЛЬНИХ ТА НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В АНГЛОМОВНИХ ТЕЛЕНОВИНАХ

Засоби експресивності є важливою складовою мови сучасних засобів масової інформації. Важливу роль експресивність відіграє у формуванні суспільної думки, оскільки без неї ЗМІ не можуть впливати на емоції глядачів / слухачів / читачів [1, с. 7]. Експресивність можна розглядати як «відхилення» від мовних норм публіцистичного стилю. Шляхом застосування засобів експресивності, ЗМІ загалом і телеканали зокрема впливають на споживача інформації, непрямо оцінюючи те чи інше явище. Пропонуємо розглянути детальніше вживання тих чи інших засобів експресивності у теленовинах. Актуальним для сучасного мовознавства залишається проблема мультимодальності як невід'ємної характеристики засобів експресивності. Тому вважаємо необхідним надати вичерпну класифікацію вербальних та невербальних засобів експресивності, які застосовують новинні телеканали.

Експресивність – це сукупність ознак мови та мовлення, що дозволяє мовцю конструювати своє суб'єктивне ставлення до певних явищ та актуалізувати емоції. Експресивність за своєю природою неописова, оціночна та суб'єктивна [3, с. 190]. Категорія експресивності пов'язана із емотивністю, образністю, метафоричністю, стилістичними особливостями тексту тощо [2, с. 8]. Ми вважаємо, що конструювання експресивності у теленовинах є складним процесом, до якого залучено ситуативні, когнітивні, соціально-культурні чинники.

Проаналізувавши англomовні теленовини (на прикладі Fox News Channel), ми прийшли до висновку, що експресивність конструюють, застосовуючи як вербальні, так і невербальні засоби. Використання того чи іншого засобу експресивності зумовлено ситуацією та комунікативними інтенціями мовця.

Експресивність за допомогою використання вербальних засобів на різних рівнях :

- Морфологічний рівень (на цьому рівні експресивність конструється шляхом застосування афіксів із емотивним значенням, ступенів порівняння, дієслів подовженого виду, емпатичного оператора *do*, застосування афіксів).
- Лексичний рівень (на цьому рівні застосовують прикметники із експресивним значенням, експресивні синоніми до нейтральних дієслів, прислівники-інтенсифікатори,

квантифікатори, фразеологізми).

- Синтаксичний рівень (застосування повторів, окличних речень, порівняння, синтаксичної ідіоматики, плеонастичних конструкцій тощо).

У свою чергу, невербальні засоби експресивності через специфіку теленовин представлено на таких рівнях:

- Жести (хитання головою для заперечення або несхвалення; підняття та розведення рук у сторони; направлення рук на себе чи від себе тощо).

- Міміка (широка посмішка та широко розплющені очі; підняття брів для вираження здивування чи невдоволення; горизонтальні складки на чолі, привідкритий рот, припідняті зведені разом брови для вираження страху та інші).

- Просодичні ресурси (емфатичний наголос для акцентування уваги глядачів; довгі та короткі логічні паузи; підвищення та пониження голосу).

- Візуальні матеріали (фото, карикатури, графіки, заставки до сюжетів).

Отже, експресивність в англомовних теленовинах конструюють шляхом залучення як вербальних, так і невербальних засобів. Таким чином, можна стверджувати, що експресивність у теленовинах є мультимодальним явищем. Вважаємо, що ця робота може бути використана у подальших дослідженнях експресивності. Актуальним залишається питання визначення взаємозв'язків вербальних та невербальних засобів експресивності та їхнього впливу на смислотворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Архипенко Л. М. Мовна експресія в українських ЗМІ (на матеріалі економічної публіцистики). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2018. № 18. Т. 3. С. 7—10.
2. Apresyan M. On The Concept of “Expressiveness” In Modern Linguistics. Annals of Language and Literature. 2018. Vol. 2. № 4. P. 8—12.
3. Porroche Ballesteros M. Sobre la manifestación del significado expresivo en español. Aspectos de la subjetividad en el lenguaje. Zaragoza, 2015. P. 187—206.

Струць М.М.,

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,

науковий керівник: Корнілова К.О.,

канд. філол. наук, доцент кафедри української літератури.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ХУДОЖНЯ КАРТИНА СВІТУ В ЗБІРЦІ МАЛОЇ ПРОЗИ «ЦЕРЕБРО» АНДРІЯ БОНДАРЯ

Навколишня дійсність сприймається людиною як цілісна картина світу з усіма її перевагами та недоліками. Наша свідомість невпинно проєктує ідеальне життя та його естетичне наповнення, яке відображається в різних сферах людської діяльності, зокрема в літературознавстві та мистецтвознавстві. Художня картина світу неодноразово змальовується через суб'єктивне ставлення письменника до твору, до описаної дійсності та до особистості в цілому.

Усе, що письменник має на меті змалювати, відображається в тексті завдяки різноманітним поетичним образам, що беруть свій початок з історичної та культурної спадщини різних народів та епох. Образ картини світу не може існувати лише у двох площинах – художньому та літературному. Літературознавці не прагнуть тільки описати та теоретично змоделювати дійсність, вони намагаються інтерпретувати її таким чином, щоб людина змогла побачити синтез між текстуальним та смисленевим рівнем тексту.

Художня картина світу стає не тільки естетичним феноменом, але й предметом дослідження низки мистецтвознавчих і літературознавчих студій. Проблема змалювання художньої картини світу є пріоритетною в розвідках багатьох дослідників. Так, О. Дубенко аналізує ключові тенденції художнього образу світу [2], А. Москальчук осмислює художній концепт дороги у творах В. Шевчука [4], В. Нікова досліджує концептуальний простір [5] тощо.

Письменники також не залишилися осторонь, тому з-під їхнього пера виходять твори з індивідуальним авторським баченням художньої та мовної картини світу. Одним із таких відкриттів стала збірка малої прози «Церебро» (2018) А. Бондаря, що відкрила нову сторінку в історії української літератури та літературознавства.

Книга складається з шістнадцяти творів, що знаходяться на жанровій межі між есеєм та оповіданням, які мають як реальне підґрунтя, так і фантазмагоричне. Найперше увагу читача привертає обкладинка, на якій художниця О. Грозоська «іронічно обіграла композицію картини Караваджо про Хому Невірного: сам Андрій Бондар і Томас Манн торкаються пальцем знаменитої формули $E=Mc^2$, витатуйованої на підребер'ї Ейнштейна» [3]. Письменник, журналіст і член журі В. Жежера вбачає деяке послання в ілюстрації до книги: «В картинці на обкладинці схована загадка: чий то палець? Можливо - Томаса Манна, а може й Андрія Бондаря, хоч у цьому випадку в Томаса обидві руки мають бути лівими. Втім, це не суперечить теорії відносності» [3]. На нашу думку, збірка приховує певні таємниці. Припускаємо, що сам А. Бондар не знав про те, якою буде остаточна концепція примірника. Підтвердженням цього є цитування слів Кургана з пісні «Крик душі»: «Мозг не знає, за чим він скупає».

Відкриває збірку «Церебро» (2018) перший текст із чудернацькою назвою «Дельфіни і шиншили». Головний герой у формі монологу звертається до Господа, щоб не почуватися самотнім: «Тоді мені здається, що я – не самотній, що є ще хтось окрім мене, що нас насправді двоє» [1, с. 7]. Чоловік єднається з Абсолютом за допомогою молитви («Господи, зроби все, як слід. Або не роби нічого» [1, с. 10]). Перед читачем постає картина, на якій первісні люди отримали десять заповідей на скрижаль, але їм це не було потрібно: «Ми й так це знаємо, Господи», сказали ранні люди [1, с. 8].

Інша річ – сучасні люди, які тримають дельфінів у дельфінаріях, а з шиншил «здирають шкурки та шиють шубки». Так, неможливо визначити, що гріховніше: «захотіти в думках чужу дружину чи жити з усвідомленням того, що тієї миті здирають шкуру з шиншили [1, с.9]. Використовуючи художній прийом порівняння, письменник відтворює всю трагічність ситуації. Складається враження, що дельфіни та шиншили – «це певні маркери строкатої людської реальності, оприявленої у різноманітті картини буття, котру автор створює і разом із тим осмислює» [1, с. 65].

У тексті збірки криється «давній міф про Аполлона і Марсія, де перший здирає шкуру з другого» [3]. Це вічний конфлікт «між свідомим, "аполонічним", і стихійним, "марсієвим" началом у культурі» [3]. Описане одкровення стосовно сучасного світу наділяє та об'єднує наступні есеї драматичною цілісністю.

Тексти в збірці невеликі за розміром, завдяки чому письменник концентрується лише на головних моментах, відкидаючи все другорядне. Зважаючи на неоднозначні образи в збірці, дослідниця І. Тамбулатова підкреслює: «Ємкість образів та маркованість символів і образів-понять у текстах – характерна ознака Бондаря-есеїста у цій збірці, що підтверджують і назви творів: “Церебро”, “Сонце нового дня”, “Професор логістики” тощо» [6, с. 65].

Центральним героєм збірки виступає сам автор. В есеях він ділиться своїм досвідом, а читач неусвідомлено ніби долучається до творення тексту, не розуміючи, що рівновага між реальним і підсвідомим уже стерлася. Так, в оповіданні «Via Dolorosa» чоловік учився їздити, але не зміг. У формі монологу, обдумуючи здійснення мрії про придбання машини, він згадує про фатум, який набуває рис містифікації: «Він може загинути, як сини Медеї, а може й осліпнути, як цар Едип, і приректи себе на вигнання» [1, с. 12]. Фігурують образи з міфів Давньої Греції, що ніби передбачають наперед, яким буде результат ситуації, а реальний час іде у визначеному порядку. Герой уже погоджується на катастрофу, бо не вміє водити машину: «Одне слово, це була Via Dolorosa – я слухняно ніс свій хрест» [1, с.14]. Приїхавши додому, чоловік рефлексував («Мозок плаває у прохолодній рідині. Це мозок дятла у вічній прострації [1, с. 15]»), доки дружина не попросила відігнати автомобіль на стоянку. Герой врізається в сусідську «Ладу», а думки в цей час існують окремо: «Ти розщеплений, роздвоєний і спостерігаєш за собою немовби збоку – астральним тілом, відокремленим на кількадесят секунд від фізичного» [1, с. 17]. Звернемо увагу, що автор рефлексує не в реальних подіях, а в уявних. А. Бондар делікатно оприявнює свої підсвідомі думки й дозволяє зрозуміти всю суть реципієнту, «котрий отримує можливість спостерігати за тим, як власне народжується думка, як процес міркування перетворюється на образотворення та мислетворення, як фантасмагорія стає частиною реальності і навпаки» [6, с. 65].

До того ж, читач сам мимовільно стає учасником подій. Письменник неодноразово корелює серед ти-я-інший. З одного боку, це цілеспрямований опис ситуацій із різних ракурсів, з іншого – гра з читачем, який втратив межі між реальним та підсвідомим.

Роздвоєну картину світу змальовано в оповіданні «Ахмад», у якому дві відмінні соціальні представники подають своє розуміння того, що їх оточує. Так, перед нами постає асенізатор Андрій і вчитель української мови, якого звать також Андрій. Педагог знаходиться в гармонії із зовнішнім світом, а гідка професія для нього – «це імпровізація і перформанс, де вельми багато важить виконавська майстерність кожного конкретного майстра» [1, с.29]. Жоден асенізатор не переступав поріг клієнтів, а про діалог не могло бути й мови. Головний герой таку відстороненість від народу прирівнює до чогось сакрального: «Думаю, всі вони плекали переконання, що їхня місія любить тишу й розважливість, а тому не варто дратувати демонів» [1, с. 31]. У кожному працівникові україніст убачає прекрасне. Представником протилежного твердження («Твій контекст – шість соток туги за первозданим предопределенієм, а дискурс – вічне бажання вирватися з порочного круга своєї одвічної планиди і сансари [1, с. 37]») є асенізатор Андрій, який «між інтелігентами і народом убачає пропасть» [1, с. 35]. Він уважає, що порозуміння між верствами ніколи не буде, бо в народі «нема ні правди, ні смислу, ні мети» [1, с. 38]. Таким чином, картина світу першого Андрія вирізняється гармонійністю буття, а другого – гармонії в дисгармонії, бо йому так зручніше.

Подібну ситуацію роздвоєння світу репрезентовано в тексті «Менель». Головний герой описує побачене навкруги, як у полі його зору потрапляє колоритний пияк, який «усміхається життю, і життя усміхається йому» [1, с. 42]. Оповідач перебуває в гармонії з внутрішнім світом, що відображається в його сприйнятті п'яного чоловіка: «Він весело мружиться від різких променів і відверто тішитися миттю, радіє, що вега ще досі рїма, а пополудень обїчає щось добре» [1, с. 42]. У другому епізоді тієї самої картини читач натрапляє на протилежну ситуацію. Менель набуває антигуманного вигляду («Одна кавова паперянка в нього між ногами, а другу він рвучко ставить на асфальт» [1, с. 42]) та стоїть перед вибором, «що близький до злочину, але не здатен упоратися зі спокусою» [с. 43]. Автор влучно використовує прийом ремінісценції, завдяки якому в уяві реципієнта впливає біблійна історія про Адама і Єву, де корелював заборонений плід. І тут же письменник уводить Божу заповідь «Не кради» [1, с. 43], де гармонія полягає в сакральності. Особливість художньої картини світу оприявнюється в тому, що відсутнє вирішення проблеми. А. Бондар грається з читачем і «підштовхує», щоб той сам дописав історію.

Отже, збірка малої прози «Церебро» Андрія Бондаря — не просто опис реальних і містичних подій, а певна саморефлексія. Митець цікавиться питаннями буття, сенсу життя, таємницями людської душі. У своїх творах він розмірковує про природу людини, її місце у світі, про те, що таке добро і зло, щастя і нещастя, вдаючись до таких художніх засобів, як порівняння, ремінісценція, метафора. Художня картина світу репрезентована крізь зображення поглядів протилежних за світосприйняттям людей, які вбачають достойне життя крізь призму гармонії та дисгармонії. Письменник неодноразово корелює серед ти-я-інший. З одного боку, це цілеспрямований опис ситуацій із різних ракурсів, з іншого – гра з читачем, який часом втрачає межі між реальним та підсвідомим.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар А. Церебро: мала проза. Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. 120 с.
2. Дубенко О. Художня картина світу: основні напрями дослідження. Мова і культура. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2013. Вип. 16. Т. IV (166). С. 10–14.
3. Жежера В. Книга року BBC: Бондар, Аполлон і Марсій / опубліковано 16.11.2018. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-46218583> (дата звернення: 18.10.2023).
4. Москальчук А. Концепт дорога у структурі художньої картини світу В. Шевчука: традиційні та індивідуально-авторські складники. Синопис: текст, контекст, медіа. 2015. № 3 (11). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stkm_2015_3_14 (дата звернення: 14.10.2023).
5. Ніконова В. Концепт – концептуальний простір – картина світу: досвід поетико-когнітивного аналізу художнього тексту. Вісник Київ. нац. лингв. ун-ту. Серія: Філологія. Київ: КНЛУ, 2012. Т. 5. № 2. С. 117–123.
6. Шевченко Т., Томбулатова І. Збірка есеїстики у творчості Андрія Бондаря. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Київ: ТНУ імені В. І. Вернадського, 2022. Т. 33 (72). № 6. Ч. 2. С. 63–68.

Топчий О.Ю.,
викладач кафедри германської філології та МНІМ.
Ізмаїльський державний гуманітарний університет.

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК ЕКСПЛІКАТОРИ ГЕНДЕРНОГО СТАТУСУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

У рамках ідеї антропоцентричності мови серед актуальних проблем сучасної лінгвістики особливе місце займають гендерні дослідження мови, зокрема на рівні фразеології. Фразеологізми найбільш яскраво відображають культуру, побут, світогляд, звичаї етносу, передають особливості сприйняття певного етносу, його менталітет, специфіку етнокультурних норм. Тобто можуть виступати експлікаторами гендерного статусу.

У сучасних підходах до вивчення гендеру аналізуються погляди вітчизняних і зарубіжних вчених на проблему відображення гендера в мові (Вейнріх У., Лакофф Р., Хартман М., Спендер Д.), досліджуються перспективні галузі вивчення гендеру (Міллз Дж.С., Халеева І.І.), репрезентується розуміння гендеру як культурного і соціального конструкту (Еккерт П., МакКоннел-Джині С., Гарановіч М.). Монографія І.В.Зикової «Способи конструювання гендеру в англійській фразеології» стала першим фундаментальним дослідженням гендерного фактора на цьому мовному рівні. На матеріалі фразеології англійської мови проблема лексикографічного опису гендеру представлена в дисертації О.А.Васькова. Питання співвідношення мови і гендеру привернуло увагу авторів колективної монографії «Гендерна лінгвістика», сучасні напрямки лінгвістичних гендерних досліджень стали предметом зацікавленості вітчизняних і зарубіжних лінгвістів (Калько В., Ставицька Л., Фоменко Е, Зінов'єва С. та ін.). У роботах, присвячених гендеру, також обговорюються проблеми філософського осмислення другої статі (Канке В.А., Телія В.М. та ін.) тощо.

Метою дослідження - на матеріалі фразеологічного фонду української та англійської мов вивчити способи репрезентації гендерної маркування фразеологічних одиниць.

У дослідженні сучасних гендерних відносин важливим завданням стає методологічне відділення біологічної статі та соціального, диференціація біологічної ролі чоловіка і жінки від соціальних. І хоча конструювання гендеру пов'язано з опозицією «чоловічого» і «жіночого», з протиставленням конкуруючих типів жіночності / фемінності і мужності / маскуліності [1, с.113], гендер як філософська категорія має трактуватися в соціокультурному сенсі.

Гендер як сукупність соціальних норм, цінностей і реакцій, які формують окремі риси особистості, на відміну від статі біологічного, представленого сукупністю анатомічних і фізіологічних ознак, може бути проаналізований через його мовні репрезентації. Загальновідомо, що індивідуальні параметри особистості і її статевая приналежність безпосередньо пов'язані з мовою і піддаються її впливу, зокрема лексичне значення слова у складі фразеологічної одиниці також може бути засобом

мовної інтерпретації культурних смислів гендеру. Вони здатні відображати біологічні параметри людини, тим самим актуалізувати гендер.

Як свідчать зіставлення двох мовних систем, у їх фразеологічному фонді знаходять використання як гендерно нейтральні, так і гендерно марковані лексеми. У більшості фразем обох мов гендерний аспект не акцентується, оскільки в одиницях немає відображення відмінностей за статтю: укр.- *казанська сирота, заяча душа* ; **англ.** – *armchair critic* («диванний» критик), *cheapskate* (жадібний), *down-to-earth* (прагматичний), *behind the times* (консервативний). До їх складу входять компоненти, які не характеризують фемінні і маскулінні ознаки, їх властивості. Вони лише називають те, що властиво всім, незалежно від статі: укр.- *прикидатися овечкою, добути лаври, взятися молоком* (посівіти); **англ.**- *as cool as cucumber* – *холоднокровний*, *go-getter* (енергійний), *stickler for the rules* (недантичний). Тобто, це гендерно немарковані одиниці.

Гендерно марковані фразеологізми протиставлені як за способом маркування гендеру за формою (план вираження), так і за семантикою (план змісту). Для вивчення реалізації гендерного фактора дослідниками пропонується як семантичний принцип, заснований на дефініціях фразеологізмів із словами, що за семантикою вказують на особу чоловічої чи жіночої статі, так і структурний, який враховує наявність у структурі фраземи слів, що позначають особу чоловічої чи жіночої статі.

До першої групи відносять одиниці, що містять загальне або власне ім'я, що репрезентує особу чоловічої або жіночої статі, до другої - фраземи, що вказують на особу певної статі.

Проведений аналіз фразеологічного фонду неспоріднених мов свідчить, що серед фразем гендерно маркованого плану вираження зберігається тенденція кількісного переважання лексем, що відносяться тільки до чоловічого референту. Їх більша активність в складі фразеологізмів пояснюється андроцентричністю характеру гендерно маркованого плану вираження. Історично зазначалося, що все «чоловіче / маскулінне» вважалося первинним, домінуючим, позитивним, а «жіноче / фемінне» - вторинне, незначне, негативне[2].

Відзначимо, що «маскулінні» ідіоми, вказуючи на чоловічі пороки, характеризуються оцінністю, більшість з яких – негативною. Можна запропонувати наступні семантичні групи.

1. **Зовнішні дані:** а) «слабкий, фізично зацмелений»: укр.- *ледве на ногах тримається*, **англ.** – *vertivally challenged* (низького зросту).

б) «товстий»: укр.- *мішок з половою*; **англ.** – *all skin and bone* (худий), *can charm the birds out of the trees* (вродливий), *face that would stop a clock* (непривабливий).

2. **Особистісні якості, характеристики:** а) «услесливий, лицемірний»: укр.- *має цукор на язичі*; **англ.** – *couch potato* (ледачий), *go better* (енергійний), *man of his word* (правдивий, надійний); б) «дурний, легковажний чоловік»: укр.- *без царя в Голові, всі Розума поїв, з кіндратиком в Голові, зайці в Голові*; **англ.** – *stickler for the rules* (недантичний), *cheapskate* (жадібний);

в) «нерішучий, надмірно сором'язливий» - укр.- *красна дівка*;

г) «хитрий»: укр.- *шаками годований, лисом підійтий, крізь сито й решето пройде*.

Дослідження фразеосистем двох мов засвідчило досить численну групу гендерно маркованих фразеологізмів, які несуть в собі жіночу сему: укр.- як мама народила, як пава; **англ.** – *a blue stocking* (освічена, інтелектуальна жінка).

Аналіз гендерно маркованих ідіом показав, що у «фемінних» фраземах також може експлікуватися негативна конотація. Це такі семантичні групи: а) вікові категорії: «стара, сварлива жінка»: укр.- *стара карга*; *стара діва*; б) характеристика за манерою поведінки: «груба жінка»: укр. : *бій-баба*; в) «хамовита, вульгарна жінка» - укр.: *базарна баба*; англ. – *busybody (пліткарка)*, *Goody two shoes (пайнька, святоша)* тощо [3].

Маркером гендеру у фразеологізмів виступають оніми, арсенал яких у обох мовах досить потужний. Відзначимо, що кожне особисте ім'я привносить в образну базу обороту специфічну національне забарвлення. Так, в українській фразеосистемі такими національно орієнтованими стали імена *Пилип*, *Хома*, *Гриць*, *Кузьма*, *Сава*, *Сидір* і ін. Наприклад: *де Сидір козами роги правив*; *по Савці свитка*; англ. - *Barbie Doll* – *приваблива, але глупа людина (чоловік або жінка)*, *doubting Thomas* - *скептик*; *Фома невірющий*.

Джерелами походження власних назв стали міфологія, Старий Завіт, стародавня символізація, прислів'я, професійна діяльність, старослов'янська мова, запозичення, історико-культурні факти тощо. Наприклад, в українській фразеологічній фонд давно увійшли оніми: Катерина «з гр. - чистий, чистота» - Катерина, намальована картина; Мартін - як Мартін до мила; Микола - на Миколи та Ніколи; англ. - *Achilles' heel (найбільш вразлива точка)*, *Janus-faced (має дві протилежні сторони)*, *Pandora's box (джерело різних непередбачених лихоліть, небезпечна іграшка)*, *cut the Gordian knot (вирішити складну проблему швидко)*. І знову фіксуємо тенденцію кількісного переважання особистих імен з гендерними ознаками «особа чоловічої статі».

При порівняльному дослідженні фразем обох мов в групі з гендерно маркованим планом змісту виявляються одиниці, які за внутрішньою формою співвіднесені з чоловічою діяльністю (агентивності лексеми), але не виключають і жіночу: укр.- *закрутити гайки*, *ловити рибу в каламутній воді*.

Наступна група представлена фразеологізмами, у яких внутрішня форма опорного слова співвідноситься з жіночим референтом, але самі одиниці застосовні до осіб обох статей: укр.- *прикидатися овечкою*, *переїжджа сваха*, *вільний птах*, *тиловий цур*; англ. – *as pretty as a picture (вродлива жінка)*.

Отже, гендерний підхід до аналізу мовних одиниць, зокрема фразем, відкриває недосліджені можливості для вивчення фразеологічного фонду будь-якої мови.

Перспективним вважаємо багатоаспектний порівняльний аналіз фразеологічних фондів близькоспоріднених мов із застосуванням контрастивного методу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ковальчук М. С. Мовне вираження гендерних стереотипів в українських фразеологізмах та парафемах// Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019.- № 38. – том 1.
2. Маслова Ю. П. Мовна репрезентація гендеру/ Ю.П. Маслова// Наукові записки. Серія. — Філологічна. — Острог: Вид-во НаУ —Острозька академія, 2009. — Вип. 12. — С. 224–233.
3. Фісяк І. Гендерний аспект у семантиці фразеологізмів, що означають міжособистісні відносини // Вісник Житомирського державного університету. Випуск 58. Філологічні науки – С. 216 -220.

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 101.1

Shekhovtsova-Burianova Viktoriia

Postgraduate student

*of the Department of Philosophy and International Communication
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.*

Kyiv, Ukraine

PATRIOTISM AS A KEY FACTOR IN THE FORMATION OF NATIONAL IDENTITY

Patriotism occupies a leading place in the system of spiritual qualities of every element of society, acting as one of the main factors of the latter's consolidation and preservation of its identity. The birth of patriotism in the society of independent Ukraine is a complex and contradictory process: on the one hand, it is a follower of historical Ukrainian and Soviet patriotism, and on the other, it is a new phenomenon [1, c.5].

Patriotism is a feeling of belonging, love and devotion to one's homeland or country. It is expressed in a deep patriotic feeling, pride for one's country, and readiness to protect its interests, its values and history. Patriotism can be manifested through active citizenship, service to one's country, or simply a sense of respect and attachment to one's national culture and heritage. The patriotism of different people can manifest itself in different ways, but it is based on love and devotion to the native country.

Patriotism stands for the unity of spirituality, citizenship and social activity of an individual, which institutionalizes their social role and significance in activities that correspond to the interests of the Motherland [1, c.11].

Patriotism forms as a complex of psychological, sociocultural and social aspects, and has its own peculiarities in the process of formation. Many people learn patriotism from their parents and relatives. Family traditions, discussions of a country's history and culture can deeply influence a child's patriotic beliefs.

Education plays an important role in the formation of patriotism. The school curriculum, historical and cultural lessons, as well as educational activities can contribute to the development of patriotic feelings. Patriotic education of youth is one of the most important tasks of political socialization in any country.

Mass media, such as television, radio, and the Internet, greatly influence the perception of the country and world events. The information that people receive through these means can influence their patriotic views.

Knowledge and understanding of the history of one's country, important events and figures, as well as values and cultural heritage contribute to the formation of patriotic beliefs. Interaction with other people, discussion and exchange of ideas can influence patriotic attitudes. Friends, coworkers, and communities can help spread patriotic ideas. The actions of political leaders and events taking place in the country can strongly influence the patriotism of citizens. Events such as wars, reforms or crises can cause changes in patriotic beliefs.

Participation in civic life, volunteering and political activity can increase patriotism because people feel that they are contributing to the development of the country.

The manifestation of patriotism is important, because patriotism encourages citizens to study and preserve the cultural and historical heritage of their country. This is important for preserving the uniqueness and traditions that define national identity. Patriotism brings citizens together and creates a sense of unity and community. This is important for the stability and social development of the country. Patriotism can reinforce moral values such as honesty, justice, and responsibility to one's country and one's fellow citizens. This contributes to the improvement of the quality of life in society. Patriotism motivates citizens to defend their country in the event of a threat. This is important for national security and defense. Patriotism can stimulate citizens to participate in the political process, which is important for the development of democracy and guarantees the rights and freedoms of citizens [2].

Patriotism plays an important role in the formation and strengthening of national identity in Ukraine, which has a centuries-old history and a multi-layered cultural heritage. Patriotism unites people around common national goals and ideals. This creates a sense of community and unity, which is important for the formation of national identity.

Patriotism supports the desire for independence and sovereignty of Ukraine. The history of Ukraine has numerous periods of struggle for independence, and patriotic feelings support this spirit of struggle. Patriotism requires people to protect their Motherland from external threats and promote its development. This devotion prompts patriotic actions and service to society.

Patriotism encourages citizens to preserve and develop the Ukrainian language, traditions, customs, and history. It contributes to the support and popularization of Ukrainian culture. The Ukrainian language is an important element of national identity. Patriotism encourages people to support and use the Ukrainian language, which helps preserve its integral part of cultural heritage.

Patriotism promotes awareness of one's belonging to the Ukrainian people and culture. He supports pride for his nation and building a positive attitude towards Ukrainian identity.

Therefore, patriotism is a feeling of deep belonging and love for one's country or nation. It manifests itself in devotion, pride and support of its people, its culture, history, traditions and identity. Patriotism can be expressed in many ways, including active civic activities, service in the military or government structures, participation in sporting events or cultural activities, and in everyday activities that contribute to the welfare of the country. Patriotism can be manifested in the protection of the interests of one's country in international relations, as well as in the desire to contribute to its development and prosperity. An important aspect of patriotism is respect for the laws and institutions of one's country, as well as the desire to contribute to their strengthening and improvement.

REFERENCES

1. Александрова О.С., Левітас Ф.Л., Салата О.О., Шепетяк О.М., Матвійчук О.Є., Петрошук Н.Р. та ін. Формування патріотичної та громадянської свідомості учнів: теорія і практика : моногр. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. 172 с. 5.

2. Пашина Н.П. Формування політичної ідентичності в процесі соціалізації особистості у сфері політики. Політологічні записки. 2011. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2011_4_16.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Дзундза Л.П.,

*доцент кафедри богослов'я та суспільствознавчих
дисциплін імені академіка УАН І. М. Луцького,*

ЗВО «Університет Короля Данила»

Гребенюк А.І.,

Фаховий коледж ЗВО «Університету Короля Данила»

студентка 2 курсу, спеціальність «Дизайн»

ТИПИ ПРАВОВИХ СИСТЕМ: Правова культура різних країн

У сучасному світі існують різні правові системи, кожна з яких визначається культурними, історичними та географічними впливами. Кожна країна має свою власну правову систему, яка регулює відносини між громадянами та державою, а також між окремими особами. Дослідження типів правових систем та їх взаємозв'язку з правовою культурою в різних країнах є важливим для кращого розуміння ролі права в суспільстві та його впливу на культурні особливості країн. У цьому контексті аналіз різних правових систем та їх впливу на правову культуру стає ключовим елементом розуміння правового середовища у світі.

Правова система представляє собою складний комплекс норм, правил, законів та установ, що управляють взаємодією між індивідами та державою в певній країні або юрисдикції. Вона відображає цінності та принципи конкретного суспільства та визначає, які дії вважаються законними, а які - незаконними. Головна функція правової системи полягає в забезпеченні порядку, справедливості, захисті прав та обов'язків громадян, а також в регулюванні відносин між індивідами та державою.

Різні вчені застосовують різні підходи до класифікації правових систем. Наприклад, Генрі Гард виділяє три основні типи правових систем, якими є континентальна, англійська (звичайна) і комбінована. Рудольф Штейнер підходить до класифікації правових систем, орієнтуючись на їхнє походження, і розрізняє між правовими системами релігійного, цивільного та звичаєвого коріння [1].

Різні види правових систем виявляють власні характеристики та принципи. Наприклад, континентальна правова система відрізняється застосуванням кодифікованих законів та підкресленням письмових джерел права. У звичайній (англійській) правовій системі основою є рішення судів та юридична практика. Мусульманська правова система базується на ісламському праві та релігійних принципах.

Порівнюючи різні види правових систем, можна виявити схожі та відмінні риси між ними. Наприклад, континентальна та англійська правові системи можуть мати схожі принципи справедливості та законності, але вони використовують різні підходи до джерел права. Шляхом порівняння основних характеристик різних видів правових систем можна отримати краще розуміння їхнього характеру та впливу на суспільство [2].

Правова культура представляє собою набір цінностей, уявлень, стандартів і переконань, які визначають ставлення суспільства до правових норм та способу їх виконання. Ця культура відіграє важливу роль у становленні та розвитку правових систем, оскільки вона впливає на те, як право реалізується в конкретному суспільстві. Культурні, історичні та соціальні впливи мають значний вплив на становлення правової культури. Історичний досвід, культурні спадкоємці та суспільні цінності формують підходи суспільства до правових норм і відносин. У різних країнах можуть спостерігатися різні аспекти правової культури. Наприклад, рівень довіри до системи правосуддя, ставлення до додержання правил і уявлення про справедливість можуть суттєво відрізнятися в залежності від культурних та історичних контекстів. Порівнюючи правову культуру в різних країнах, можна розібрати, як ця культура впливає на ефективність функціонування правових систем та як вона відбивається в сприйнятті правопорядку та дотриманні правил у суспільстві. Взаємозв'язок між типами правових систем і правовою культурою виявляється у впливі конкретного підходу до права на сприйняття правопорядку та нормами у суспільстві. Різні види правових систем можуть сприяти формуванню різних наборів правових цінностей та переконань серед громадян.

Вид правової системи, що існує в країні, може значно впливати на сприйняття законів та системи правосуддя у суспільстві. Розходи в підходах до права можуть впливати на уявлення громадян про судові вироки та на дотримання закону. Вплив правової культури суспільства на формування та розвиток правових систем виявляється у тому, які цінності та принципи відображаються у правових нормах і законах. Цей вплив може спостерігатися у процесі створення та реформування законодавства [3].

Історичні події та контекст різних країн надають приклади того, як типи правових систем взаємодіють з правовою культурою. Наприклад, розвиток правової системи США та акцент на звичайному праві віддзеркалюють культурний контекст країни, де надається велике значення індивідуальній свободі та саморегулюванню. З іншого боку, континентальна правова система в Європі побудована на більш централізованому та регульованому підході, що віддзеркалює інші культурні цінності та підходи до права.

У свою чергу, Україна має правову систему, яка поєднує в собі риси різних типів правових систем. Основні напрями, що вплинули на формування сучасного правового ландшафту України, включають: цивільне право (романо-германська система) (велика частина цивільного права в Україні має свої корені у римському праві та німецькій правовій традиції, охоплюючи питання власності, контрактів, спадкування та цивільних зобов'язань), кримінальне право (базується на принципах кримінального права європейської традиції, що визначає злочини та встановлює відповідальність за їх скоєння), адміністративне право (засноване на адміністративній моделі права, що регулює взаємодію громадян з урядовими органами та управлінням суспільство), конституційне право (ґрунтується на конституційних принципах, закріплених у Конституції України), звичаєве право (враховується у певних сферах суспільства, особливо в сільських та міських громадах, де дотримуються традиційних обрядів, звичаїв та норм, які не завжди відображені у формальних законах). Ці типи правових систем взаємодіють та визначають основні принципи та структуру правової системи України. Наприклад, в Україні діє система правосуддя, яка включає суди загальної юрисдикції, адміністративні суди та конституційний суд, що застосовуються у різних галузях права [4].

Отже, підсумовуємо, різноманітність правових систем у різних країнах виникає з їхньої унікальної правової культури, історії та традицій. Наприклад, деякі нації ґрунтують свою систему на принципах римського права (романо-германська система), тоді як інші ґрунтуються на англійському спільному праві або системі, побудованій на шаріаті. Ці відмінності визначають основу правових систем різних країн та впливають на їхню юридичну практику та розвиток. Вивчення різноманітності правових систем світу сприяє більш глибокому розумінню та аналізу між культурами, сприяючи розвитку міжнародних відносин, гармонізації права та співпраці між країнами в різних сферах. Різні правові системи відображають різні підходи до законодавства, і вплив правової культури визначає, як закони сприймаються та дотримуються. Ця взаємодія формує характеристики кожної країни і впливає на сприйняття законів та судочинства громадянською.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. <https://maup.com.ua/assets/files/lib/metod/8744.pdf>.
2. <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3225/Diss.pdf?sequence=4&isAllowed=y>.
3. https://arm.naiiu.kiev.ua/books/legal_comparativistics/nm/lec2.html.
4. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/21070/1/%D0%9C%D0%86%D0%A1%D0%A6%D0%95%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9E%D0%92%D0%9E%D0%87%20%D0%A1%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%9C%D0%98%20%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%98%20%D0%A1%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%94%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9E%D0%92%D0%98%D0%A5.pdf>

**Крикунов О.В.,
Зінчук Я.**

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Постановка проблеми. Початок досудового розслідування відіграє важливу роль у кримінальному судочинстві. Від правильного та законного вирішення питання щодо реєстрації заяви чи повідомлення шляхом внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) у кримінальному провадженні залежить подальша доля осіб, відносно яких було скоєно кримінальне правопорушення.

Актуальність дослідження. Успішне виконання завдань кримінального провадження, які встановлені Кримінальним процесуальним Кодексом України, під час досудового розслідування значною мірою забезпечується належною організацією та прийняттям відповідних рішень на початковому етапі розслідування кримінального провадження. Саме на початковому етапі розслідування слідчим проводиться комплекс заходів, пов'язаний з аналізом отриманої інформації, за результатами якого приймаються важливі процесуальні рішення щодо правової кваліфікації обставин та подій, викладених в заявах (повідомленнях), висуваються версії, приймаються рішення, зокрема про проведення першочергових слідчих (розшукових) дій та про зміни і доповнення відомостей про розпочате розслідування у ЄРДР. Прийняті процесуальні і тактичні рішення на початковому етапі розслідування впливають на хід розслідування в подальшому. Отже, з огляду на те, що першою стадією кримінального процесу є досудове розслідування, з якої виникають кримінально-процесуальні відносини між учасниками кримінального процесу, питання початку досудового розслідування за чинним Кримінальним процесуальним кодексом України безперечно є актуальним.

Мета та завдання наукового дослідження. Питання початку досудового розслідування наразі викликають низку дискусійних питань. Задля забезпечення послідовності, а також сприяння формування якомога ширшого уявлення про проблеми початку досудового розслідування, вбачається доцільним, по-перше, коротко зупинитись на огляді формування передумов реформування кримінального процесуального законодавства в частині початку досудового розслідування; по-друге, прослідкувати етапи розвитку кримінального процесуального законодавства; по-третє, визначити проблемні питання практичної реалізації положень КПК України щодо початку досудового розслідування та запропонувати шляхи вирішення існуючих проблем.

Аналіз публікацій та досліджень. Проблемі особливостей початку досудового розслідування приділяється досить велика увага. Нами для цілей цього дослідження було використано роботи Азарова Ю. І., Вакулік О. А., Гаркуші А. Г., Патюк С., Щербак І., Чурікової І. В., Щербак І.

Виклад основного матеріалу. Ефективність розкриття та розслідування кримінальних правопорушень багато в чому залежить, по-перше, від якісного та професійного процесуального оформлення першого етапу досудового розслідування,

який є одним з етапів кримінального процесу, і, по-друге, від якісного та професійного процесуального оформлення початку досудового розслідування.

У контексті неухильного виконання завдань, передбачених ст. 2 КПК України, суб'єкти, які приймають рішення щодо внесення відомостей про ймовірне кримінальне правопорушення, обов'язково мають зважати на характер цих відомостей та впевнитись, що вони мають об'єктивні ознаки того чи іншого кримінального правопорушення. Наразі чинний КПК України, докорінно змінив початковий етап розслідування кримінальних правопорушень, маючи на меті недопущення конфлікту між державою та особою з приводу подачі до органів досудового розслідування заяви чи повідомлень про вчинене кримінальне правопорушення, запобігаючи неприйняттю цих заяв чи повідомлень, відмові у їх вирішенні, а також створенню можливостей оперативного реагування та розгляду заяв та повідомлень, застосовуючи при цьому всі ефективні процесуальні засоби. У свою чергу, слід зазначити, що саме під час вирішення питання щодо внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР найчастіше порушуються законні інтереси учасників кримінального провадження [1, с. 4].

Отже, слід розпочати з того, що нині кримінальний процес України розпочинається зі стадії досудового розслідування [2, с. 115]. Відповідно до ст. 214 КПК України досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР). Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше ніж 24 год. після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР. Варто вказати, що вжитий законодавцем зворот "з будь-якого джерела" все ж некоректний, оскільки отримання інформації у анонімному зверненні, через засоби зв'язку одразу у ЄРДР не вносяться, а передбачають їх перевірку відповідно до Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, затв. Наказом МВС від 08.02.2019 р. № 100 [3].

Нажаль, доводиться пристосовувати порядок початку досудового розслідування до реалій воєнного стану. У цій екстремальній ситуації та якщо відсутня технічна можливість доступу до ЄРДР рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постанова, яка повинна містити відомості, передбачені ч.5 ст. 214 КПК. У невідкладних випадках до винесення постанови про початок досудового розслідування може бути проведений огляд місця події, тоді відповідна постанова приймається невідкладно після завершення огляду. Відомості, що підлягають внесенню до ЄРДР, вносяться до нього за першої можливості, а процесуальні дії під час кримінального провадження фіксуються у відповідних процесуальних документах, а також за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, крім випадків, якщо фіксування за допомогою технічних засобів неможливе з технічних причин (п.1 ч.1 ст. 615 КПК).

На відміну від КПК 1960 р., у чинному КПК 2012 р. прямо не вказано, які приводи та підстави для початку досудового розслідування, а також обставини, які його виключають. Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та

реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальне правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається (ч. 4 ст. 214 КПК України) [4, с. 119]. Це положення впливає із змісту засади публічності (ст. 25 КПК).

Законодавець забороняє здійснювати досудове розслідування до внесення відомостей до ЄРДР або без такого внесення. Таке розслідування є незаконним і тягне за собою відповідальність, установлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до ЄРДР, що здійснюється негайно після завершення огляду. Варто вказати, що для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до ЄРДР може бути: 1) відібрано пояснення; 2) проведено медичне освідчування; 3) отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; 4) вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей (ч. 3 ст. 214 КПК України) [5]. На наш погляд, ця спеціальна норма має бути поширена також і на провадження щодо кримінально протиправних діянь з ознаками певного складу злочину, адже цей різновид кримінальних правопорушень є більш суспільно небезпечним і мав би навпаки передбачати більше дозволених процесуальних дій по перевірці доказової інформації. Також для удосконалення змісту КПК потрібно встановити окремий порядок відібрання пояснень та їх оформлення, оскільки по аналогії норми про допит застосувати не можна.

Як уже зазначалось, досудове розслідування починається з моменту внесення відомостей до ЄРДР. З моменту прийняття цієї інформації до внесення до ЄРДР має пройти не більше як 24 години. Однак, як свідчить аналіз, цей час короткотривалий для такого обсягу дій, оскільки слідчий має виїхати на місце вчинення злочину, провести огляд місця події, належним чином зафіксувати свої дії, а потім ще внести відомості до ЄРДР. По суті, для цього потрібно більш ніж 24 години. Крім того, якщо проаналізувати норми чинного КПК України, то не зрозуміло, до якої стадії слід віднести такі дії, які проводяться з моменту прийняття інформації про кримінальне правопорушення до внесення її до ЄРДР.

Водночас питання початку досудового розслідування на сьогодні залишається врегульованим переважно на рівні відомчих наказів. Положення ст. 214 чинного КПК України не є досконалими і потребують відповідних доповнень. Зокрема, на наш погляд, необхідно переглянути процесуальний порядок початку досудового розслідування, крім цього переліку слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, які дозволено законом, на початковому етапі кримінального процесу за КПК України. На підставі аналізу нормативно-правових актів України та інших країн можна дійти висновку про необхідність внесення змін до статей КПК України, які стосуються цього питання [6, с. 230].

Отже, процедура початку досудового розслідування нині врегульована недостатньо повно. На фоні позитивного для кримінального провадження спрощення порядку початку досудового розслідування варто визнати виникнення в теорії та практиці процесу таких взаємопов'язаних проблемних питань: 1) можливість лише дуже

обмеженої у часі перевірки заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення; 2) неможливість оскаржити діяльність слідчого з унесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР – до зловживань з боку органів досудового розслідування. Адже за ст. 303 КПК передбачене оскарження тільки щодо невнесення інформації про кримінальне правопорушення до ЄРДР [7, с. 245].

Висновки. Розв'язати визначені питання, на нашу думку, можна лише за умови вдосконалення чинного КПК України, передусім через детальну регламентацію в процесуальному законі збалансованого механізму перевірки інформації про кримінальне правопорушення протягом 72 год., що корелює із строком затримання осіб за підозрою і є достатнім для підтвердження чи спростування повідомлення про кримінальне правопорушення. Такий механізм має бути однаковим як щодо інформації про злочин, так і про кримінальний проступок. Ми вважаємо слушними думки про те, що у КПК слід передбачити обставини, що унеможливають унесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і встановити оскарження щодо необгрунтованого внесення відомостей про кримінальне правопорушення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Початок досудового розслідування: підстави, порядок та особливості здійснення: метод. рекомендації / кол. авт. ; за ред. к.ю.н., доц. А. Г. Гаркуші. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 180 с.
2. Вакулік О. А. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні [текст] навч. посіб. / О. А. Вакулік, Ю. І. Азаров. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 184 с.
3. Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, затв. Наказом МВС від 08.02.2019 р. № 100.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України : Закон України чинне законодавство з 19 листоп. 2012 р. Київ : ПАЛИВОДА А.В., 2012. 382 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (зі змінами і допов.). Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10. Ст. 88.
6. Чурікова І. В. Початок досудового розслідування у кримінальному процесі України. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 2. С. 226-231.
7. Патюк С., Щербак І. Проблемні питання початку досудового розслідування в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 5. С. 241-246.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Розвиток інформаційних технологій є однією з глобальних трансформацій, які стосуються органів державної влади. Враховуючи сучасні інформаційні потреби суспільства, очевидно, що подальший розвиток системи правосуддя неможливий без інформаційних технологій та автоматизації окремих судових процедур. Електронне правосуддя гарантує використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі процесуального правозастосування. Інновації у сфері правосуддя мають бути спрямовані на розширення доступу до правосуддя, прискорення та оптимізацію судових процедур, підвищення їх якості та ефективності, забезпечення прозорості та відкритості системи правосуддя.

З моменту набуття Україною незалежності наша країна йде шляхом побудови демократичної, соціальної, правової держави. При цьому спостерігається активне реформування усіх сфер життя суспільства, в тому числі й правової. Так, перед сучасною правовою освітою стоїть вимога переглянути традиційні уявлення про розвиток особистості студента. Крім того, постало завдання максимального розкриття і розвитку потенціалу кожної особистості, формування людини як суб'єкта соціального та професійного життя, підготовки її до самовдосконалення, самовизначення та самореалізації.

Інтенсивне зближення інтересів права й інформатики є об'єктивним і закономірним процесом, викликаним нагальною необхідністю у взаємному використанні новітніх досягнень цих наук, який має два взаємозв'язані аспекти: прикладний і змістовий. Тобто використання останніх досягнень у галузі інформаційних технологій, пристосованих або спеціально розроблених для розвитку й функціонування юридичної науки і практики, з одного боку, і юридичне закріплення питань, пов'язаних з упровадженням у певну сферу суспільних відносин цих інформаційних технологій, – з другого [1, с. 5].

З розвитком інформаційного суспільства збільшуються потоки інформації, швидкість її обробки й розповсюдження, і у зв'язку з цим виникає потреба в захисті інтересів суб'єктів, які використовують інформацію у своїй діяльності. Тому важливо знайти такі правові механізми, які забезпечать правове регулювання інформаційних відносин, що дозволить економічно ефективно розвивати галузь людської діяльності виробництва й використання інформації цю, а також протистояти різним правопорушенням, пов'язаним з нею [2, с. 7].

Правову інформатизацію слід розглядати як процес цілеспрямованого формування, перетворення та застосування інформаційних ресурсів засобами інформаційних систем і інформаційних технологій для вирішення задач юриспруденції, надання інформаційним ресурсам нових якісних і кількісних характеристик, властивих правовим процесам, одержання інформаційної продукції, затребуваної в юридичній діяльності, і надання

правових інформаційних послуг власниками правових інформаційних ресурсів користувачам інформаційних мереж і інформаційних технологій.

Сьогодні правова інформатизація являє собою одну з необхідних умов гармонічного розвитку суспільства та держави, удосконалення систем національного законодавства, особливо в сучасних умовах формування інформаційного суспільства. Неоціненне значення при цьому набуває освіта в галузі правової інформатизації як спосіб не тільки зміни свідомості, мислення майбутнього юриста, але й надання йому практичного використання можливостей, досягнутих комп'ютерними технологіями, тобто розвиток інформаційних технологій забезпечує юриста новими інструментами, сприяє змінам у діловій практиці [3, с. 118].

Цивільне процесуальне право нашої держави – надзвичайно складна та динамічна галузь права, яка, залучаючи міжнародний досвід та провідні технологічні досягнення, стрімко розвивається й запроваджує кардинально нові форми відправлення правосуддя. Лише за останні кілька років вітчизняне судочинство зазнало докорінного реформування, в результаті якого не лише вдосконалені діючі інститути цивільного процесуального права (в тому числі пов'язані з речовими доказами), але й втілені в життя й успішно функціонують нові моделі процесуальної взаємодії суду та інших суб'єктів цивільного процесу. Відтепер кожен учасник цивільних процесуальних правовідносин має можливість обмінюватися із судом електронними документами, одержувати повістки через текстові SMS-повідомлення, а також брати участь у судовому засіданні у режимі відеоконференції. Тому варто погодитися з В.С. Петренко, який стверджує, що електронні форми комунікації, перш за все соціальні мережі та Інтернет, досягли такого рівня впливу на суспільне життя, що вони стали важливим джерелом інформації, а тому потребують відповідного нормативного врегулювання у разі використання в процесі вирішення цивільної справи судом.

Пошук способів підвищення ефективності діяльності за допомогою різноманітних новітніх технологій є універсальним трендом сучасності та охоплює фактично всі сфери людської діяльності, в тому числі правосуддя. У всіх сферах діяльності сучасного інформаційного суспільства значно підвищилась роль інформаційних технологій, у тому числі у сфері здійснення правосуддя. Все більшої ваги набуває концепція «електронної держави». Основна мета електронного правосуддя полягає, в забезпеченні безперешкодної реалізації громадянами права доступу до правосуддя, спрощенні реалізації низки процесуальних дій для громадян. В деяких випадках, такі технології роблять доступ до суду єдиним можливим способом. Як наслідок, як зазначають, право на доступ до правосуддя розглядається не лише як фізична можливість особи бути присутньою в судовому засіданні, а в аспекті новітніх технологій, дій і процедур допоміжного характеру щодо забезпечення і полегшення шляхів реалізації права на доступ до правосуддя [4, с. 371].

Електронне правосуддя – це застосування та використання у цивільному процесі інформаційних технологій, що дозволяють здійснювати процесуальні дії в електронній формі, та електронне забезпечення судової діяльності, це процесуальна діяльність суду з розгляду та вирішення цивільних справ, заснована на застосуванні інформаційних технологій.

Застосування та використання в цивільному процесі інформаційних технологій необхідне для забезпечення доступності правосуддя, ефективності роботи судів,

зменшення судових витрат та забезпечення зручності для учасників судового процесу. З одного боку, за допомогою нових технологій процесуальні відносини між судами та учасниками процесу, а також всередині судової системи вибудовуються більш ефективно та раціонально. Але при цьому завдання та функції судів залишаються незмінними: технологічна складова процесуальної діяльності не змінює сутності правосуддя.

Прискорення розвитку інформаційних технологій, поява нових надійних та багатофункціональних систем надають нові можливості щодо переходу від часткової незалежної автоматизації різними розробниками окремих ділянок роботи судових організацій до комплексних рішень та універсальних форматів даних, що забезпечують безперервні інформаційні потоки між судами. У такій системі, відповідно до п. 1 Концепції електронного суду України, будь-яка інформація може бути введена та використана на будь-якому робочому місці, де санкціоновано відповідний рівень доступу [5].

Водночас процес інтеграції комунікативних та інформаційних технологій у суспільстві протікає на тлі нерівності рівня знань, досвіду та інструментарію фізичних та юридичних осіб залежно від багатьох зовнішніх чинників, що в сукупності посилює розбіжності законодавчого регулювання досліджуваного питання із його втіленням на практиці. У зв'язку з цим актуальність всебічного аналізу проблематики запровадження електронної комунікації в цивільному судочинстві дедалі більше зростає [6, с. 12].

Впровадження нових інформаційних технологій у цивільне судочинство є загальносвітовою тенденцією. Кожна країна має свій шлях інформатизації цивільного судочинства. Це залежить від часу застосування технологій, від обсягу та змісту заходів, що проводяться. Проте адаптація інформаційних технологій для цілей цивільного судочинства неможлива без формування нормативної основи та створення відповідного спеціалізованого програмного забезпечення. Застосування інформаційних технологій в цивільному судочинстві дозволяє дистанційно спілкуватися з учасниками процесу та полягає у бездокументарній формі передачі документів, що здійснюється з використанням інформаційних технологій (мережі Інтернет, інших засобів телекомунікаційного зв'язку), які є альтернативними засобами спілкування. У даний час нові технології можуть дати надто багато. Доцільно досліджувати правові наслідки використання інформаційних технологій у цивільному процесі; оцінити систему електронного правосуддя та її елементи на відповідність традиційним принципам та вивчити можливі зміни у реалізації принципів цивільного процесу. В умовах застосування інформаційних технологій у цивільному процесі важливо знайти баланс між вимогою стабільності та необхідністю реагувати на зміну суспільних відносин. Інформаційні технології дозволяють скорочувати час, усувати недоліки територіального фактора, мінімізувати фінансові та трудові витрати. Це може і має служити вирішенню завдань цивільного судочинства, забезпечуючи високу ступінь доступності правосуддя [7, с. 119].

Таким чином, сучасна юридична діяльність нерозривно пов'язана з грамотною організацією інформаційних процесів, а також освоєнням і використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Звідси в цивільному процесі важливим є використання різноманітних технологій, в тому числі й інноваційного змісту. Впровадження інформаційних технологій в цивільному процесі є ефективним засобом реформування правової системи, підвищення ефективності судочинства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заплотинський Б.А. Інформаційні технології в юридичній діяльності. Посібник. Київський інститут інтелектуальної власності та права НУ “Одеська юридична академія”, кафедра інформаційно-аналітичної та інноваційної діяльності, 2018. 108 с.
2. Правова інформація та комп'ютерні технології в юридичній діяльності: Навч. посіб. / В.Г. Іванов, С.М. Іванов, В.В. Карасюк та ін.; За заг. ред. В.Г. Іванова. Харків: Право, 2010. 240 с.
3. Магновський І. Формування внутрішнього права в умовах інтеграційних правових процесів сучасності. Право України. 2005. №3. С.118-121.
4. Базове дослідження із застосування правосуддя перехідного періоду в Україні : монографія / за заг. ред. А. П. Буценка, М. М. Гнатовського. Київ : «РУМЕС», 2017. 592 с.
5. Концепція електронного суду України. Державне підприємство «Інформаційні судові системи», 2012. URL: http://www.kbs.org.ua/files/koncept_d.pdf.
6. Гетманцев М. Запровадження засобів електронної комунікації в цивільному судочинстві. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 3. С. 10-14.
7. Дутко А.О. застосування інформаційних технологій в цивільному процесі України. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 7. С. 118-120.

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Розвиток і широке застосування інформаційно-комунікаційних технологій є глобальною тенденцією світового розвитку та науково-технічної революції останніх десятиліть. Електронні докази як спосіб доказування в судовому процесі застосовується все частіше, тому дане питання є досить актуальним. По-перше, докази завжди були й залишаються центральним правовим інститутом судового процесу, тому в період реформування останнього зростає потреба вивчення доказів і доказування з метою вдосконалення їх правового регулювання. По-друге, переорієнтація українського судового процесу на активність сторін на всіх стадіях судового процесу, розвиток його змагальних начал вимагають переосмислення багатьох аспектів доказування.

Необхідність упровадження електронного доказування в цивільному судочинстві України насамперед зумовлена розвитком інформаційних технологій у всіх сферах життєдіяльності. Саме тому розгляд особливостей використання електронних доказів в судовому процесі зарубіжних країн, дослідження його переваг та недоліків, є одним з актуальних завдань як в теорії, так і на практиці.

Доказування є центральним інститутом цивільного процесуального права, що відбиває фундаментальні особливості національної моделі цивільного судочинства. Не дивно, що цей інститут зазнав значних змін у процесі реформування цивільного процесуального законодавства внаслідок конституційної реформи у сфері правосуддя, яка заклала підвалини для нової філософії відправлення правосуддя у цивільних справах. Варто зазначити, що модернізація цивільного процесуального законодавства в Україні відбувається у світлі загальних світових глобалізаційних процесів у сфері права, що останнім часом стають все більш помітними та мають своїм результатом зближення елементів континентальної та англо-саксонської систем права і, як наслідок, інтернаціоналізацію національних систем цивільного судочинства [1, с. 57].

Відомо, що Цивільний кодекс Франції є надзвичайно давнім нормативно-правовим актом і за свою багатовікову історію мав величезну кількість редакцій. У цьому і є особливість французького законодавства, в якому норми щодо доказів містяться в основному не в Цивільному процесуальному кодексі, а в Цивільному кодексі.

Розвиток електронних доказів у Франції тісно пов'язаний з електронним підписом та електронними листами, оскільки швидко поява нових комунікаційних засобів та інтенсивне використання інтернету викликали необхідність адаптації законодавства Франції до сучасних потреб.

Протягом тривалого часу письмові докази були синонімом паперових доказів, пізніше законодавець вирішив розв'язати цю проблему. Тому було вирішено, що необхідно встановити визначення письмових доказів, яке включатиме як традиційні, так і електронні письмові документи. При цьому французькими юристами часто

використовуються положення рекомендацій Ради Європи, згідно яких «електронні докази» означають будь-які докази, які виникають на основі даних, що містяться або створюються пристроєм, чия робота залежить від програмного забезпечення, або даних, що зберігаються чи передаються в системі, пристрої чи комп'ютерній мережі.

Згідно зі ст. 1163 ЦК Франції електронна пошта може бути буквальним доказом, який «виникає з розбірливої послідовності букв, символів, цифр або будь-яких інших знаків чи символів, наділених зрозумілим значенням незалежно від їх природи, засобом або способом передачі». Для того, щоб бути визнаним доказом, він повинен відповідати умовам ст. 1163-1 ЦК Франції, тобто особа, від якої він походить, має бути належним чином ідентифікована та сам доказ має зберігатися в умовах, які гарантують його цілісність. Коли через електронну пошту вчинено юридичний акт, він повинен бути підтверджений електронним підписом, необхідним відповідно до умов статті 1163-3 ЦК Франції. Положення статті 279 Цивільного процесуального кодексу Франції, що застосовуються до перевірки написання актів за особистим підписом, повторюють формальні вимоги ст.ст. 1163-1 і 1163-3 ЦК Франції.

В свою чергу, німецьке цивільне процесуальне законодавство не знає правових перешкод для доказування за допомогою електронних доказів. Електронні докази є допустимими доказами і вони підлягають візуальному або експертному засвідченню. Візуальні докази можуть розглядатися судом, оскільки сам суд бере до уваги візуалізований вміст електронного файлу. Експертне засвідчення використовується, якщо візуалізації не достатньо для переконання в автентичності файлу.

Правові норми доказів у німецькому законодавстві є анахронічним залишком, а реконструкція правил доказів для документів показала, що зазвичай вирішальні питання щодо автентичності, справжності та достовірності документа підлягають вільній оцінці доказів і на них не поширюється жодне правило доказування [2, с. 115].

Основою цивільного процесуального права у ФРН є Цивільний процесуальний кодекс ФРН, згідно з яким не потребує доведення: все, що безперечно; все, що визнано, – § 307 ЦПК ФРН; загальновідомі факти – § 291 ЦПК; презумпції, встановлені законом, – § 292 ЦПК ФРН; прямо не оскаржені факти й цим визнані факти — абз.3 § 138 ЦПК ФРН. У німецькому цивільному процесі метою збирання доказів виступає формування суддівського переконання в істинності спірного твердження. У процесі збирання доказів, за винятком випадків, коли суд за ініціативою має право збирати докази (§ 448 ЦПК ФРН), пріоритет повністю віддається розсуду сторін.

У ЦПК ФРН існує «неписане» основне правило розподілу тягара доказування, розроблене судовою практикою і сформульоване наукою цивільного процесу, згідно з яким особа, яка звернулася з вимогою, несе тягар доказування правостановлюючих фактичних тверджень, а протилежна сторона, на відміну від цього, тягар доказування правоприпиняючих, що виключають або перешкоджають здійсненню права фактичних тверджень. Інакше кажучи, кожна сторона доводить сприятливі їй фактичні твердження.

Італія була однією з перших країн у світі, яка прирівняла юридичну силу електронного документа, підписаного за допомогою цифрового підпису, до документів, написаних і підписаних на паперових носіях. Стаття 15 § 2 Закону 59/19971 запровадила основний принцип еквівалентності паперових та електронних документів: акти, дані та документи,

складені державою та фізичними особами за допомогою електронних засобів, договори, укладені в тій самій формі, а також їх зберігання та передача електронними засобами є дійсними та відповідними для всіх намірів та цілей закону.

Цей закон дозволив використовувати інформаційні технології для підвищення ефективності й державного управління, і судового доказування, але його впровадження відбувалося дуже повільно.

Законодавча позиція контролюється Кодексом цифрового адміністрування (Кодекс цифрового управління), введеним у законодавство декретом 82/2005. КЦУ має на меті забезпечити систематичне регулювання обміну цифровою інформацією між державними адміністраціями; зберігання електронних документів; створення національної мережі електронних документів та підписів. Закон № 229/20035 встановлює керівні принципи для правил КЦУ і визначає цілі наступним чином: «... забезпечити якнайширшу доступність інформаційних послуг урядами та іншими державними установами та гарантувати громадянам та підприємствам доступ до таких послуг відповідно до максимального спрощення інструментів і процедур, з дотриманням принципів рівності та недискримінації та відповідно до нормативних актів про конфіденційність персональних даних» [3, с. 26].

Отже, розбіжність у правовій регламентації правил щодо електронних доказів між Україною та іншими державами полягає у видовій належності електронних доказів. Так, наприклад, до речових доказів відносить електронні документи Цивільний процесуальний кодекс Німеччини, а у Франції та Італії електронні документи розглядають як письмові докази. Верховна рада України під час розробки та ухвалення нової редакції ЦПК прийняла концепцію, згідно якої електронні докази розглядаються як окремий вид засобу доказування. Вказане свідчить про автентичність вітчизняного юридичного механізму використання електронної інформації в процесі судового доказування, який характеризується поєднанням поліваріантності джерел отримання та фіксування електронних доказів із використанням традиційних процедур їх дослідження та оцінки [4, с. 78].

Ще однією відмінністю є те, що норми ЦПК України дозволяють проведення огляду електронних доказів за їх місцезнаходженням у разі неможливості їх доставлення. Для правозастосування в США, наприклад, використовуються науковці та технічні фахівці для надання достовірних даних і фактів, які були представлені для доведення або спростування фактів, що мають значення для справи. У Франції ж доказова цінність електронної пошти може бути відновлена за допомогою судового виконавця та за допомогою комп'ютерного експерта, який зазначав би наявність електронних листів на сервері особи, яка заперечує їх існування або автентичність [2, с. 122].

Таким чином, проаналізувавши законодавство інших держав, можемо вивчити ідеї, принципи, а також концепції іншої правової системи. Адже це є шляхом до розвитку і вдосконалення власної теорії. Тому можна наголосити на тому, що в процесуальному праві проблема доказування займає особливе місце, найважливішою частиною якого є доказове право. Наразі, надзвичайно важливим є співробітництво, а також обмін досвідом. У своїй діяльності суди різних країн застосовують норми міжнародного права, а також порівняльне правознавство, оцінюючи процесуальні результати дій іншої

держави. А для удосконалення українського законодавства у сфері доказування можна запропонувати розширити перелік засобів доказування шляхом його доповнення саме показаннями свідків, а також уточненням формулювання такого засобу доказування, як пояснення осіб, які беруть участь у справі.

Немає сумнівів, що нормативне регулювання у сфері електронних доказів вже давно не відповідає соціальним реаліям, навіть більше – невиправдано гальмує їхній розвиток. Чинна редакція ЦПК не враховує повною мірою досягнень науки і техніки. Ідеться, насамперед, про інформацію, почерпнуту в Інтернеті, і листування електронною поштою, що не сприймаються судами як докази у справі. Тому активізація розвитку цивільного судочинства і доктрини доказового права є запорукою ефективного механізму реалізації конституційного принципу відповідальності держави перед людиною за свою діяльність. Тому особливої актуальності набувають теоретичні та прикладні розробки щодо запровадження в Україні доказового європейського зразка. В межах судової реформи в Україні було б позитивним запозичення переваг вищерозглянутого досвіду зарубіжних країн у сфері доказів, в тому числі електронних доказів.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Московчук Д. Порівняльний аналіз законодавства України та країн англо-саксонської правової системи щодо подання доказів у цивільному процесі. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 4. С. 55-59.

2. Московчук Д.О. Електронні докази у країнах континентального та загального права: порівняльно - правове дослідження: дис...доктора філос. / Московчук, Дмитро Олександрович; Національний університет «Одеська юридична академія» – Одеса, 2023. – 210 с.

3. Мелех Л.В. Світовий досвід і практика застосування інституту доказів і доказування у господарському процесі. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. 2015. № 4. С. 24–34.

4. Лезін Є. Є. Забезпечення доказів в цивільному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2018. 230 с.

Орлова Н.Г.,

канд. юрид. наук, доцентка,

асистентка кафедри трудового права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ПРО УКЛАДЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

Трудові правовідносини за своїм характером є триваючими, але водночас мають свій початок і закінчення. Підставами виникнення, зміни і припинення правовідносин є юридичні факти, під якими розуміються конкретні соціальні обставини, що згідно з нормами права викликають відповідні правові наслідки – виникнення, зміну чи припинення правових відносин.

Будь-які правовідносини можуть виникнути за наявності певних передумов, до яких належать: (а) норма права, що регламентує суспільні відносини, тобто надає їм форми правовідносин; (б) правоздатність, носії якої можуть бути суб'єктами правовідносин; (в) юридичний факт, з наявністю або за браком якого норма права пов'язує їх виникнення, зміну чи припинення. Якщо норми права і правосуб'єктність учасників суспільних відносин виступають загальними умовами виникнення правовідносин, то юридичні факти становлять собою приватну передумову руху останніх, бо вони пов'язують норми права із суб'єктивними правами й обов'язками конкретного суб'єкта. Перехід правових можливостей, що містяться в нормах трудового права, до правової дійсності, тобто суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, які складають зміст правовідносин у трудовому праві, відбувається виключно через юридичні факти [1, с. 92].

Загальновизнаної наукової теорії юридичних фактів не існує. Юридичними фактами є конкретні соціальні обставини (дії, події), що викликають у відповідності з нормами права настання правових наслідків; вони є конкретними обставинами реальної дійсності (явищами, станами, відносинами), які визнаються правовими і з наявністю або відсутністю яких норми права пов'язують можливість виникнення, зміни, припинення правовідносин та інші правові наслідки [2, с. 23]. Співвідношення різних видів юридичних фактів, модифікації кожного із них відображають особливості кола відносин, що регулюються галуззю права.

Юридичні факти набувають правового значення саме через своє закріплення у гіпотезі правової норми [3, с. 30]. Закріплюючи юридичні факти, право «прив'язує» моделі поведінки до реальності, до тих умов, у яких вони повинні реалізовуватися. Вони виступають як своєрідне «ядро» у системі суспільних відносин, як підсистема, спираючись на яку право здійснює перетворення усього масиву зв'язків [4, с. 148]. Факти дійсності набувають юридичного характеру, що виражається в таких їх ознаках: 1) у певній зафіксованій процедурно-процесуальній формі факти передбачаються нормами права; 2) факти спричиняють встановлені нормою права правові наслідки. Система юридичних фактів, чітко окреслених у законодавстві, своєчасно, повно й достовірно встановлених у процесі застосування норм права, – одна з важливих гарантій стабільності соціально-трудових відносин.

За загальним правилом підставою виникнення трудових правовідносин є одиничний юридичний факт у формі трудового договору. Трудовий договір є кращою юридичною

формою втілення економічної свободи праці в Україні. Основною функцією трудового договору як юридичного факту, що породжує трудові відносини, є встановлення правового зв'язку між роботодавцем і працівником. Якісне оформлення змісту трудового договору підвищує рівень його реалізації та виключає розбіжності й суперечки між сторонами трудових правовідносин.

Трудовий договір, як будь-який юридичний факт, має являти собою єдність змісту і форми. Однією з ознак юридичних фактів є те, що вони мають бути зафіксовані законодавством, тобто належним чином оформлені. Трудовий договір не є виключенням, а, отже, має бути укладений у письмовій формі (вимога до форми означає неприпустимість вибору більш простої форми в порівнянні з передбаченою законом). Перевага письмової форми полягає у фіксуванні всіх умов трудового договору в єдиному акті, обов'язковому для сторін, що підвищує рівень гарантій стосовно реалізації положень договору. Саме така форма трудового договору найбільше виражає волю сторін при його укладенні і є суттєвою гарантією безперешкодної реалізації громадянами свого конституційного права на працю [5, с. 154]. При цьому створюються умови для двостороннього узгодження умов найму, що є практично неможливим у разі застосування усної форми правочину [6, с. 48]. Крім того, письмова форма переконує працівників у тому, що за договором роботодавець є надійним партнером, що підтримує мотивацію працювати та сприяє виконанню зобов'язань [7, с. 114].

Переважна більшість вчених-фахівців з трудового права дотримується тієї точки зору, що письмова форма є необхідною і надає трудовому договору конкретність та визначеність, а при виникненні спорів сприяє їх вирішенню.

У ч. 1 ст. 24 КЗпП України передбачено випадки обов'язкового укладення трудового договору у письмовій формі. Додержання письмової форми є обов'язковим: 1) за організованого набору працівників; 2) під час укладення трудового договору про роботу в районах з особливими природними географічними і геологічними умовами та умовами підвищеного ризику для здоров'я; 3) під час укладення контракту; 4) у разі коли працівник наполягає на укладенні трудового договору у письмовій формі; 5) під час укладення трудового договору з неповнолітнім (стаття 187 Кодексу); 6) під час укладення трудового договору з фізичною особою; 6.1) під час укладення трудового договору про дистанційну (надомну) роботу; 6.2) при укладенні трудового договору з нефіксованим робочим часом; 7) в інших випадках, передбачених законодавством України. Визначення кола робіт, для виконання яких необхідно укладати трудовий договір у письмовій формі, провадиться на підставі закономірностей суб'єктивного та об'єктивного характеру (порядок прийняття на роботу, особливі умови праці, характер роботи тощо). При цьому недодержання в установлених КЗпП випадках письмової форми трудового договору не може бути підставою для звільнення працівника, а свідчить про порушення роботодавцем законодавства про працю і може бути підставою для притягнення його до адміністративної (ст. 41 Кодексу України про адміністративні правопорушення) або кримінальної (ст. 172 Кримінального кодексу України) відповідальності.

Пленум Верховного Суду України у постанові від 6 листопада 1992 р. №9 «Про практику розгляду судами трудових спорів» взагалі не згадує про обов'язковість письмової форми як необхідної умови чинності трудового договору. Виникнення трудових правовідносин пов'язується тут лише із виданням наказу про прийняття на роботу і фактичним допуском до роботи. Це призводить до фактичного нівелювання письмової форми трудового договору.

Щодо проекту Трудового кодексу, то в ньому законодавець виокремив статтю 33, присвячену формі трудового договору, у якій зазначено: трудовий договір укладається в письмовій формі у двох примірниках, які мають однакову юридичну силу. Зміни до трудового договору оформлюються в такому самому порядку. Один примірник передається працівнику, другий зберігається у роботодавця. Відтак, відповідно до проекту ТК України (на відміну від КЗпП України) трудовий договір може бути укладений тільки в письмовій формі. Крім того, ч. 1 ст. 33 проекту ТК закріплює обов'язок роботодавця дотримуватися письмової форми трудового договору, однак при цьому недодержання правила про письмову форму не тягне за собою визнання його недійсним, що відрізняє трудовий договір від цивільно-правових договорів, для яких недотримання передбаченої законом форми тягне інші правові наслідки.

Письмова форма передбачає детальне викладення умов договору, прав та обов'язків його сторін. Поряд з більшою визначеністю правового становища працівника і роботодавця вона є особливо корисною у випадку виникнення трудових спорів у зв'язку з переведенням на іншу роботу, звільненням, зміною істотних умов праці тощо. Дотримання письмової форми значно зменшило б кількість таких трудових спорів, полегшило б їх вирішення. До того ж, застосування письмової форми є важливою гарантією для реалізації досягнутих сторонами узгодженостей щодо істотних умов праці та є стабілізуючим чинником трудових правовідносин [8, с. 343].

Існування трудових відносин залежить від наявності об'єктивних умов (від форми, в якій працівник і роботодавець визначили відповідні позиції, права та обов'язки), а не від того, як сторони характеризують ці відносини. В юриспруденції це прийнято називати принципом верховенства фактів. Видається, додержання письмової форми під час укладення трудових договорів є важливою гарантією для реалізації досягнутих сторонами домовленостей, оскільки трудовий договір, як базова галузева юридична конструкція, об'єднує і пов'язує воедино всі інститути трудового права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Щербина В. І. Трудове право України : Підручник / За ред. В.С. Венедіктова. Київ : Істина, 2008. 384 с.
2. Єршоменко В. В. Підстави виникнення трудових правовідносин : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 1998. 18 с.
3. Андронova В. А. Юридичні факти у трудовому праві України : дис. канд. юрид. наук : 12.00.05. Одеса, 2014. 208 с.
4. Процевський В. О. Приватно-правове та публічно-правове регулювання соціально-трудових відносин : монографія. Харків : ХНАДУ, 2012. 332с.
5. Кодекс законів про працю: наук.-практ. коментар / за ред. О. О. Погрібного, М. І. Іншина, І. М. Шопіної. Київ : Правова єдність, 2009. 456 с.
6. Сільченко С. Трудовий договір і трудові правовідносини (до проекту нового Трудового кодексу України). Підприємництво, господарство і право. 2004. № 11. С. 46 – 48.
7. Укладення трудового договору: теоретико-прикладне дослідження : монографія / За наук. ред. проф. Ярошенка О. М. Харків : Юрайт, 2013. 288 с.
8. Лещух Д. Про письмову форму трудового договору. Вісник Львівського університету. 2000. Вип. 35. С. 340 – 344.

Вікторія ПЕТРОВА,
здобувач вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту права та підготовки
фахівців для підрозділів Національної поліції.
Науковий керівник: **Дмитро БОДИРЄВ,**
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ У НАВЧАННІ ПРАВООХОРОНЦІВ В УКРАЇНІ

В умовах масштабного реформування правоохоронних органів в Україні виникає нагальне питання про покращення професійної підготовки майбутніх поліцейських. З урахуванням вимог загальноновизнаних міжнародних демократичних стандартів у цій галузі, необхідно визначити основні пріоритети, які стануть міцною основою для перетворення всієї системи підготовки кадрів в органах Міністерства внутрішніх справ.

Нинішня модель професійної підготовки працівників правоохоронних органів в Україні вимагає значного підвищення фінансового та наукового забезпечення. Це означає необхідність збільшення видатків на систему органів МВС, підвищення рівня інформатизації правоохоронних органів, а також створення практичних рекомендацій щодо використання зарубіжного досвіду у процесі підготовки кадрового забезпечення [1, с. 60].

Це важливий крок у напрямку модернізації та підвищення ефективності правоохоронних органів України, щоб вони відповідали сучасним вимогам та гарантували безпеку та законність в країні. Реформи в галузі професійної підготовки поліцейських є невід'ємною частиною процесу зміцнення демократичних інститутів та правової держави в Україні [2, с. 47].

Міжнародні програми співробітництва та підготовки працівників правоохоронних органів займають важливе місце в використанні зарубіжного досвіду. Однією з таких програм, яка розпочала свою діяльність у 2005 році в Україні, є програма внутрішніх справ. Головною метою цієї ініціативи було поліпшення можливостей у сфері інформаційних технологій через розробку програмного забезпечення, обладнання та телекомунікаційних рішень [4, с. 11].

Ця міжнародна програма співпрацює з іноземними урядами з метою створення правоохоронних і корекційних установ, використовуючи комплексний підхід для досягнення стійких реформ. Основні стратегії досягнення мети організації включають наступне:

Практика дотримання законів приймаючою стороною, яка відповідає міжнародним стандартам у сфері прав людини.

Забезпечення дотримання та підтримки справедливої та ефективної системи кримінального правосуддя.

Навчання та забезпечення правоохоронних органів країни-партнера матеріально-технічною базою для боротьби з транснаціональною організованою злочинністю, тероризмом та корупцією.

Співпраця та обмін інформацією між США та приймаючою країною у сфері дотримання законів та питань безпеки, що становлять взаємний інтерес.

Планування та бюджетування зовнішньої допомоги США, яке відображає перспективи та пріоритети роботи програми.

Кінцевий результат полягає в відновленні та стабілізації правоохоронних органів країни-партнера.

Ця програма виявляється важливим інструментом для покращення правоохоронної системи, сприяючи розвитку професійних навичок та здатностей працівників правоохоронних органів і сприяючи реформам у сфері правопорядку та прав людини [3, с. 46].

Методи реалізації даної програми включають в себе комплексний підхід до розвитку та реформування правоохоронних органів. Цей підхід включає технічну допомогу та навчання основним, спеціалізованим і тактичним підрозділам правоохоронних служб, розробку навчальних програм для майбутніх поліцейських, а також сприяння встановленню позитивних відносин між поліцією, громадянами та неурядовими організаціями [2, с. 18].

Окрема сфера діяльності організації спрямована на надання допомоги країнам-партнерам у створенні поліцейських академій та вдосконаленні учбових програм, що служать основою для подальшої навчальної діяльності та розвитку правоохоронних органів. Програма ІСІТАР також пропонує допомогу у підготовці інструкторів та адміністрації академій, а також у забезпеченні сучасними засобами навчання [1, с. 6].

Один з найбільш ефективних прикладів роботи програми ІСІТАР в Україні - впровадження системи навчання співробітників правоохоронних органів, зокрема патрульної поліції, відповідальної за забезпечення та підтримку громадського порядку [3, с. 6]. Ці системи допомагають розвивати навички поліцейських для дотримання законності та поліпшення обслуговування громадян та захисту їх прав. Вони включають в себе основи патрулювання, контролю за рухом транспорту, реагування на виклики через лінію 102, а також навчання правилам та навичкам забезпечення особистої безпеки та оборонної тактики [4, с. 12].

Найважливіше відзначити, що ця програма допомоги відрізняється від інших своєю здатністю задовольняти унікальні потреби країн-партнерів, враховуючи специфіку кожної з них.

Загалом, можна визначити, що процес підготовки кадрів для правоохоронних органів потребує подальшого удосконалення та оптимізації, з врахуванням досвіду зарубіжних країн. Перш за все, важливо впровадити більший рівень інформатизації навчальних процесів. Один із актуальних способів реформування підготовчих програм для майбутніх поліцейських - це розвиток та підтримка діяльності міжнародних навчальних організацій, спеціалізованих у підтримці правоохоронних систем країн-партнерів, та сприяння їхньому розвитку. Такий підхід позитивно впливає на побудову системи підготовки фахівців у сфері правоохоронних органів, беручи до уваги особливі потреби кожної країни і залишаючи стійку матеріально-технічну базу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Горобець, Н. О., А. В. Даниленко. Основні аспекти формування особистості поліцейського під час навчання в закладі вищої освіти МВС України. Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ): матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 листоп. 2020 р.). Харків: ХНУВС, 2020. С. 152-155.

2. Казанчук, І. Д. Проблеми та перспективи покращення професійної підготовки фахівців для правоохоронних органів у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку під час надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру. 2019 р.

3. Черкашин, Данило Михайлович. Перспективи використання зарубіжного досвіду щодо вдосконалення професійної підготовки кадрів для підрозділів Національної поліції України на прикладі міжнародної програми ICITAP. Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених: тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 трав. 2018 р.). Харків, 2018. С. 244-247.

4. Шлапко, Тетяна Вікторівна, Е. С. Саєнко. Перспективи використання позитивного європейського досвіду при вдосконаленні українського законодавства щодо впровадження інклюзивного навчання. Diss. Міжнародний гуманітарний університет, 2019 р. 58 с.

Плаван Анастасія Романівна,
здобувач вищої освіти Юридичного інституту.
Науковий керівник: Кулага Еліна Вікторівна,
канд. юрид. наук, доцент кафедри приватного права.

*Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АНТИМОНОПОЛЬНО-КОНКУРЕНТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ВІДПОВІДНОСТІ ACQUIS ЄС

Вступ. Розвиток економіки держави прямо залежить від сприятливих умов для провадження підприємницької діяльності. Реалізація ефективного механізму конкуренції в умовах ринкової економіки залежить від конкурентних відносин між суб'єктами господарської діяльності. Гарантування та сприяння державою захисту економічної конкуренції є запорукою сталої економічної системи в державі. Питання забезпечення здорової конкуренції під час воєнних конфліктів, відновлення економіки на засадах справедливої конкуренції та запобігання виникненню нових монополій у післявоєнний період є важливим, враховуючи умови сьогодення, а саме євроінтеграційний курс політики нашої держави. Підписавши Угоду про асоціацію України з Європейським Союзом та отримання статусу кандидата на вступ до ЄС наше законодавство потребує узгодження з *acquis* ЄС, конкурентне законодавство не є виключенням. Саме тому питання правового регулювання антимонопольно-конкурентного законодавства щодо відповідності *acquis* ЄС є доволі актуальним в наш час.

Метою дослідження є аналіз окремих проблемних аспектів правового регулювання антимонопольно-конкурентного законодавства під призмою відповідності *acquis* ЄС.

Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові методи наукового пізнання (індукція, аналіз та моделювання) та спеціально-юридичні методи (зокрема, формально-юридичний).

Огляд фахової літератури. Наразі, у вітчизняній юридичній літературі чимало напрацювань на дану тематику, оскільки ця проблема є досить актуальною. Тому слід відзначити напрацювання Н. Борсук, Е. Кулагі, О. Нечитайло, М. Серебрякова, М. А. Фурман, Хавронюка, Т. Швидкої та інших [2; 3; 4; 5; 6]. Недостатньо розробленими на сьогодні залишаються питання відповідності антимонопольно-конкурентного законодавства *acquis* ЄС, які ми й спробуємо дослідити.

Результати дослідження. Конкуренція є ключовим інструментом регулювання економіки ринкового типу, необхідною частиною ринкового середовища, яка сприяє підвищенню ефективності господарської діяльності та прискорює науково-технічний прогрес [6]. Захист конкуренції у підприємницькій діяльності є конституційною гарантією реалізації права на підприємницьку діяльність. Відповідно до статті 42 Конституції

України, забороняється зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція [1]. Також стаття 92 Конституції України зазначає, що лише законами України визначаються правові засади і гарантії підприємництва, правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання [1].

Більш детально дані засади окреслені в Законі України «Про захист економічної конкуренції», Законі України «Про Антимонопольний комітет України» від 26 листопада 1993 р. № 3659-ХІІ, Законі України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну або політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» від 23 вересня 2021 р. № 1780-ІХ та Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р. № 236/96-ВР та інших.

Євроінтеграційний курс нашої держави та підписання між Україною та Європейським Союзом Угоди про Асоціацію вимагає наближення національного законодавства до європейських норм. Відповідно до частини «Антиконкурентні дії та злиття», Україна має імплементувати в своє національне законодавство про конкуренцію та його застосування в практичному вимірі принципи *acquis* ЄС.

Досить важливим було прийняття Директиви (ЄС) 2019/1 Європейського Парламенту та Ради від 11 грудня 2018 року про надання повноважень органам з питань конкуренції держав-членів бути більш ефективними правозастосувачами та забезпечувати належне функціонування внутрішнього ринку. Оскільки частина положень цього акту досі не відображається в українському законодавстві, що постає проблемою актуалізації законодавства захисту економічної конкуренції та його практичного застосування.

Як зазначає О. Нечитайло, державна уповноважена Антимонопольного комітету України, деякі положення Директиви ECN+ (далі – Директива) ще не впроваджені до законодавства України та не мають аналогічних юридичних аналогів [3]. Ці положення окреслюють такі аспекти: стаття 7 Директиви – повноваження проводити перевірки у приватних приміщеннях (будинках керівних органів та інших працівників підприємств); положення статей 9 та 13 Директиви – повноваження на виклик працівника або представника підприємства чи асоціації підприємств та будь-яку фізичну особу, якщо вони мають інформацію щодо порушень, а також встановлення відповідальності за ігнорування виклику або надання неповної, недостовірної інформації чи ухилення від надання інформації; приписи статті 12 Директиви – право відповідача взяти на себе добровільні зобов'язання щодо припинення порушень, що може призвести до закриття справи; стаття 14 Директиви – повноваження застосовувати регулюючі заходи у справах про порушення; норми, закріплені у статті 16 Директиви – повноваження накладати щоденні періодичні штрафи у разі невиконання рішень, відмови надати інформацію, відсутності на співбесіді або ускладнення проведення перевірки; відповідно до статті 18 Директиви – повноваження зменшити розмір штрафної санкції для осіб, які розкрили антиконкурентні узгоджені дії, але не були першими, хто повідомив про порушення.

Також важко не погодитися з думкою О. Нечитайло, що ще однією проблемою постає невиконання вимог Меморандуму між Україною та Міжнародним Валютним Фондом [3]. Зокрема, в частині прийняття змін для зміцнення правової бази Антимонопольного комітету України для його ефективної реалізації можливостей щодо

підтримки конкуренції на ринку та протидії монополістичним практикам, оскільки це є особливо важливим на етапі післявоєнної реконструкції.

Важливе значення для механізму захисту економічної конкуренції має надання державної підтримки суб'єктам господарювання відповідно до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». Попри стрімке впровадження норм ЄС щодо державної допомоги, у чинному Законі є значні термінологічні розбіжності з положеннями Угоди, задля їх усунення науковцями пропонується визначення поняття «державна допомога», в якому передбачено критерій впливу на торгівлю між Україною та ЄС; можливість надання державної допомоги за рахунок лише державних ресурсів та у визначених законом формах. Існуюча багатоманітність форм державної допомоги може провокувати зловживання правами як з боку надавачів, так і одержувачів. З метою узгодження національного законодавства з п. 1 ст. 263 Угоди про асоціацію та забезпечення максимальної прозорості та послідовності щодо надання державної допомоги Н. Борсук та Е. Кулага пропонують передбачити вичерпний перелік форм державної допомоги суб'єктам господарювання, показники по кожній з яких мають відобразитися у звіті Антимонопольного Комітету України [2].

Продовжуючи окреслення проблемних аспектів антимонопольного законодавства, слід звернути увагу на дослідження М. Серебрякова та М. Хавронюка, відповідно до якого досі невіршеними питаннями залишаються: загроза незалежності Антимонопольного комітету України, оскільки процедура затвердження посадового складу даного органу залежить від Президента; обмеження повноважень Антимонопольного комітету України в доступі й отриманні інформації, оскільки відсутній доступ до державних та комунальних баз даних; повноваження Антимонопольного комітету України на проведення необґрунтованих та недостатньо прозорих слухань у справах, пов'язаних із видачею дозволу на узгоджені дії, концентрацію підприємств або порушення законодавства про захист економічної конкуренції [4].

Слід зазначити, що 12 вересня 2023 року Президент України підписав законопроект № 5431 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України», який набуде чинності з 1 січня 2024 року. Як зазначає А. Фурман, даний законопроект започатковує початок Реформи конкурентного законодавства, яка передбачена зобов'язаннями України перед Європейським Союзом відповідно до Угоди про Асоціацію [5]. Положення даного законопроекту мають наблизити наше законодавство до приписів *acquis* ЄС. Цей документ має на меті посилити повноваження Антимонопольного комітету України та удосконалити механізм розслідування правопорушень у сфері захисту економічної конкуренції. Деталізуючи нововведення, то з набраттям чинності законопроекту №5431 процедура проведення перевірок стане більш чіткою, оскільки визначено вичерпний перелік з п'яти підстав для їх проведення, для початку проведення перевірки Антимонопольний комітет України повинен отримати ухвалу господарського суду, яка надає дозвіл на ці дії. Підстави для розгляду справ залишатимуться незмінними, але відбудуться зміни у відмові в їх розгляді. Досить важливим є те, що даним документом передбачається створення нового Державного реєстру, в який буде включено дані про суб'єктів, що за останні 3 роки порушували антиконкурентне законодавство. Задля зменшення

навантаження на судові органи і впровадження принципу *Res judicata* (остаточності рішень) запроваджується новий механізм – вирішення справ (*Settlement*), яка передбачає зниження розміру штрафу на 15%, який був би накладений у разі, якщо ця процедура не застосовується Комітетом, з можливістю одночасного звільнення від відповідальності. Також передбачається установлення спільної відповідальності суб'єктів господарювання, які входять до групи компаній, що порушили законодавство про захист економічної конкуренції, а у випадках неможливості стягнення з суб'єктів штрафу внаслідок припинення такої особи, доведення до банкрутства або недостатності майна, вводиться субсидіарна відповідальність щодо сплати штрафу.

Висновки і пропозиції. Отже, проаналізувавши усі положення, які наведені вище, можна зробити висновок, що питання правового регулювання антимонопольно-конкурентного законодавства під призмою відповідності *acquis* ЄС має неабияку актуальність в наш час, особливо враховуючи підписання Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом та отримання статусу кандидата на вступ до ЄС. Також відновлення економіки на засадах справедливої конкуренції та запобігання виникненню нових монополій у післявоєнний період є основою для післявоєнної відбудови нашої держави. Наразі, в нашому антимонопольно-конкурентному проблемні питання, які потребують вирішення шляхом проведення антимонопольної реформи та впровадження ефективної політики щодо створення дієвого механізму конкуренції під час господарювання. Початком даної реформи є законопроект № 5431 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України», який набуде чинності з 1 січня 2024 року.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Борсук Н., Кулага Е. Проблеми правового регулювання державної допомоги суб'єктам господарювання у контексті відповідності *acquis* ЄС. Право України. 2021. № 11. С. 155–166.
3. Нечитайло О. Захист економічної конкуренції в Україні: історія, сучасність та перспективи. Офіційний вебпортал Антимонопольного комітету України. 2023. URL: <https://amcu.gov.ua/news/zahist-ekonomichnoyi-konkurenciyi-v-ukrayini-istoriya-suchasnist-ta-perspektivi?v=64955b5fa0385> (дата звернення 08.11.2023)
4. Серебряков М., Хавронюк М. Висновок щодо проблем антимонопольних Законів України під кутом зору надмірного впливу олігархів на економічне, політичне, та суспільне життя. Центр політико-правових реформ. 2023. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/vysnovok-shhodo-problem-antymonopolnyh-zakoniv-ukrayiny-pid-kutom-zoru-nadmirnogo-vplyvu-oligarhiv-na-ekonomichne-politychne-ta-suspilne-zhyttya/> (дата звернення 08.11.2023)
5. Фурман А. Нове регулювання в сфері конкуренції, або перший етап Реформи конкурентного законодавства. Юридична газета. 2023. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/antimonopolne-konkurentne-pravo/nove-regulyuvannya-v-sferi-konkurenciyi-abo-pershiy-etap-reformi-konkurentnogo-zakonodavstva.html> (дата звернення 08.11.2023)
6. Швидка Т. Проблеми забезпечення добросовісної конкуренції та впровадження правил ринкової економіки. Підприємство, господарство і право. 2021. С. 126–131.

Пояркова Юлія Дмитрівна,
*студентка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 081 Право факультету історії,
бізнес-освіти та права.*
Науковий керівник: Скляренко Ігор Васильович,
старший викладач кафедри права та правоохоронної діяльності.
**Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка**

НОВЕЛИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Збройний напад російської федерації на Україну зумовив зміну соціальних умов і як наслідок оголошення воєнного стану. Зараз гостро постає питання про захист кримінально-правовими засобами відносин, що забезпечують умови з охорони основ національної безпеки України. Воєнний стан зумовив низку новел у I Розділі Особливої частини Кримінального кодексу України, - «Злочини проти основ національної безпеки України»

З моменту в Україні воєнного стану кількість злочинів проти основ національної безпеки значно зросли. Слід звернути увагу на те, що пріоритетними національними інтересами України в Концепції національної безпеки України визначені: 1) створення громадянського суспільства, підвищення ефективності органів державної влади та місцевого самоврядування, розвиток демократичних інститутів для забезпечення прав і свобод людини; 2) досягнення національної злагоди, політичної і соціальної стабільності; гарантування прав української нації та національних меншин України; 3) забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності кордонів; 4) створення самодостатньої ринкової економіки; 5) забезпечення екологічно та технологічно безпечних умов життєдіяльності суспільства тощо [1].

Об'єктом всіх злочинів Розділу I КК України є суспільні відносини, які забезпечують державну безпеку, конституційний лад, суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність, обороноздатність, тобто основи національної безпеки України. Безпосереднім об'єктом є зовнішня, внутрішня та економічна безпека держави. Із Закону України «Про національну безпеку України», можна визначити види злочинів проти основ національної безпеки України за їх об'єктом:

- проти основ національної безпеки у політичній сфері: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК); посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК); посягання на життя державного чи громадського діяча (ст.112КК);
- проти основ національної безпеки в інформаційній, економічній, науково-технологічній і воєнній сферах: державна зрада (ст. 111 КК), шпигунство (ст. 114 КК);

- проти основ національної безпеки в економічній, екологічній і воєнній сферах: диверсія (ст. 113 КК).

Суб'єктами злочинів проти основ національної безпеки України можуть бути осудні особи, які досягли 16-річного віку (суб'єктом злочину, передбаченого ст. 112 КК України, - 14-річного).

Статистичні відомості свідчать, що в структурі злочинів проти основ національної безпеки України переважають особливо тяжкі та тяжкі злочини.

У 2014 році було внесено ряд змін стосовно покарання за злочини проти основ національної безпеки України, а також криміналізації фінансування дій, вчинених із метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110-2 КК України) та перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114-1 КК України).

Щодо новел правового регулювання кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України та проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, то з 2022 року відбулися такі зміни. По-перше, встановлена кваліфікуюча ознака для державної зради як її вчинення в умовах воєнного стану. По-друге, встановлено кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність (ст. 111-1 КК). Так, загалом, колаборант співпрацює з окупаційною владою на шкоду власній країні. Нова стаття включає в себе 8 частин, та передбачає криміналізацію таких діянь як: «публічні заперечення і заклики...», «зайняття некерівних посад у незаконних органах...», «пропаганда в закладах освіти», «економічна співпраця з державою...», «зайняття керівних посад...», «політичні та інформаційні заходи», «участь в збройних формуваннях...».

По-третє, додано нову статтю 111-2 «Пособництво державі-агресору», яка передбачає відповідальність за реалізацію чи підтримку рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора з метою завдати шкоди Україні, добровільний збір, підготовка та/або передача матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора з метою завдати шкоди Україні.

По-четверте, встановлено кваліфікуючу ознаку диверсії, а саме її вчинення в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту.

По-п'яте, новелою стала також стаття 114-2 КК України, яка передбачає відповідальність за «несанкціоноване поширення інформації про рух зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, Збройних Сил України чи інших військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану».

Важливим є те, що специфічною відзнакою злочинів проти основ національної безпеки України є те, що вони не мають суміжних адміністративних правопорушень. Переважна більшість цих злочинів, як уже зауважувалось, є тяжкими й особливо тяжкими, а тому відповідно до ст. 3 Закону України «Про застосування амністії в Україні» від 01 жовтня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 6 травня 2014 року N 1246- VII, застосування амністії до осіб, засуджених за їх вчинення не допускається [2].

Таким чином, внесені до Кримінального кодексу зміни вдосконалили механізм притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які співпрацюють з державою-агресором, та намагаються підірвати конституційний лад держави, розширили перелік злочинів проти основ національної безпеки України. Проте, перелік дій, які становлять складову об'єктивної сторони у статті 111 «Державна зрада», є занадто розширеними, та як постає питання а навіщо інші статті, такі як «диверсія», «посягання на територіальну цілісність..», які фактично дублюють окремі її складові. Вказані новели кримінального законодавства можуть бути орієнтовним матеріалом для подальших наукових досліджень та вдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України: схвалена Постановою Верховної Ради України. Відомості Верховної Ради. 1997. №10. Ст. 85
2. Кримінальний кодекс України
3. Матвійчук В.К. Злочини проти основ національної безпеки: поняття та загальна характеристика. Юридична наука. 2013. №9. С. 80-87
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>.

Соловйов О.В.,*канд. юрид. наук., доцент, асистент кафедри трудового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ДЕЯКІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

В науковій літературі вже сталою є теоретична аксіома щодо поділу дисциплінарної відповідальності на загальну та спеціальну. Правовим підґрунтям для такого поділу виступає ст. 147 Кодексу законів про працю України, відповідно до якої на працівників за порушення трудової дисципліни може бути застосовані такі дисциплінарні стягнення як догана та звільнення (загальні стягнення в межах загальної дисциплінарної відповідальності), а ч. 2. зазначеної статті вказує, що «законодавством, статутами і положеннями про дисципліну можуть бути передбачені для окремих категорій працівників й інші дисциплінарні стягнення» [1].

Як відомо загальна та спеціальна дисциплінарна відповідальність відрізняється не тільки видами стягнення, а й за іншими критеріями. Так, Лавренко Б. В. зазначає, що підстави розмежування загальної та спеціальної дисциплінарної відповідальності реалізуються в ознаках спеціальної дисциплінарної відповідальності, таких як: спеціальний суб'єкт відповідальності; специфічна професія, спеціальність, спеціалізація чи посада працівника, що розкриваються через його трудові обов'язки; спеціальне законодавство, що визначає правові засади відповідальності окремих категорій працівників; розширене коло видів дисциплінарних стягнень; самостійні процедури притягнення до відповідальності. Вчений зазначає, що розмежування загальної та спеціальної дисциплінарної відповідальності обумовлене не простим віднесенням окремої категорії працівників до спеціальних суб'єктів, а є результатом особливих вимог до їхньої трудової поведінки. Залежно від специфіки таких вимог визначаються види дисциплінарних стягнень, а процедура притягнення до дисциплінарної відповідальності має свої особливості. Спеціальний характер дисциплінарної відповідальності є наслідком вимог до поведінки працівників окремих категорій, що обґрунтовує її як самостійний вид дисциплінарної відповідальності [2, с. 6–7].

Середа В. В. виділяє наступні ознаки спеціальної дисциплінарної відповідальності, які дозволяють відрізнити її від загальної: 1) за колом осіб, які підпадають під її дію; 2) урегульована спеціальними нормативно-правовими актами; 3) більш широкий зміст дисциплінарного проступку; 4) заходи дисциплінарного стягнення; 5) коло осіб та органів, наділених правом застосування стягнення; 6) процедури застосування та оскарження стягнень [3, с. 23].

Розглянемо спеціальних суб'єктів щодо яких може бути застосована спеціальна дисциплінарна відповідальність через призму цих ознак.

Державні службовці. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну службу» державний службовець – це громадянин України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби [4]. Дисциплінарна відповідальність державних службовців поширюється на ті категорії (А, Б, В) державних службовців, які за законом не належать до політичних посад [2, с. 13]. Правове регулювання притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності здійснюється на підставі спеціальних норм Закону України «Про державну службу», а саме статтями 64–79 глави 2, розділу VIII.

Загальною підставою для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності є вчинення дисциплінарного проступку. На думку Щербини В. І. дисциплінарний проступок – це протиправне винне діяння, що посягає на службову дисципліну в органі державної влади через невиконання чи неналежне виконання працівником своїх службових обов'язків, порушення заборон або обмежень, зловживання повноваженнями, вчинення проступку, який порочить його як державного службовця чи дискредитує орган, в якому він працює [5, с. 168; 6 с. 23]. Варто погодитись із пропозицією Новака О. Д. щодо доцільності закріпити на рівні закону обов'язок державного службовця дотримуватися правил етичної поведінки в позаробочий час через високий рівень його відповідальності перед суспільством [7, с. 12].

Як вже зазначалось вище особливістю спеціальної дисциплінарної відповідальності виступає більш розширене трактування змісту дисциплінарного проступку. Так ч. 1 ст. 64 Закону України «Про державну службу» зазначає, що державний службовець притягається до дисциплінарної відповідальності за невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, визначених цим Законом та іншими нормативно-правовими актами у сфері державної служби, посадовою інструкцією, а також порушення правил етичної поведінки та інше порушення службової дисципліни [4]. А в ч.2 ст. 65 закріплюється вичерпний перелік конкретних дисциплінарних проступків за вчинення яких може бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності державні службовці. Варто погодитись з деякими вченими щодо того, що недоцільно на законодавчому рівні встановлювати вичерпний перелік дисциплінарних проступків, оскільки неможливо передбачити абсолютно всі прояви протиправної поведінки державних службовців, що завдають шкоди інтересам держави, фізичних чи юридичних осіб [6, с. 24].

Відмінною ознакою спеціальної дисциплінарної відповідальності є також більш розширений перелік дисциплінарних стягнень, які можуть бути застосовані до державних службовців: 1) зауваження; 2) догана; 3) попередження про неповну службову відповідність; 4) звільнення з посади державної служби (ст.66 Закону України «Про державну службу»). До того ж Закон визначає за які саме порушення трудової дисципліни може бути застосовано те або інше стягнення. При цьому не зовсім є зрозумілим різниця між зауваженням та доганою, адже і перше і друге на меті має попередження працівника, тому на нашу думку, варто залишити в Законі лише один із зазначених видів стягнення, а інший виключити зі ст. 66.

На відміну від загального суб'єкта, до якого дисциплінарну відповідальність має право застосовувати особа, якій надано право прийняття на роботу (ст. 147-1 КЗпП України), до державних службовців застосовувати (накладати) дисциплінарні стягнення можуть: 1) на державних службовців, які займають посади державної служби категорії "А": зауваження – суб'єктом призначення; інші види дисциплінарних стягнень – суб'єктом призначення з урахуванням пропозиції Комісія з питань вищого корпусу державної служби; 2) на державних службовців, які займають посади державної служби категорій "Б" і "В": зауваження – суб'єктом призначення; інші види дисциплінарних стягнень – суб'єктом призначення за поданням дисциплінарної комісії.

Оскаржувати накладання дисциплінарного стягнення державні службовці можуть тільки в суді (ст. 78 Закону України «Про державну службу»).

Прокурори. Спеціальна дисциплінарна відповідальність прокурорів передбачена розд. VI Закону України «Про прокуратуру». Порядок розгляду дисциплінарних скарг, здійснення дисциплінарного провадження щодо прокурорів і накладення дисциплінарних стягнень конкретизовано у Положенні про порядок роботи Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів.

На відміну від Закону України «Про державну службу» Закон України «Про прокуратуру» не містить визначення дисциплінарного проступку, а лише закріплює вичерпний перелік порушень, які дають підстави притягнути прокурора до дисциплінарної відповідальності. На наш погляд це є значним недоліком, адже закріплення визначення дисциплінарного проступку допомогли уникнути деяких протиріччя при визначенні підстави притягнення прокурорів до дисциплінарної відповідальності. Також вважаємо, що перелік підстав для дисциплінарної відповідальності прокурорів потребує удосконалення, адже, як зазначають міжнародні фахівці, таке формулювання, як «грубе порушення правил прокурорської етики» створює нечіткі підстави для притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності [8, с. 13]. Варто погодитись з Кісліцею І. О., що у Кодексі професійної етики та поведінки прокурорів необхідно конкретизувати, що саме слід вважати грубим порушенням правил прокурорської етики, закріпивши ознаки такого порушення [9, с. 101].

Рішення про застосування до прокурора дисциплінарної відповідальності приймається в процесі здійснення дисциплінарного провадження. Відповідно до ст. 45 Закону України «Про прокуратуру» дисциплінарним провадженням є процедура розгляду Кваліфікаційно-дисциплінарною комісією прокурорів дисциплінарної скарги, в якій містяться відомості про вчинення прокурором дисциплінарного проступку [10]. На Кваліфікаційно-дисциплінарну комісію прокурорів покладається важлива роль, тому під час розгляду дисциплінарних скарг цей орган повинен діяти справедливо, неупереджено і виключно на підставі закону задля того, щоб, з одного боку, забезпечити заслужене покарання у випадку вчинення прокурором дисциплінарного проступку, а з іншого боку – виступити своєрідною гарантією діяльності прокурорів, захищаючи їх від необґрунтованих скарг та свавілля з боку керівників [9, с. 100].

Дисциплінарне провадження щодо прокурора передбачає такі етапи: 1) відкриття дисциплінарного провадження та проведення перевірки дисциплінарної скарги; 2)

розгляд висновку про наявність чи відсутність дисциплінарного проступку прокурора; 3) прийняття рішення [11].

Видами дисциплінарних стягнень, які можуть бути застосовані до прокурорів відповідно ст. 49 Закону України «Про прокуратуру» є 1) догана; 2) заборона на строк до одного року на переведення до органу прокуратури вищого рівня чи на призначення на вищу посаду в органі прокуратури, в якому прокурор обіймає посаду (крім Генерального прокурора); 3) звільнення з посади в органах прокуратури.

Оскарження рішення, прийнятого за результатами дисциплінарного провадження може здійснюватися прокурором або в адміністративному суді або шляхом звернення до Вищої ради правосуддя протягом одного місяця з дня вручення йому чи отримання ним поштою копії рішення.

Судді. Правове регулювання спеціальної дисциплінарної відповідальності судей здійснюється на підставі Закону України «Про судоустрій та статус суддів».

Підставою для дисциплінарної відповідальності судді є вчинення ним дисциплінарного проступку, тобто винного, протиправного порушення службових обов'язків.

Дисциплінарна відповідальність пов'язана з невиконанням або неналежним виконанням працівником своїх трудових обов'язків, порушенням трудової дисципліни. Дисциплінарна відповідальність суддів як вид юридичної відповідальності полягає в покладенні на порушника суддівської дисципліни несприятливих позбавлень морального, матеріального та організаційного характеру і є одним із засобів забезпечення відповідності діяльності й поведінки суддів професійним стандартам [12, с. 59].

Стаття 106 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» встановлює вичерпний перелік дисциплінарних проступків, на підставі яких суддя може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності [13]. При цьому, думається, що такий розширений перелік дисциплінарних стягнень наврядчи сприятиме підвищення якості здійснюваною суддею функції, адже такий підхід може слугувати підґрунтям формування дисциплінарної практики щодо суддів на засадах правового свавілля. Сумнісі ситуації у тому, що законодавче виправдання дисциплінарної розправи над суддями є свідомим, оскільки національне законодавство в частині дисциплінарної відповідальності суддів суперечить сталій практиці з цього питання ЄСПЛ і усім висновкам Венеціанської комісії щодо України стосовно впроваджуваних законодавчих ініціатив дисциплінарної відповідальності суддів [14].

Дисциплінарне провадження щодо судді здійснюють дисциплінарні палати Вищої ради правосуддя у порядку, визначеному Законом України «Про Вищу раду правосуддя». Так, у складі секретаріату Вищої ради правосуддя функціонує служба дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя. Вона створюється для реалізації повноважень Вищої ради правосуддя щодо здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів [15].

До суддів може бути застосоване достатньо широке коли дисциплінарних стягнення, а саме: 1) попередження; 2) догана – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного місяця; 3) сувора догана – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців; 4) подання про тимчасове (від одного до шести місяців) відсторонення від здійснення правосуддя – з

позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді та обов'язковим направленням судді до Національної школи суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, та подальшим кваліфікаційним оцінюванням для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді; 5) подання про переведення судді до суду нижчого рівня; 6) подання про звільнення судді з посади.

Під час обрання виду дисциплінарного стягнення стосовно судді враховуються характер дисциплінарного проступку, його наслідки, особа судді, ступінь його вини, наявність інших дисциплінарних стягнень, інші обставини, що впливають на можливість притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Дисциплінарне стягнення застосовується з урахуванням принципу пропорційності [13].

Працівники залізничного транспорту. Спеціальна дисциплінарна відповідальність працівників залізничного транспорту регламентується Положенням про дисципліну працівників залізничного транспорту [16].

Особливістю притягнення працівників залізничного транспорту до дисциплінарної відповідальності є: 1) наявність розширеного (порівняно з КЗпП України) переліку дисциплінарних стягнень: догана; позбавлення машиністів права керування локомотивом з наданням роботи помічником машиніста, а також позбавлення свідомства водія моторно-рейкового транспорту незнімного типу та свідомства помічника машиніста локомотива з наданням роботи, не пов'язаної з керуванням локомотивом і моторно-рейковим транспортом, на строк до одного року; звільнення; 2) закріплення чітко визначених дисциплінарних проступків за які можуть бути застосовані ті або інші види дисциплінарних стягнень. Наприклад, позбавлення права керування локомотивом, свідомства водія моторно-рейкового транспорту незнімного типу та свідомства помічника машиніста локомотива провадиться у разі встановлення вини працівника у виникненні катастрофи або аварії, за проїзд заборонних сигналів (незалежно від наслідків), а також появу (знаходження) на роботі в стані алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння, підтвердженому в установленому порядку [16].

Працівники гірничих підприємств. Правове регулювання дисципліни праці та дисциплінарної відповідальності гірників здійснюється Положенням про дисципліну працівників гірничих підприємств. Дія цього Положення поширюється на працівників гірничих підприємств, установ, організацій, гірничих об'єктів, що займаються розвідкою, розробкою, видобутком та переробкою корисних копалин і веденням гірничих робіт, будівництвом, ліквідацією або консервацією гірничих підприємств, науково-дослідною роботою, ліквідацією аварій у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, незалежно від їх форми власності та підпорядкування [17].

На відміну від тих категорій працівників, які були розглянуті вище, до працівників гірничих підприємств застосовуються такі ж дисциплінарні стягнення як до загальних працівників: догана та звільнення. Незмінним залишаються строки застосування дисциплінарного стягнення (один місяць з дня виявлення порушення та не пізніше шести місяців з дня вчинення порушення); порядок застосування та оскарження стягнення також відповідає вимогам КЗпП.

Підсумовуючи відмітимо, що спеціальна дисциплінарна відповідальність встановлюється для окремих категорій працівників, з огляду на специфіку та характер їх трудової функції та більш тяжкі наслідки, що можуть настати у випадку здійснення ними дисциплінарного проступку. Особливостями спеціальної дисциплінарної відповідальності є: 1) встановлення її спеціальними законами чи положеннями про дисципліну; 2) переважно більша кількість видів дисциплінарних стягнень порівняно із загальною дисциплінарною відповідальністю; 3) більш конкретне визначення поняття дисциплінарного проступку та встановлення переліку проступків за які можуть бути застосовані ті або інші види стягнень; 4) для державних службовців, прокурорів та судей обов'язковість проведення службового розслідування або дисциплінарного провадження обставин здійснення дисциплінарного проступку; 5) відмінність у строках накладення дисциплінарних стягнень; 6) спеціальний порядок оскарження дисциплінарних стягнень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс законів про працю України : Закон від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
2. Лавренко Б. В. Теоретико-правові підстави та умови спеціальної дисциплінарної відповідальності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2018. 21 с.
3. Серета В. В. Дисциплінарна відповідальність: поняття , принципи та види. Університетські наукові записки. 2014. № 1 (40). С. 18–25.
4. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
5. Щербина В. І. Дисциплінарна відповідальність державних службовців органів внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 1998. 208 с.
6. Владовська К. П., Трещ А. В. Актуальні проблеми інституту дисциплінарної відповідальності державних службовців. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2020. Вип. 61. Т. 1. С. 21–25.
7. Новак О. Д. Адміністративно-правові засади дисциплінарної відповідальності державних службовців в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 28 с.
8. Банчук О., Каменев М., Крапивін Є., Малишев Б., Петраковський В., Цапко М. Дисциплінарна відповідальність прокурорів в Україні. Київ : Москаленко О. М., 2019. 140 с.
9. Кіслиця І. О. Дисциплінарна відповідальність прокурорів: проблемні питання. Правове життя сучасної України : у 2 т. : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.). Одеса : ВД «Гельветика», 2019. Т. 2. С. 99–102.
10. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
11. Про порядок роботи Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів : положення прийняте Всеукраїнською конференцією прокурорів від 27 квітня 2017 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/143272__529289
12. Іванець О. Дисциплінарна відповідальність суддів в Україні. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2014. № 4. С. 58–65 URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/4-2015/ivanets.pdf>

13. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

14. Староста І. Особливості притягнення судді до відповідальності. Юридична газета online. Випуск від 03.12.2020. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/osoblivosti-prityagnennya-suddi-do-vidpovidalnosti.html>

15. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21 грудня 2016 р. № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>

16. Про Положення про дисципліну працівників залізничного транспорту : постанова Каб. Міністрів України від 26 січня 1993 р. № 55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-93-%D0%BF>

17. Про затвердження Положення про дисципліну працівників гірничих підприємств : постанова Каб. Міністрів України від 13 березня 2002 р. № 294. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-2002-%D0%BF>

Шнур В.В.,
студентка юридичного факультету
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
Крисюк Ю.П.,
к.ю.н, доцент

ПРОСУВАННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: ООН, РАДА ЄВРОПИ, ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

Правові системи як ЄС загалом, так і його держав-членів, зокрема, засновані на принципі верховенства права.

В преамбулі договору про ЄС зафіксовано посилання на такі універсальні цінності, як недоторкані та невід'ємні права людини, свобода, демократія, рівність та верховенство права. У ст. 2 договору зазначається, що «такі цінності є спільними для держав-членів і суспільства, де плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність і рівність жінок та чоловіків превалює. Принцип верховенства права в договорі про ЄС встановлений також у загальних положеннях щодо зовнішніх дій Союзу, зазначаючи, що дії Союзу на міжнародній сцені повинні керуватися принципами, які надихнули на його створення, розвиток та розширення, а також які він прагне просувати в ширшому світі, а саме принципами демократії, верховенства права, універсальності та неподільності прав людини й фундаментальних свобод, поваги до людської гідності, рівності та солідарності, поваги до засад Статуту ООН та міжнародного права» [1].

Копенгагенські критерії, яким повинні відповідати держави, що бажають вступити до Європейського Союзу, «містять як одну з вимог в рамках політичних критеріїв саме стабільність інститутів, що гарантують верховенство права¹, встановлюючи, що лише держава, здатна ефективно гарантувати дотримання верховенства права, може стати членом ЄС» [2, с. 23-24].

В самій організації країн Європейського Союзу принцип верховенства права проявляється у наданні повноважень судовій системі незалежності для ефективної роботи з правом на судовий перегляд для учасників судового процесу. Тут, фактично, описують та стверджують підпорядкування публічної влади формальним і матеріальним юридичним обмеженням для того, щоби гарантувати примат особи та її захисту від свавільного або незаконного використання публічної влади [3, с. 70].

В Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) верховенство права зафіксоване у трьох документах, які приймалися з 2008 по 2012 рік під схожими назвами: «Резолюцію Генерального секретаря ООН «Укріплення та координація діяльності ООН у сфері верховенства права» [4] є останньою з прийнятих на 66 сесії. У 2012 році остаточне затвердження верховенство права отримало у «Декларації про верховенство права» [5], де вказується на взаємозв'язок між верховенством права та трьома основними напрямками діяльності ООН: 1) підтримання миру та безпеки, 2) забезпечення розвитку та 3) захист прав людини.

Здійснюючи аналіз документів, які створюють процедури дотримання верховенства права ООН, можна зауважити, що основними напрямками діяльності організації у цій сфері є «кодіфікація та прогресивний розвиток міжнародного права, враховуючи втілення і дотримання принципу верховенства права. Питаннями верховенства права займаються більше 40 підрозділів ООН, Організація здійснює операції та розробляє програми у сфері верховенства права у більш, ніж 110 країнах у всіх регіонах світу, багато підрозділів ООН проводять заходи в тих самих країнах» [6, с. 178].

Втім, на нашу думку, щодо дотримання верховенства права в Україні після ганебного вторгнення росії на її територію у 2014 році ООН робила недостатньо для подолання виниклих у зв'язку з цим проблем. В річницю повномасштабного вторгнення (24.02.2023 року) Генеральний Секретар ООН Антоніу Гутерреш виступив на засіданні Ради безпеки ООН з статистичними цифрами злочинів росії в Україні внаслідок розв'язаною нею війни [7], які повинні спонукати організацію діяти ефективніше в роботі забезпечення верховенства права і не вигорджувати російську сторону, ненав'язливо згадуючи про те, що і вона страждає від війни, яку розпочала сама.

Ще одна наднаціональна інституція забезпечує верховенство права у Європі – Рада Європи, членом якої Україна є з 9 листопада 1995 року. Рада Європи через співпрацю всіляко сприяє зусиллям країни, спрямованим на узгодження своїх законодавства, інституцій та практики з європейськими стандартами у сфері прав людини, верховенства права й демократії і, відтак, підтримує Україну у виконанні своїх зобов'язань як держави-члена Ради Європи. До війни в Україні громадяни мали право звертатися до Європейського суду з прав людини в тому разі, якщо їх права та свободи були порушені в Україні і вони вичерпали усі можливості відновити їх в законний спосіб на її території [8]. З повномасштабною хвилею вторгнення росії в Україну Рада Європи відреагувала нормотворчо-практичною діяльністю, яка втілилася у документі «План дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова»» [9].

16-17 травня 2023 року на Саміті Ради Європи у Рек'явіку в Ісландії глави держав і урядів 46 країн-членів Організації «вирішили створити Реєстр збитків, заподіяних агресією російської федерації, як перший крок до міжнародного Компенсаційного механізму. Лідери домовилися зміцнити Раду Європи та її роботу у сфері прав людини, демократії та верховенства права шляхом ухвалення «Декларації про принципи демократії» [10], підтвердження зобов'язань щодо Європейської конвенції з прав людини та розробки інструментів для розв'язання нових проблем у сфері технологій і довкілля.

Отже, можемо відмітити, що принцип верховенства права, який є, практично, основоположним при формуванні правової держави та реалізації нею своїх функцій у суспільстві, має глибоке теоретичне і перманентно практичне підґрунтя. Війна в Україні, яка є демократичною державою і принцип верховенства права в ній проголошено на конституційному рівні і є міжнародно визнаним, відкрила для багатьох теоретиків і прогностиків Європи, які створювали свої інституції та об'єднання, широке поле дій в практичній реалізації і механізмі забезпечення верховенства права на окремо взятій території, де воно глибоко порушене. Прийняті вказаними об'єднаннями заходи мають показати результат повернення права на територію держави і ефективність визначених механізмів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. European Commission – Enlargement – Accession criteria. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/glossary/terms/accession-criteria_en (дата звернення 06.11.2023).
2. Забокрицький І. І. Принцип верховенства права в Європейському Союзі як ознака транс націоналізації сучасного конституціоналізму. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. Серія ПРАВО. Випуск 55. Том 1. С. 23-26.
3. Laurent P. The Rule of Law as a Constitutional Principle of the European Union (April 28, 2009). Jean Monnet Working Paper Series. 2009. No. 4. URL: <https://ssrn.com/abstract=1463242;http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1463242> (дата звернення 06.11.2023).
4. Річний звіт про зміцнення та координація верховенства права ООН діяльності: Звіт заг(А/66/33). : <http://www.unrol.org/files/A66133.pdf> (дата звернення 06.11.2023)
5. Декларація наради на високому рівні Генеральної Асамблеї з питань верховенства права на національному та міжнародному рівнях (резолюція 67/1 Генеральної Асамблеї від 24 верес. 2012 р.). URL: <http://www.un.org/documents/declconv/declarations/ruleoflaw2012.shtml> (дата звернення 06.11.2023).
6. Репіна Є. Ю. Принцип верховенства права в актах ООН. Конференції Національного авіаційного університету. 2023. С. 177-179. URL: <https://conference.nau.edu.ua/index.php/SUO/forum/paper/viewFile/10119/8228> (дата звернення 06.11.2023).
7. Гутерреш А. Генеральний Секретар ООН – Виступ на засіданні Ради безпеки ООН стосовно України. Сайт ООН Україна. 24.02.2023. URL: <https://ukraine.un.org/uk/220537-%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D0%B5%D0%BA%D1%80%D0%B5%D1%82%D0%B0%D1%80-%D0%BE%D0%BE%D0%BD-%D0%B2%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF-%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D1%81%D1%96%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%96-%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8-%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B8-%D0%BE%D0%BE%D0%BD-%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8> (дата звернення 06.11.2023).
8. Коротко про Раду Європи. Офіс Ради Європи в Україні. URL: [https://www.coe.int/uk/web/kyiv/the-coe/about-coe#{%227074895%22:\[\]%22}](https://www.coe.int/uk/web/kyiv/the-coe/about-coe#{%227074895%22:[]%22}) (дата звернення 06.11.2023).
9. План дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова». 29 листопада 2022. 19 с. URL: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-ukr/1680aa8282> (дата звернення 06.11.2023).
10. REYKJAVÍK DECLARATION United around our values. Reykjavik Summit 4th Summit of Heads of State and Government of the Council of Europe. 16-17 May 2023. 23 p. URL: <https://rm.coe.int/4th-summit-of-heads-of-state-and-government-of-the-council-of-europe/1680ab40c1> (дата звернення 06.11.2023).